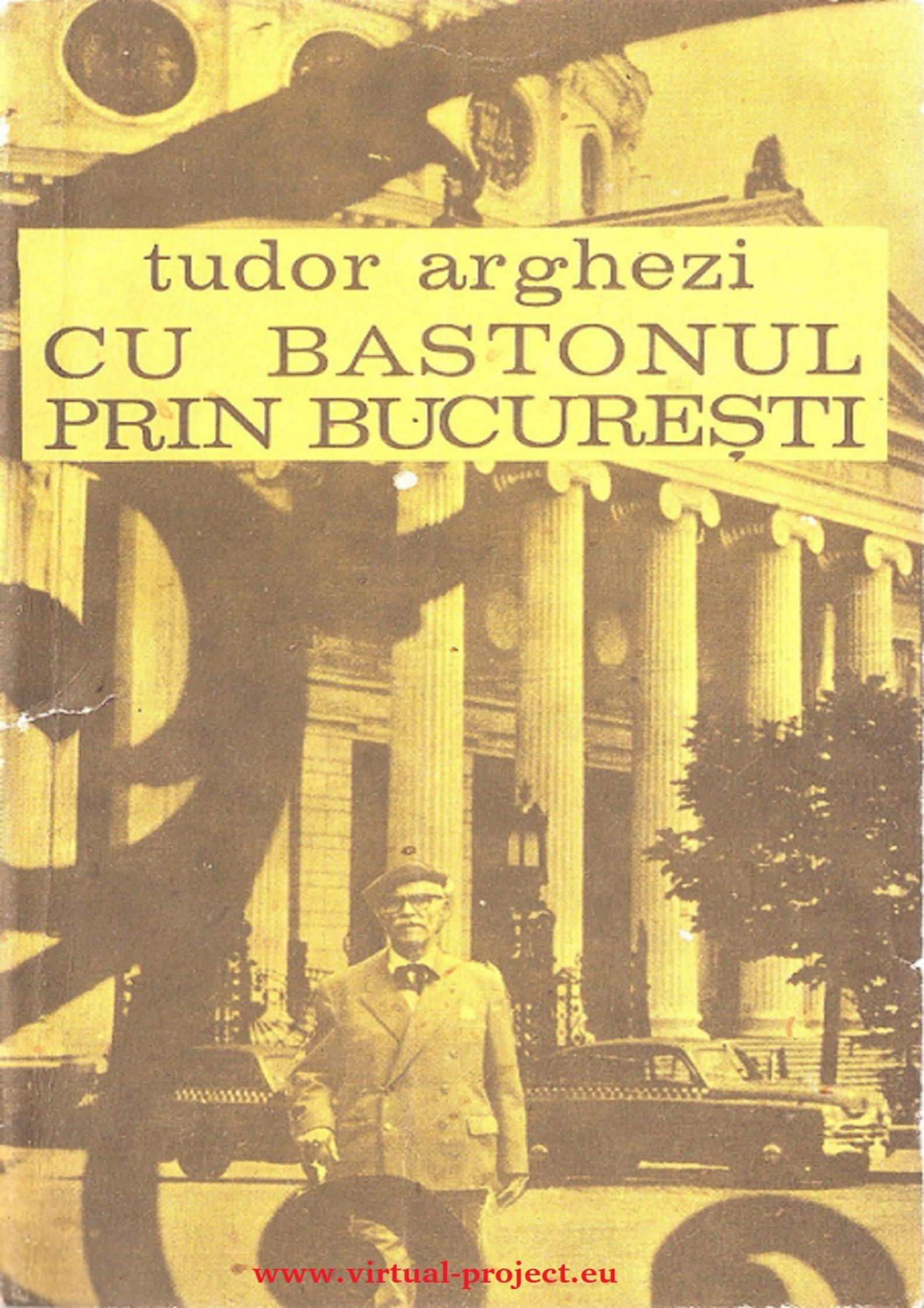

tudor arghezi

CU BASTONUL PRIN BUCUREȘTI

www.virtual-project.eu

TUDOR ARGHEZI

CU BASTONUL PRIN BUCUREȘTI

www.virtual-project.eu

COPERTA PETRE VULCĂNESCU

Volumul reproduce textul ediției:
T. ARGHEZI – Scrieri 18, E.P.L., 1968

EDITURA MINERVA

1972

Cuvânt înainte

Târâş, grăpiş, am tot şchiopătat prin Bucureşti cu bastonul, o viaţă. Aş zice o «viaţă întreagă», dar, pe la optzeci de ani trecuţi, încă trăiesc nelenevit, şi mi s-ar cam părea că nici n-aş fi prea grăbit, şubredă, cum a putut ajunge, să mi-o întregesc.

Cu toate că poteca străbătută s-a tot îngustat cu timpul, şi scaieţii ei, mai lungi şi mai încâlciţi, s-au îndesit, începând să-mi împiedice pasul, să mă întreacă mereu mai sus, să mă zgârie şi să-mi înţepe, întru târziu, şi cât mi-a mai rămas din ochi, caut să par că nici nu i-aş simţi. O ruptură de pleoapă mai adâncă o mai cos, o mai cârpesc, cu ajutorul meşterului Esculap, aprovizionat cu borcane şi hapuri.

Creionând mereu în carnet, într-o bună zi am luat condeiul adevărat. Dar de-a lungul rândurilor şi prin răspântiile lor, m-am întâlnit cu pleavă şi fărâme de trecut, aninate de lucruri sau, prin transparenţă, cu unele de dincolo de ele. Am dat multe foi deoparte, dar nu m-a lăsat slaba inimă să le leapăd chiar pe toate, pentru că erau, oarecum, trăite. La urma urmei, nu făceau parte şi ele tot din Bucureşti? Să rămâie ei, în paginile astea, ca nişte împrejmuiri căscate şi reci? M-am pomenit plimbându-mă prin amintiri…

Cititorul să nu se amăgească, aşteptându-se la un ghid pentru călăuzirea vizitatorilor sosiţi cu vagonul şi maşina. E vorba mai mult de o succesiune de impresii, măcar şi contradictorii, chiar dacă şi adunarea lor într-un dosar şi-ar fi pierdut, la tipar, emoţia iniţială, care, cândva, se pare că ar fi fost. Şi în definitiv, datoria condeiului nu e numaidecât să tot înşire şi să tot spuie, ci să şi sugere. Aş zice: mai ales.

În literatură, publicul fusese considerat inapt, privinţă în care autorii «hermetici» s-au înşelat,

întâi pe socoteala lor. Fiind vorba de Bucureşti, trebuie amintit spre onoarea sensibilităţilor la arta, de pildă, cântată, că unele celebrităţi şi-au frânt pe vremuri gâtul în pragul lor. Ajunsese un motiv de teamă pentru impresarii marilor centre ale Europei proiectul unui «turneu» cu oprire în ţara lui «paysan du Danube». Peizanul de la Danubiu era, în proza mijlocie, accidentală, românul şi, deci, bucureşteanul din Bucureşti, încă nu deajuns de cunoscut nici până azi prea mai departe, unde geografia vorbită crede că, încălţaţi cu opinci şi desculţi, noi umblăm prin ei de-a buşilea şi în patru labe.

Orice ins, cărturar au ba, are doza lui de intelect, şi ea nu trebuie nesocotită. Zicând intelect, zici şi simţire, fără a căuta să-i disociezi, pe un solfegiu, coardele răsucite, neaşezate ca pe cobză. Emoţia şi poezia se strecoară în toată vieţuirea.

De la natură omul are o impermeabilitate, o rezistenţă faţă de tot ce-i nou pentru el, din ignoranţă şi din trăire monotonă. El se dă cu greu bătut. Trebuie să-i învecheşti cumva noul cu o patină şi să i-l aduci la măsura lui. Orice artist, de culori, de sunete, de cuvinte, de scenă, trebuie să plece la drum cu încredinţarea că în fiece auditor, cititor şi spectator are un adversar, întâi, bineînţeles, în semenul lui profesional, veninos, obligat să-l conteste, fie de necazul izbutirii, fie din superstiţii de generaţie, care-i un simplu caz de moşit. El nu e convertit prin definiţii, expuneri şi deducţii, ci prin emoţii; ceea ce lipseşte şi din activităţile de difuzare a principiilor, mărginite, prin neajunsurile exponentului personal, la locuri comune şi fraze repetate. O strună, nu ştii cum atinsă cu arcuşul, iscă fiorul. Poate să fie executantul un perfect virtuoz, fără să stârnească indescriptibilul tremur în suflet, de ecouri, al emoţiei neaşteptate.

Aş fi dorit, probabil, puricându-i şi condensându-i prea mult, să tresară în aceşti Bucureşti de vorbe câte o sonoritate scăpărată, scăpată poate, şi fără voie, la un control mai sever.

O imagine a emoţiei am încercat-o sfâşietoare într-o neprevăzută vizită la Abator. Mai multe asemeni aspecte de viaţă, de suferinţă şi moarte, mă urmăresc neîntrerupt şi cu atât mai insistent, cu cât sunt ireversibile şi definitiv isprăvite, stinse pe veci.

Una din curţile teritoriului interior al Abatorului era populată de vite mari, boi şi vaci, cu ochii neîtrecuţi în frumuseţe de nicio bijuterie. Mânată lin, cireada se apropia de obloanele sălii de moarte.

Voiam să fug şi n-am mai putut: trebuia să mă arăt «bărbat» ca însoţitorii mei, care, între ţigări şi fumuri, găseau locul potrivit cu hazul şi gluma.

În faţa viţeilor cu căutătura candidă, îmi aminteam prin coincidenţă ele câteva situaţii tragice, ca de pildă de relatările unui martor la o execuţie capitală din străinătate, a unui cizmar osândit la moarte. Acuzat din răzbunare că trăieşte din fustele unei prostituate, de către un poliţist de moravuri, care el trăia într-adevăr cu femeia publică, lucrătorul l-a căutat să-l doboare, şi din greşeală a tras, într-o seară, cu pistolul câteva gloanţe într-alt poliţist care semăna mult cu canalia urmărită. Întors de la locul execuţiei, cutremurat, martorul scos din fire povestea cum se petrecuse penibila scenă de justiţie legală.

Emoţia zguduia publicul adunat în faţa temniţei franceze. Se ghicea vocea şovăită a preotului, în latineşte, şi rostirea lui bisericească «in seculà seculorùm», apoi ordinul juridic al gâdelui-şef şi, în sfârşit, zguduirea maşinii de retezai gâtlejul.

Mi s-a părut atât de neverosimilă împrejurarea, încât, refuzând să-i primesc impresia de haos şi demoralizare, m-am silit să o uit şi, nemaifiind în stare să mi-o gonesc din amintire, am încercat un

artificiu, silindu-mă să cred, încă şi azi, că n-am ştiut de ea şi că execuţia nici n-ar fi avut loc, îndoind mereu sforţarea nu numai de uitare şi de refuz, dar şi de realitatea vie.

M-am consolat întrucâtva cu negarea ei totală, conştient că mă înşel, dar obsedat, fără să pot alunga senzaţia de chin, rămasă pecete. Mi-e peste putinţă acceptarea atât a execuţiilor legale cu ghilotina franceză sau cu securea germană, a capului retezat pe butuc, cât şi a oficianţilor salariaţi pentru asemenea sinistră ispravă, împlinită fără remuşcări şi deznădejdi, de bărbaţi părinţi, care-şi mai pot mângâia copiii la masa familiei, după execuţiile de dimineaţă.

*

* *

Emoţia, presimţitoare de moarte, făcea vitele să îngenunchie, cu capul prăvălit. Vedeam şi lacrimile noastre omeneşti prelingându-li-se pe bot. De atunci, carnea fripturii nu mai are gust, şi, când o tai la prânz în farfurie, aud subt cuţit oftatul din răgetul vitelor împinse la înjunghiere. Mă simt parcă vinovat şi eu de coduri, de sentinţe, de închisori, de tăieri şi execuţii…

Mugetul avea un accent încă neatins nici de doina sublimelor jelanii înnăbuşite ale violoncelului. Emoţia agoniei.

Dar şi emoţiile vieţii şi ale speranţei au, în adânc, un accent…

Orişicum, m-aş bănui asigurat că am putut să adun paginile de faţa într-o dezordine acceptabilă la citit.

Ca să nu obosească prea mult, textul se prezintă frânt, începând şi sfârşind oriunde vrea cititorul, căruia îi recunosc şi dreptul să mă înjure.

În ce priveşte originea numelui Bucureştii, aş fi căutat să aflu precis, dar nici cărturarii specialişti n-au prea ştiut să mă lămurească, şi, în locul unei imaginaţii cu derivări, au adoptat, şi ei legenda ciobanului, cel puţin pentru frumuseţea ei. Venit

cine ştie de pe unde, în mijlocul unei turme de oi, cu măgarii şi câinii lui, ca să o pască, poate, până peste Dunăre, către Mare, Bucur s-ar fi apucat să improvizeze o biserică de şindrilă pe marginea unei Dâmboviţe de mocirlă, şi în jurul ei un oraş, parcă prevăzând Palatul Telefoanelor şi Teatrul de Operă şi Balet…

Instalarea târlei pe un deal cam aduce a Mioriţa şi a Curtea de Argeş a lui Manole. Legenda trebuie crezută pe cuvânt, întodeauna, căci, neştiinţifică, se împleteşte cu poezia.

*

* *

Născut printr-o împrejurare de pripăşire oltenească, gorjană, în Bucureşti, m-am pomenit în el şi mă socotesc venit pe lume odată cu capitala. Să mi se ierte solidaritatea. Când începusem să învăţ abecedarul, ortografia lui oficială era Bucuresci.

Luând bastonul de plimbare prin oraş, m-am dus cu el şi prin toate depărtările ţării, întrucât şi Litoralul şi Carpaţii fac parte tot din Bucureştii mei. Înconjurată în marile ei recente perspective de un vast şirag neîntrerupt, de mărgăritare şi briliante, de ceruri şi orizonturi, cu un lux nebănuit, Marea noastră e astăzi una din frumuseţile supreme ale României.

O generaţie de prozatori de gazetă a caricaturizat, prin denaturare, probabil involuntară, numele Bucureştilor în Bucureştiul, abatere gravă de la limbă. Numeroase denumiri de locuri româneşti (treaba savanţilor grămătici să se întrebe de ce) stau, decând sunt, la plural: Piteştii, Ploieştii, Călăraşii, Galaţii, laşii… A zice Ploieştiul, Călăraşul, Galaţul, laşul, jigneşti gingăşia nuanţei, care nu variază după ins şi anotimp, ca preţurile la castraveţi.

Am primit Bucureştii aşa cum i-am găsit, gata făcuţi.

Prezentul «cuvânt» luase loc în caiet dinaintea unui vraf de petice şi foi, menit în plan unui imprimat robust despre capitala noastră, care prin caracteristicile ei naţionale şi prin nivelul de cultură ajuns ar merita astăzi numele de metropolă românească.

Se cunoaşte şi din tonul paginilor de prefaţă că povestirea trebuia să fie masivă.

La un nu ştiu al câtulea control, am aruncat o altă mare parte din volum, neplăcându-mi niciodată manuscrisul aproximativ terminat, şi obişnuit să colaborez cu focul, mai frumos decât orice literatură, cât şi cu coşul de subt bancul de atelier literar. Aş fi aruncat tot volumul, dacă Editura nu-mi aducea periodic aminte că-mi luasem un angajament, cu scadenţa, nu-i vorbă, mereu întârziată, tocmai din pricina unei scrupulozităţi, poate că absurdă, şi a temerilor subiective.

Între timpuri, fără să-mi slăbească râvna şi nevoia nestăpânită de muncă, fără împlinirea căreia mă simt decând mă ştiu, ca un orfan şi ca un văduvit, şi mai bolnav decât aş fi fost, cei şaizeci de ani, zi şi noapte, trecuţi prin călimară, au adus medicina să-mi interzică şi gândurile şi pana, reducându-mi-le la o biurocraţie de arhivar, cu orar de lucru fixai cotidian, mai dăunătoare sănătăţii decât inactivitatea.

Dacă nu eram oprit în gura sobei cu violenţă, la întâia plecare la Hyppocraţii din străinătate, mă pregătisem să dau foc tuturor hârţoagelor dintr-un cufăr, ceea ce în trecut făcusem de mai multe ori, începând întodeauna nemulţumit, încă de pe la vreo douăzeci de ani. Am pus pe jar, până la publicarea primei cărţi, şi după aceea, sumedenii de caiete.

E-adevărat că răzimându-mi destinul pe condei, singura satisfacţie până la jumătatea vieţii, nu puneam, ca şi azi, octogenar, niciun preţ pe ce se strecura din el pe hârtie.

Iată cum s-a făcut că, în locul volumului gros de un lat de palmă ce-mi făgăduisem, apare aproape numai un fascicul. Încăpăţânarea înlătură şi timpul, şi vârstele, şi farmacopeea. Ea întinereşte spontaneitatea, dragostea împrospătată de muncă, răbdarea, dificultăţile expresiei şi curajul de a te măsura şi cu graiul în care Ţepeş Vodă şi-a scris hrisoavele în «Cetatea Bucureşti», iar poetul Dosoftei, mitropolit al Moldovei, tâlmaciul Psaltirei, prin anii 1660, versuri ca acestea:

Cine-şi face zid de pace,
Turnuri de frăţâe,
Duce viaţî fără greaţî
Ntr-a sa bogăţie.
Că-i mai bunî dempreunî
Viaţa cea frăţascî,
Decât armî ce destramî
Oaste vitejeaşcî.

sau:

La apa Vavilonului,
Jelind de ţara Domnului,
Acolo şezum şi plânsăm,
Şi cu inemă amarî
Aducându-ne aminte
Plângiam cu lacrămi herbinte.

Cât despre ce s-a clădit cu o măreţie uimitoare în ultimii cincisprezece ani peste dărâmăturile prin care hoinărisem cu cârja şi băţul, s-a publicai în trei limbi un elegant şi luxos album ilustrat, prefaţat de acelaş plaivaz care semnează şi paginile de faţă.

Lipsindu-i încă destule zigzaguri interesante din proiectul de început, textul prezent va fi complectat într-o bună zi, când sănătatea va permite reînceperea unei munci organizate, cu alte multe notări, rămase încă nedescrifrate. Îmi făgăduiesc

o ediţie viitoare voluminoasă, considerând-o pe cea de faţă ca o a doua neînsemnată arvună.

S-ar putea chiar ca strângerea într-o copertă mai încăpătoare, laolaltă, a numeroaselor aduceri-aminte, să se asemene cu ceea ce s-ar putea numi emfatic nişte «memorii».

E de văzut, dacă viaţa mai iartă o nouă şi mai îndelungată caznă dorită, peste marginile putinţelor discordante, de acum, ale diaculuí autor.

T. A.

BUCUREŞTII

Capitala României, aşezată pe Dâmboviţa, în poziţia cea mai defavorabilă unui mare oraş, iarna, vânturile de stepă curg necontenit peste ei; vara, praful îi întunecă perspectiva, norii grei de pulbere alternând cu un noroi necunoscut altor capitale.

Curăţenia oraşului se face întodeauna pe sfert, din pricina lipsei de apă şi a unei canalizări insuficiente pentru întinderea exagerată a oraşului, compus în imensă majoritate din proprietăţi fără etaj, împestriţate de grădini surâzătoare, care atunci când oraşul va putea, să se bucure de toate efectele lucrărilor municipale trebuincioase, întreprinse pe scară întinsă, vor face din Bucureşti un oraş de vilegiatură.

Străzile principale erau surprinzător de înguste pentru un musafir sosit dintr-alte ţări. Calea Victoriei, care-i Corso al capitalei, suporta o circulaţie penibilă de trăsuri şi pietoni şi, într-unele puncte, trotuarele se îngustau într-atât încât trecerea alături a două persoane aducea aminte de fabula celor două capre întâlnite pe o punte şi neştiind căreia i se cuvine să treacă întâi.

Organizaţia strict politică şi guvernamentală a comunei în România a contribuit, poate chiar mai mult decât condiţiile geografice, la permanentizarea relelor de care suferea oraşul. Funcţia de primar era într-adevăr supusă schimbărilor dese la putere şi nu le lăsa titularilor răgazul conceperii unui plan de lucru şi a continuităţii lui. Totul era hotărât parţial şi fracţionar de către caracterul de provizorat al vieţii comunale. Dar primarii treceau şi oraşul rămânea dezorganizat.

Observaţii în acelaş spirit se mai pot face şi azi asupra circulaţiei oraşului imperfect disciplinat. Pietonul, care în genere merge fără socoteală, avea adeseaori spectacolul ciudat al unei trăsuri sau

maşini, care întoarce foarte lent şi nesupărată, în mijlocul străzii, oprind circulaţia miilor de vehicule, pentru că o doamnă gentilă se coboară exact în faţa unui magazin cu bomboane. Este adevărat că pentru a se bucura de aspectul plăcut al unei persoane cochete, care se da jos din trăsură încălţată fin, bucureşteanul, colecţionar galant de imagini, sacrifică reverenţios la fiecare vitrină zece minute, din graba lui, pe jos sau în trăsură.

După tabelele minuţioase ale higienei europene, oraşul Bucureşti ar fi putut, până mai acum vreo cincisprezece ani, să fie plasat în fruntea localităţilor insalubre. Dar un fapt trebuie să puie higiena pe gânduri. Nicăieri femeile nu sunt mai frumoase, decolteul mai gustos şi culorile unui corsaj mai transparente. Ceea ce izbeşte pe vizitatorul străin este că această frumuseţe, care-i lucrul cel mai comun în Bucureşti, se arată cu atât mai deplină, cu cât te depărtezi de «centru». Mahalalele urâte ale periferiei sunt nişte grădini în care înfloreşte splendid o rasă de fete şi femei uimitoare, de un brun brumăriu, aşternut pe frăgezimea delicat palidă a cărnii.

De altfel trebuie să o spunem, cu plăcere, frumuseţea e o particularitate, care şi în ce priveşte bărbaţii dă exemplare în toate privinţele izbutite. Apoi, dacă trebuie să fim sinceri până la urmă, nu este greu ca observatorul să înţeleagă de ce li se reproşează bucureştenilor prea mult lux şi oarecare libertinaj, necunoscut popoarelor cu femei greoaie, cu gleznele groase, fără stil, şi eu bărbaţi fără temperament.

Mai înnainte de a lăsa condeiul să circule pe paginile următoare, trebuie să mai notăm că o generozitate şi o familiaritate uşor de încercat caracterizează pe români, şi ele se exprimă cu atât mai viu cu cât musafirul vine mai de departe. În sfârşit, elogiul meritat şi suprem, românul nu cunoaşte ura faţă de străini, după cum nu prea

cunoaşte, ar afirma moralistul deziluzionat, nici teama prea vizibilă de cele sfinte.

URBEA

Nu e numaidecât obligatoriu să te duci prea departe, dacă te plimbi, şi să fugi din oraşul tău, pe care de cele mai multe ori nici nu l-ai văzut…

Ţi-ai făcut deprinderea să crezi că lucrurile dimprejur sunt fără interes şi că valoarea li se măsoară cu miile de kilometri. Cu aşa socoteală, lucrurile cele mai frumoase sunt, ca în ipoteza poetică, acelea la care nu ajungi, niciodată, căci oriunde te-ai afla distanţele se micşorează şi raporturile dintre dorinţa infinită şi realităţile limitate rămân constante.

Dorinţa noastră de necunoscut, atunci când nu e un plagiat snob, e desigur şi ea reală, dar poate să fie de multe ori satisfăcută trecând peste drum. Necunoscutul se află aci, la îndemâna noastră, şi pentru locuri, şi pentru oameni, alături de necunoscutul nostru, din noi, cel mai apropiat şi cel mai depărtat: numai că trebuie căutat - şi chiar dacă nu l-ai găsit, călătoria către el e încă o descoperire.

Datoria fiecăruia este să-şi înveţe punctul pe care stă, oraşul în care trăieşte, ţara şi continentul mai târziu; cu toate că unii din noi, prin inversarea posibilităţilor de călătorie neînlesnite în interiorul ţării de o politică a drumului în condiţii repetat uşoare, cunosc mai bine străinătatea şi descoperă locul de baştină abia după ce au străbătut Europa.

Pe timpuri, toate drumurile erau umblate pe jos. Un muncitor francez îşi căpăta calificarea întreagă şi autoritatea meseriei numai după înconjurul ţării făcut cu piciorul *(le tour de France).* Călătoria perfecţiona educaţia profesională şi de sentiment.

Ţara noastră nu-i mai puţin frumoasă ca Franţa şi nu se ştie dacă e vreo ţară mai puţin frumoasă decât alta; fizionomia ţărilor urmează alte reguli decât ale omului. Avem o foarte frumoasă ţară, pe care nu voim să o aflăm şi e drept că nici nu scrim

cărţile trebuincioase, menite să ne împingă să plecăm pe drumurile ei şi să o cutreierăm pe toată.

Un bun program de început fusese iniţiativa ministrului Haret pentru a se scrie de către învăţători şi preoţi monografia fiecărui sat şi oraş. Programul a fost însă părăsit. În doi-trei ani de activitate, împărţită pe câteva mii de condeie, am fi putut avea deocamdată în embrioane toată ţara strânsă laolaltă, şi din biblioteci şi arhive putea să pornească, organizată pe un plan, o mare mişcare de cărţi, care ar fi documentat şi strâns pentru conştiinţa fiecărui cetăţean unitatea de limbă a unui popor.

Nici oraşul sau satul în care trăim nu-i mai urât decât altul, atât de urât încât să nu prezinte niciun interes; ba câteodată e mai frumos decât toate celelalte. E adevărat că vizitatorul dă adeseori de contrastul neînţeles dintre două sate sau mahalale alăturate. Într-un sat e ordine, e curat, uliţele şi casele sunt atrăgătoare, oamenii voioşi, primitori, şcoala e veselă, biserica proaspătă, lângă satul de mai la vale, mai posomorit, cu toate că e mai bogat. Diferenţa simpatică nu vine de la avuţie. Dar satul tău tot e mai frumos decât toate celelalte, şi atunci când e mai urât, orişicum, are originalitatea lui, care şi ea e o frumuseţe.

Immanuel Kant n-a ieşit niciodată din Königsberg, oraşul lui de naştere şi de moarte, şi a trăit optzeci de ani. De vreme ce neîntrerupt a putut să fie nou pentru el, i-a fost de ajuns. S-ar putea răspunde că i-ar fi omului de ajuns şi odaia în jurul căreia poate călători, şi că lui Diogene i-a trebuit numai o putină răsturnată, în care locuia întins pe spate dinaintea unui petec de nisip netezit, pe care scria cu degetul. Stâlpnicii din *Vieţile Sfinţilor* nici nu s-au mişcat din loc. Toate dovedesc că omului îi trebuieşte şi altceva, nu numai spaţiu, şi că spaţiul, strâmt pentru unii, e pentru alţii vast. Universul e pretutindeni, şi pretutindeni egal: atârnă de om cum îşi alege

centrul într-un contur. Omul strâns în sine, care se uită mai mult în el decât înnafară, nici n-are nevoie de spaţiu. Drumurile sunt în sufletul lui, turist al metrului pătrat şi al reveriei.

Pe acest om nu-l putem invita la drum, dar pilda lui spune că nici nu e trebuinţă de mii de kilometri alergaţi, ca să găseşti ce cauţi nou. Două picioare zdravene, o pereche de încălţăminte grele, care uşurează pasul, un baston, un prieten sau un câine e tot ce trebuieşte ca să umbli prin spaţiile de grădini şi vile ale Bucureştilor, lung pe cea mai scurtă diagonală, de vreo douăzeci de kilometri. Antrenat fără să bagi de seamă din privelişte în privelişte, poţi nimeri cine ştie unde, într-o vecinătate a oraşului, la douăzeci, la treizeci de kilometri. Atunci e la locul lui şi sacul de spinare.

În drumurile mele am ajuns pe la Ciorogârla şi Bolintin, pe la Căldăruşani, prin Gagu şi Moara Săracă, pe la Budeşti, Ţigăneşti, Călugăreni, Cernica… E cea mai mare distanţă a drumeţului cu piciorul, acoperită mai uşor cu bicicleta, roata depărtărilor scurte, cea mai inteligentă, mai agreabilă şi mai comodă, căreia îi poţi încredinţa cu folos şi sacul din spate, şi pe care la trebuinţă o poţi lua şi pe ea în spinare, mai uşoară în greutate ca o pereche de bocanci purtaţi cu agerime. Dacă ţi-e norocul să ai o bicicletă pliantă care se frânge în două, ducerea ei pe două bretele prinsă pe umeri la suişurile înnalte e o jucărie.

Atari îngrijiri fac parte dintr-un program de călătorie sistematic. O simplă plimbare nu trece niciodată de şase ore, dus-întors; pregătirile sunt de prisos şi riscă să fie ridicule, ca la alpiniştii încărcaţi cu arsenalul de frânghii şi scule noi, cumpărate duminica pentru fotografii pe un vârf de două mii de metri parcurşi cu funicularul. O plimbare azi, alta mâine, trei-patru ceasuri de drum pe zi sau la câteva zile, îndestulează curiozitatea descoperirilor în capitală. Lucrurile noi sunt nesfârşite, şi chiar celor văzute de mai multe ori li

se găsesc alte aspecte. Întoarcerea acasă e vioaie şi plină de mulţumire. O comparaţie dintre impresiile de drum şi cele căpătate în acelaş volum de timp dintr-o lectură pe scaun a hotărât de partea celor dintâi, impresiile fiind directe, fără tâlmaci de impresii străine confuze şi de alt nivel de sensibilitate faţă de nivelul tău. De altfel, caietul şi creionul şi eventual aparatul fotografic, însărcinat să reţie din sutele de imagini ale unuia şi aceluiaş punct poziţia lui unică, portretul adevărat al unei privelişti, le-ai luat cu tine, şi, la rigoare, ai vârât în buzunar şi o carte de versuri, lectura potrivită cu pasul.

*

* *

Bucureştii nu sunt un oraş standardizat şi construit în serie, de la un capăt la altul. În Bucureşti sunt adunate mai multe oraşe şi târguri cu câte o caracteristică particulară. Varietatea, datorită absenţei unui plan de sistematizare iniţial şi inspiraţiei personale a fiecărui constructor şi necesităţii cum a înţeles-o el de a-şi adapta clădirea unei situaţii de fantezie, fără să se gândească la o estetică ordonată, care dă aglomeraţiilor dense o ţinută geometrică şi o ireproşabilă croială de vitrină, e rezultatul întâmplării. Urbanismul, care a reglementat în toată Europa contrastele, simetriile şi alternanţele dintre suprafeţele clădite şi zonele numite verzi, a fost surprins să găsească la ivirea lui pe lume, aci, un oraş într-o grădină, gata făcut, şi s-a simţit destul de contrariat în ceea ce priveşte organizarea ştiinţifică municipală. E o tradiţie ca fiece locuinţă, cât de neînsemnată, cu prispă şi cu stâlpii de sprijin ai streaşinii, să aibă, pe lângă gospodina cu tulpan a casei, care le stropeşte după-amiaza, şi câteva brazde de muşcată, garoafe şi zorele, o boltă de viţă şi pomi. De sus, oraşul se arată ca o vastă livadă clădită pentru tihna unei populaţii de cetăţeni mijlocii, dominat de clopotniţe şi cupole.

Un aer aproape mânăstiresc a rămas în multe colţuri de cartiere, de contemplare, şi unele străzi par încă şi azi că duc printre chilii la un arhondaric. Cele mai multe biserici cu un trecut au fost mănăstiri, din care au rămas trei întregi, Antim, Mitropolia şi Icoana şi caracterul împărtăşit de toate clădirile vechi boiereşti, prezent şi astăzi în câteva resturi de timp, a influenţat şi arhitectura nouă în căutarea unui stil concordant cu trecutul. Până deunăzi, viaţa civilă a fost intim legată ele viaţa religioasă monastică.

Călătoriile mele au fost făcute anapoda, fără program, aşa cum stă bine plimbării de care am de dat socoteală, în dezordinea întâmplării şi afară de judecăţile nodului în papură şi dincolo de orice nomenclaturi. Trăisem o parte din viaţă în oraşele străine şi ajunsesem să nu mai apreciez ca lucruri excepţionale şi caracteristice asfaltul, faianţa, porţelanul, robinetul, becul electric, radiatorul, comune pretutindeni şi interesând mai mult încălţămintea şi apartamentul, cât şi o curăţenie meticuloasă devenită manie glacială şi ţinând loc de frumuseţe şi gust, peizaje de cofetărie şi cartă poştală ilustrată, transpusă în viaţă. Frumuseţea, unui pământ şi a unui oraş e uneori ca la păsări şi animale, independentă de higienicul, confortabilul şi tehnicul organizat. Un fulg a căzut din aripa vulturului înnălţat în văzduh, și căderea lui legănată de lumină e tot atât de frumoasă ca o catedrală de douăsprezece veacuri.

Mă silesc să-mi aduc aminte cum se cheamă atâtea unghere originale şi atrăgătoare, care povestite se desinează pe jumătate cu numele respectiv, şi nu pot pune dedesubtul celor mai sugestive nicio iniţială.

*

* *

Pentru o parcurgere pe sărite, dar oarecum logica, a capitalei, care deţine peste o sută cincizeci de kilometri pătraţi, cu mii de străzi şi

sute de mii de imobile clădite, s-ar putea împărţi oraşul în opt tablouri, din care patru cu marile parcuri, şi patru împestriţate: Cişmigiul, Şoseaua Kiselef, Grădina Botanică, Parcul Filaret, Gara de Nord, Floreasca, Sectorul Călăraşi, Oborul.

Întâiul tablou cu Cişmigiul ar putea să fie limitat de Bulevard, Facultatea de Drept, strada Ştirbei Vodă şi bulevardul Bălcescu. El cuprinde partea cea mai compactă din oraşul nostru axat la Palat, centrul oficial, o vastă câmpie de asfalt. Fostul Palat regal, grav pe vremuri, a câştigat, cu transformarea lui recentă, o linie de contur vioaie şi o expresie bucuroasă, trezită din fosta lui solemnitate universitară.

Dinspre pădurea de şes a Snagovului, cu lacul ei de doisprezece kilometri, albastru, ca lacurile de munte elveţiene, şi cu o ruină de mânăstire, pe altarul căreia am găsit o cucuvaie moartă, intră pe la Băneasa pădurea Şoselei Kiselef, ca o armată de călăreţi. Acolo se întâlnesc soarele şi dumbrava în valuri şi torente de lumină şi frunze, - umbra urzită în arbori ţine mulţi kilometri, până ce Şoseaua, încrucişată cu bulevardele circulare, intră pe Calea Victoriei şi durează timp de zeci de străzi confluente, oprită în Piaţa Senatului, alt teritoriu de asfalt, pe Dâmboviţa podită, o replică de perspective la perspectivele Palatului, fostului Palat regal, cu Palatul Justiţiei, masiva şi eleganta clădire desinată de Arhitectul Mincu. O fântâna galbenă de benzină, repetată după un model răspândit în numeroasele insule de iarbă din oraş, contrastează cu biserica minusculă din strâmtoare, sprintene coloane, foarte vechi, intrate cu tinda lor de piatră în pământul bătrân, silind circulaţia motoarelor, deasă în acest punct, să devieze. Băbuţa fără sfiială că poate să fie călcată de un camion de cinci tone, le sileşte să se strecoare tiptil, frecându-se de altar.

Palatul C.E.C. (fosta Casă de Depuneri), elastic şi spiritualizat de creştetul faţadei curb, se ridică

de pe sol într-o levitaţie uşoară, de dans a întregului monument cu scuar, în faţa Poştei, severă. Ea calcă pământul cu o dublă talpă de trepte liniate drept.

Steagurile mari, adiate leneş de vânt, îi dau Departamentului scrisorilor şi telegrafului, în zilele de festivităţi, o expresie de reşedinţă imperială,

Cişmigiul: alei de trandafiri, un lac, sălcii pletoase, popasul sentimental şi duios al funcţionarilor din ministere, autorităţilor, şcolilor şi redacţiilor din cartier. Profesorii care au tras la fit şi visează cu Horaţiu pe o bancă, înfundă pălăria pe ochi când trec elevii lor care trag şi ei la fit. Natura e o camaraderie. Bărci pe lac şi lebezi, porumbei în copaci. Parcul copiilor dimineaţa, şi parc de cărucioare şi păpuşi. Mama, cu un ochi la igliţă şi cu altul la prunc, se gândeşte la dragostea din care s-a ivit rumen şi zulufat. Arhitectură originală: aleea mare din mijloc convertită în câmpie dreptunghiulară a tuturor florilor, e un drum monumental pentru convoaiele de fluturi şi albine. Din poarta mare în fundul pierdut pe undeva, privirea solicitată de uriaşul covor de petale asistă la triumful rozei, al liliacului şi al crizantemei.

Pe creştetul Bulevardului, Calea Victoriei se încrucişează cu el. Panorama descreşte pe mai multe orizonturi, până în zarea de aur din asfinţit, pe Cotrocenii de o nobleţe medievală. Cetăţi cu turnuri delicate păzesc intrările oraşului din Apus. Poate că din răscrucea privitorului până la Poarta de Foc să fie zece kilometri. A doua reşedinţă, altădată regală, are două parcuri pe două bulevarde, unul lângă altul, ca şi cum ar duce la două edificii din două cartiere deosebite. Priveliştea încape în circonferinţa unei lentile de ochelar.

Un bulevard de castani pe dinaintea Şcolii de Medicină o întunecă de umbră, iar al doilea, paralel cu Grădina Botanică, e boltit, sus de tot, la

înnălţimea lunii, cu ramuri de roşcovi, încâlcite într-un întuneric irizat. Şoseaua Palatului Cotroceni suie la porţile de sus într-o neîntreruptă mare tăcere de parcuri.

Rămâne o întreagă regiune bogată în privelişti, deschisă peste ondulările câmpiei din această parte a Dâmboviţei, pentru pasul şi bastonul celui care porneşte de dimineaţa.

«Grădina Popa Ilie» era încă înflorită acum patruzeci de ani, şi preotul îşi vindea trandafirii la o masă rotundă prin care trecea trunchiul secular al unui stejar. L-am apucat foarte bătrân, uscăţiv, blajin şi pasionat să ridice din rugul lui de roze către Dumnezeu, din cădelniţa lui de jar inefabil, mireasma jertfei gingaşe. Călătorul o să încerce poate o decepţie: în locul florilor, o să găsească lunca lui Popa Ilie cultivată cu zarzavat. După moartea sfântului grădinar de nuanţe, trandafirii zmulşi au fost aruncaţi cândva afară.

Dincolo de râul galben al Dâmboviţei, înnainte pe mii de hectare aleargă sumedenie de cartiere, alte părţi de oraş, cu alte centre, alte artere, ramificaţii, unele geometrice şi noi, cuburi de vile, sectoare militare, uzine, ateliere, depouri şi magazii întinse, pâlcuri între miile de linii ferate paralele, desfăcute în toate direcţiile, ca semnele şi inscripţiile unui portativ. O muzică de orchestră surdă însoţeşte furnicarul de mahalale al atâtor stabilimente şi iniţiative în mişcare.

Un pod, aruncat peste miile de şine, revărsate într-o reţea de pâraie lucii, uneşte în curcubeul lui de fier, pe dedesubtul căruia fug încoa şi încolo, pe albia fluviului uscat, locomotivele ea nişte vapoare şi stagnează sute de trenuri şi turme de vagoane, parcă două oraşe. Câteva bulevarde aglomerate de care, camioane şi căruţe grele, trase de câte patru şi şase dulăi de cai cu copitele dure, deservesc mesageriile voluminoase din pitorescul port de uscat al gărilor de mărfuri, negre de zgură, cărbune şi fum, transporturilor în mii de vagoane.

Vizitatorul acestor depărtări pe deschideri de compas de mai multe poşti îşi datoreşte sieş o plimbare enciclopedică prin magaziile nemăsurate ale staţiei, numită Be-Em…

Bucureştii sunt mărginiţi dincoace cu mult de linia îngustă, a fortificaţiilor, încă în funcţiune pentru traficul militat, de şase gări. Mogoşoaia, gara oficială, zveltă pe viaduct scufundat în pădurile Şoselei; Cotrocenii; Filaretul, Dealul Spirii, gara de lemne, aşezată pe un platou cu copaci şi peluze; Oborul şi Nordul, punct de plecare în Europa. Ultimele trei debarcadere satelizează trei sectoare ale capitalei. Trei oraşe de industrii, în trei regiuni diametral opuse, şantierele permanente ale vieţii comerciale. Ele întreţin bazarul forfotit, multicolor al oraşului, situat pe patruzeci de străzi vărsate unele într-altele în marea insulă de aprovizionare a luxului, a modei, a drogheriei, parfumeriei, mobilierului şi căsniciei, faianţă, linoleum, porţelan şi cuţitărie, mărginită între Universitate, Biserica Sfântului Gheorghe, Calea Moşilor, Piaţa Rond. Câteva străzi aparţin ştofelor, pânzăriei, confecţiunii şi încălţămintei, altele sunt ale prăvăliilor de cârnăţărie. O stradă întreagă vinde nasturi, alta becuri electrice. Să nu se scape din vedere Piaţa de Flori şi Bazaca.

La sfârşitul anului, toate pieţele din acest cartier se transformă în codri de brazi, şi o cale lactee de stele şi de lumină în beteală se confundă cu Lipscanii în vederea pomului de Ajun. Dispariţia lor e urmată de o îmbelşugată recoltă de sorcove, jerbe de flori de hârtie pentru bunele urări de 1 ianuarie. La finele lui februarie, invazia mărţişoarelor şi a firelor de mătase cu ciucuri pieptenaţi dă o nouă culoare şi o marfă mimetică nouă trotuarelor neguţătoreşti, care în toate zilele anului sunt o expoziţie infinită de miracole mici industriale.

*

* *

Puncte: *Patriarhia* cu catedrala domnească pe măgura cea mai înnaltă, la care suie marele povârniş gol. Profilul vechei biserici, care ar fi trebuit să fie emblema de caracter a capitalei, e un model de echilibru arhitectural. Formele, proporţiile şi distanţele dintre turle demonstrează rafinamentul de gust al domnitorului care a zidit-o mai apropiată de cer, un fericit ansamblu de siluete. Sunt poate singurele turle care înlătură influenţele şi regulele, amintite de alte monumente. Ele se ridică oprite brusc pe verticală, retezate scurt, şi vârfurile lor de creioane boante se încovoaie dulce pe streaşina poligonală, ca nişte umbrele japoneze.

Ateneul, o, tiară monumentală.

Parcul Filaret, fostă pădure, convertită în grădină.

Grădina Botanică, splendoare izolată şi calmă a oraşului, care, lipsindu-i castelul de o mie de ani ca să-i afirme vechimea, îşi împrumută siluetele Palatului Cotroceni, de peste drum, cu parcul căruia se confundă.

Herăstrăul, oraş proaspăt de oglinzi pe ape. Continuarea elegantă a cartierului Filipescu şi a Bordeiului, două localităţi de litoral.

Calea Moşilor, din Bulevard, spre stânga, are o biserică şi o răscruce cu numele Olari şi Zece Mese, de unde se păstrează aproape intactă, până în răspântiile ramificate ale Oborului, vechea ei înfăţişare de drum de hanuri şi ospătarii. Străbaţi toată strada luminoasă cu o impresie de libertate, care până în dreptul ei ţi-ar fi lipsit. Nimic nu mai aduce aminte oraşul, ţinuta, moravurile, şi aspectele. O altă lume mişună între trotuare şi prăvălii, o lume locală care-şi ia stilul şi francheţea de la felul ei de îndeletniciri, materiile directe ale pământului, porumbul, grâul, ovăzul, orzul, vinul, dobitoacele, pasările şi, de la schimbul dintre ele, prin mâinile muncite ale celor ce se străduiesc şi recoltează.

Adeseori, rândul clădirilor e întrerupt de un gol rotund, din intervalul căruia o privelişte laterală, neaşteptată, modifică peizajul: o poartă mare, cu bolta de zid, a fost dată în două lături de păreţi, îi rupe continuitatea şi-l suprimă, lăsând vederea slobodă într-o curte surprinzător de adâncă şi clădită de jurîmprejur. Fostele grajduri şi remize, de pe timpul cailor şi al vehiculelor trase de ei, fostele popasuri de căruţe şi brişti sosite la târgul bisăptămânal Obor, în capitală. O stradă oblică pe arteră, numită până de curând a Birjarilor, a fost locuită până acum cincizeci de ani exclusiv de nişte colonii ale sectei dispărute a evanghelistului Matei.

Am văzut, în copilărie, la un Toader, întocmirea mănăstirească a unui grup de birjari ai sectei scapete, cel mai strălucit birjar din Europa, al celor mai frumoase trăsuri, ca nişte balcoane pe roate. Pentru arătarea boierilor de-a fuga şi la pas, din cap la picioare, ca în vitrină, ele staţionau în faţa Teatrului Naţional, sâcâite de nerăbdarea cailor, bătând potcoavele peloc şi scânteind granitul. O simpatie amestecată cu mâhnire îi făceau pe birjarii, zbârciţi ca babele, să prefere cailor, îmblânziţi prin jugănire, armăsarii. Herghelia frontului cu carnea tremurată în licăriri ondulate de spasm şi fiori, spuma din zăbale şi hamuri, pretutindeni unde voluptatea atingerii freca de curele muşchii, la piept şi la coapse, asudaţi, încât corpurile negre şi roaibe, frământate şi stăpânite cu greu, păreau că secretează smântână. Sutele de copite tresăreau într-un singur nechez. Coamele împletite în panglici roşii cu vârfurile libere, fluturând pe grumaz, se răscoleau odată toate şi scânteiau catarămile nichelate.

Vizitii în odăjdii de catifea albastră purtau comanacul de samur sau astrahan, tras pe sprinceană, sau, uneori, ca la Petersburg, un joben turtit, cu marginile sucite, ca o ciupercă stilizată, care le făceau capete de pisici. Ca să nu fie

deocheaţi, armăsarilor li se anina şi într-un perciun al frunţii o funtă înnodată ca o garoafă.

În zilele cu climat nehotărât, carâta lua locul birjei deschise. În fotoliul adânc din cutia cu două uşi laterale, capitonată cu catifea, mireasa şi decolteul ei de atlaz punctat de un scarabeu de zmarald pe lanţ erau garantate până la biserică, iar doamna cu mânuşile trase pe coatele trandafirii, cu binoclul de sidef şi evantaliul de pene de struţ, acoperită eu o ghirlandă de fulgi aruncată pe umeri, era dusă în trap la teatru şi înnapoi la «Capșa», restaurantul «ales» şi «discret» al elegantelor bogate de odinioară. «Muscalul», pe capră, sta în intemperie.

Casa «Capșa», care era mai mult şi decât un restaurant, şi decât o cofetărie, şi decât un hotel, contemporană s-ar fi zis cu secolul al XVII-lea la sfârşit, se vede şi azi, schimbată puţin, cu faţada ei, cu mobilierul ei, cu perdelele ei de atunci, şi ar fi de dorit, pentru particularităţile subtile ale Bucureştilor, să nu se schimbe niciodată, în colţul unde rezidează.

Muscalii locuiau în case şi curţi închise, cu o singură ieşire în Calea Moşilor sau a Birjarilor şi cu ferestrele interioare pe două galerii, în stingă bărbaţii şi în dreapta soţiile, a căror stirpire de feminitate se făcea la sâni. Femeile, despărţite de motivele cochetăriei, maici fără vârste, la toate vârstele, şi deosebite de bărbaţi numai prin portul fustei, erau îmbrăcate ca păpuşile de lemn, în stămburi colorate viu şi cu faţa înfăşurată în basmaua cu flori legată la bărbie. Ele îngrijeau exclusiv interiorul comunităţii. Starostele era mai mare peste tovarăşii lui, ca mai bătrân: autoritatea venea de la numărul anilor şi al zbârciturilor, neavând de unde purcede de altundeva, de ia avere, concurenţă sau ranguri, şi de înţelepţi toţi muscalii erau înţelepţi… Armăsarii lui Toader erau numai atât ai lui Toader întrucât ei îl cunoşteau

prieteneşte şi se lăsau în hamurile şi mâinile lui cu docilitate.

În fundul curţii se întindeau grajdurile şi remizele de birji, carâte, sănii şi căruţe de transportat furajul în podul care acoperea schitul întreg. Săniile, romantice gondole, erau bijuteriile Bucureştilor de iarnă, cu iernile grele de odinioară, când pătura imaculată a zăpezii, nemânjită de circulaţia mecanică, rămânea, până primăvara, pură. Sania suna din zeci de zurgălăi, şi valtrapul, urzit cu ochiuri, ca o plasă, acoperea caii cu togă de dantelă.

Capitala e în bună parte încă şi azi un oraş pentru vehiculele cu cai, care cer un ansamblu adecuat, case, străzi şi curţi de un anume fel, nefiind adaptată în întregime circulaţiei motorizate, care cere un oraş neted, uniform lunecos, cenuşiu şi rece, de beton, un oraş de uzini, de viaţă şi de confort. Totuş, nicio capitală n-are proporţional o mişcare de limuzine luxoase mai intensă.

În vechea gospodărie, grajdul avea o poezie a lui. Caii, înlăturaţi din viaţa oraşului, ale căruia interese de higienă comunală au tendinţa să-i suprime pe toţi, schimbă odată cu aspectul şi moralul. Omul se apropie tot mai mult de ciment şi beton, pecât se depărtează de cal, de bou, de pasăre şi de pădure, cu o compensaţie în perspectivă, mişcarea talazelor şi apelor, când a putut să aibă norocul aşezării pe fluviu sau la Mare.

O trăsură care a dispărut după diligenţă s-a chemat trăsura «de Herasca». Mai circula acum vreo treizeci de ani în convoaie… Era un vagon scurt, închis, cu două canapele, îmbrăcate în piele, cu acoperişul scurt, pentru şase şi opt muşterii. Golul uşii se închidea de ploaie cu un burduf pe cătărămi. Zile întregi puteai să călătoreşti pe arcurile ei până la Craiova, întârziind vreo două zile la Piteşti, la Slatina, la târgurile săptămânale,

unde carele cu borangic auriu răsucit în sculuri groase veneau din judeţe pentru ţesători.

Mijlocul acestei mânăstiri de scapeţi birjari era întodeauna înfrumuseţat de o grădină ascunsă de ziduri, cu toate florile uzuale, de la busuioc la indruşaim, cu o prisacă în flori, mierea fiind condimentul de căpetenie al turtei dulci, încrustată cu migdale.

Oborul. Vechea piaţă a sătenilor din judeţ, neguţători, cumpărători şi vânzători. Prăvăliile interioare şi exterioare, grămezile nesfârşite de mărfuri pe marginile pestriţe ale şoselelor, bulevardelor şi străzilor târgului, masa variată şi agitată, continuă, a populaţiei, dau un aspect unic întinselor împrejurimi ale punctelor din care se ramifică în mii de tablouri viaţa giganticului centru de aprovizionare.

Pieţele, ca şi ţările, ca şi limbile, se fac de la sine, se articulează tarabă cu tarabă, negoţ cu negoţ, veac cu veac, până la expresia de viaţă ce nu se mai poate explica.

Animaţia din Obor, ca toate aspectele Bucureştilor, transportată cu pensula pe pânză şi cu creioanele pe hârtie, ar putea da în artă unul din nesfârşitele motive documentare. Ar fi de dorit ca şi pictorii să-şi ia bastonul de plimbare şi odată cu el cutia de pictură sau cel puţin carnetul de schiţe. În tinereţile lui, Ştefan Luchian, care nu e numai un mare artist român, decând a trecut peste câteţări, rodea un măr lângă şevalet şi «vopsele», cum le numea el, prin mahalalele vechi ale oraşului nostru.

Să notăm în treacăt unele aspecte din ce era Oborul cu ani în urmă:

Olărie, amfore de lut, sonore, încercate de cumpărători cu o bătaie a degetului în păreţii cu zmalţuri. Niciodată două oale n-au adus din pământ două glasuri şi două cântece la fel. Ulcioarele din care plugarul suge o apă răcorită, pe ţâţa cu ţâmburuc, sfeşnice, solniţe, ţoiuri, legături

de ceşti vândute cu duzina pe o sfoară, străchini adânci. Ulcelele poroase care se vindeau la cârciumă odată cu jumătatea de litru de vin din ele, erau duse la gură todeauna noi. După ce le golea, consumatorul da cu ele de pământ. Olarul a inventat şi un instrument muzical, ocarina cu apă, care fluieră ca un pietruş. Acelaş olar e autorul industriei pierdute, după ce au fost născocite tinicheaua şi lipitura cu cositor, a pântecoaselor butii, cu forma antică, de teracotă, pentru păstrarea lichidelor preţioase. Câteva din ele, descoperite la săpături, decorează ca nişte statui ale dibăciei inteligente grădinile publice din Bucureşti. Multe din ele au înnălţimea unui om. Argila, modelată în câteva sate specializate în această industrie strict ţărănească, ia toate formele obiectelor casnice şi de bucătărie, şi anumite bucate găsite în olărie au reputaţia că-şi împrumută gustul adevărat de la ghiveci.

Dogăria şi rogojinăria erau reprezintate în Obor laolaltă cu lingurăria de plută, pretutindeni unde e loc de câteva sute de butoaie suprapuse, şi magazii de papură şi răchită împletită, ciubere, doniţe decorative cu brâuri de arsuri pe doage, cobiliţa de frasin, coşuri, hârdaie, cu doi cercei, legănate pe drugul dus pe umeri din vie la cramă, ălbii de plută, copăi de frământat aluatul, scafe, lopeţi, furci, greble, cozi de sapă, de coasă, de topor şi târnăcop. Sculele şi lucrurile din gospodărie, de lemn, sunt nenumărate, până la găvan, ciorbalâc, fus şi furca de tors cu aripile crestate şi câteodată cu mărgele vârâte în găuri mărunte.

Boiangeriile au drept firmă un brâu şi nişte bete vopsite roşu.

În altă parte se vindeau caii iuţi, purtaţi de geambaşi în hamuri verzi, caii de gloabă, caii de povară, oile grămădite cap în cap, vitele mari, caprele ironice, porcii trandafirii, proaspăt îmbăiaţi, cu forme de plaje. Fluturii cu patru picioare pe lângă ţarcurile cu bivoliţe negre şi

tauri, ancoraţi de bot cu inele de fier, sunt duioşii măgari oratori. Tot aici erau căruţele noi vopsite cu lac. Roata lor trebuia să sune subt încărcătură în anumite feluri, stabilite la fabricare: unuia îi place sunetul moldovenesc, altuia îi place să sune muntenește. În muzichia cărăuşiei se află şi gama sunetului oltenesc.

Căciulile, sute la rând, trase pe calapoade, cu moţ, păreau decapitate lângă cojoace şi opinci: omul întreg despărţit în trei. Bicele, amnarele, piatra cosaşului, custura cu teacă pentru brâu şi cuiele cu floare sunt mărfurile unui negoţ deosebit.

Potcoavele erau fabricate în văzul lăptarului cu faitonul, pe nicovala eu scântei. Omul care ţinea copita calului în poala şorţului de piele şi-i făcea toaleta unghiei cu o cuţitoaie, avea instalaţia în traistă, potcovar şi «meşter lăcătuş». Ascuţitorii de topoare şi satâre valsau cu piciorul pe o pedală, care învârtea piatra de moară, verticală, stropită cu o picătură de apă, cu cădere dintr-o tinichea găurită cu foloştoc. Bărbierul ambulant rădea clientul răzimat cu ceafa pe lăzile de portocale. Vroiai o haină, o pălărie, o pereche de cizme? Tocmeala se făcea numaidecât, cu clientul reticent, apucat de o mânecă şi tras înnăuntru cu luptă, pe pragul prăvăliei.

Sutele de pieţi şi oboare erau dominate, în fundurile din urmă, de un lanţ de munţi galben ca de ocră: şirele şi clăile de paie şi fân, zidite, parcă de la începuturile lumii.

Un negustor vindea cruci de piatră cenuşie unui ţăran care lua una în căruţă, pentru nevoie. Toate crucile erau la fel şi de o mărime, ieşite ca dintr-un tipar de prescuri. Scria pe ele I.N.R.I. cu vopsea. Un cap de înger cu şase aripi în mijloc, le scumpea. Femeia cu cinci lemnişoare încrucişate vindea hrean, şi bătrânul vraci şi-a deschis lada cu patru capace şi sute de cuiburi, despărţituri şi legături înnodate, mirodenii, schiunduf pentru «mititei». Bineînţeles, fasolea, ovăzul şi grâul cu

bobul ca de cafea, cu căruţa şi chila, erau vânturate prin aer de lopeţi în magaziile cu obloanele ridicate în toate zilele săptămânii.

În găinăriile de unde cântau sute de cocoşi, am văzut odată de vânzare un păun cu roba împărătească albastră, încărcată cu stele, parcă târâtă prin cerurile aprinse. O flaşnetă cu papagal. Un cimpoier. Omul cu căciula ciobănească, după ce şi-a vândut tot ce avea în două căruţe şi a făcut parale bune, ar vrea să-şi cumpere de la cuţitarul ambulant un briceag şi o perie de mustăţi, însă în spate cu oglindă. Nu le vrea deosebite: le cere lipite. S-a întrerupt şi-i face semn lăutarului să se mai apropie de urechea lui. Li cântă o scripcă şi un ţambal şi un glas din taraf. Clientul e sentimental: lăcrimează. Cere să i se repete rar şi lin:

Cine te-a făcut pe tine,
Tudoriţă nene,
Aşa-nnaltă şi subţire,
Tudoriţă nene,
Parcă m-a-ntrebat pe mine,
Tudoriţă nene.

Însă peria-de mustăţi cu oglindă l-a păcălit. Până să o-ntoarcă pe dos, îi cade mustaţa răsucită frumos. Crezuse că în acelaş timp să o poată şi răsuci şi vedea. Ar fi vrut să-şi ia banii îndărăt, dar potca de negustor, mai păţit, a înţeles şi s-a pierdut în lume.

O NOUĂ CAPITALĂ

După unirea cu Transilvania, ţara de peste pădure şi munţi, entuziasmul proaspăt şi generos al evenimentului dorea şi strămutarea capitalei. Venind Ardealul la noi, ne duceam şi noi în Ardeal. Lozinca dura şi fusese ales Braşovul, oraşul emblemei Coroană cu rădăcini. Pe trecătorile gâtuite ale Carpaţilor, de-a lungul Dârstelor, Scheiului şi Tâmpei, trebuiau să se descarce carele, vagoanele, arhivele câtorva sute de ani trăiţi în goticul chirilic. Din materiale provizorii trebuiau edificate rapid autorităţi şi palate. Se improviza o metropolă pe roate jurâmprejurul turnului medieval al primăriei, în care bate orele noi glasul vechi al orologiului de burgadă.

Munca istovitoare impusă de o strămutare a moderat la timp fantezia modificată şi de o cunoaştere mai exactă a lucrurilor nejudecate. Ardealul trebuia să aducă Bucureştilor o elită intelectuală, cu neputinţă de găsit în Vechiul Regat, mari dascăli, mari gânditori, mari gospodari ai bunului public, advocaţi mari, politici mari. La o frecventare mai de aproape a oamenilor mari ai Ardealului, regăţeanul sfiios să-şi verifice impresiile superficiale, rămase decepţionat. Marele nu era chiar pe măsura speranţei, şi, făcându-se toate adunările şi scăderile, cei mai reprezentativi dintre români tot în Bucureşti trebuiau să fie căutaţi, oraşul reputat al perdiţiei infernale. Bucureștenii ştiau mai bine şi latineşte. Savanteria demonstrativă nu se bucura la ei de trecere multă.

La Bucureşti, călătorul străin era numaidecât surprins de absenţa nasturilor galbeni şi a şepcii cu trese, uniformă şi la materie şi spirit. Casele, străzile, oamenii, trăiau nealiniaţi, fără regulament şi contravenţii.

Introdusă pentru deosebirea tribunalului şi advocaţilor şi solemnizarea judecătorilor, roba

judiciară a rămas fără consecinţe: magistraţi şi pledanţi, prin acel sentiment latent de refuz, care face pe bucureşteni să respingă fără tirade şi să anuleze instituţiile impuse simţirii, au lăsat roba după uşă. Judecători şi apărători au reapărut în costum târgoveţ, şi deosebirile care se adresează prin înfăţişări de mască sentimentului, s-au făcut, şi în acest caz, ca întodeauna, prin intelect, şi nu prin garderobă. Spiritul eminamente civil al capitalei nu a izbutit să fie acaparat şi îmblânzit prin nicio teatralitate, plăcându-i să trăiască neînrolat, slobod şi anonim în ceea ce priveşte costumul, şi viu şi personal prin spontaneitatea lui. Ca să se bucure ilustrativ de farmecele gătelii standard, bucureşteanul se duce la teatru şi cinematograf, şi pentru satisfacţia lui spectacolul în local închis este îndestulător.

Gustul femeilor, soţiile, prietenele şi surorile acestor bărbaţi rebeli la o nivelare tip, e fără păreche, la situaţie egală, dincolo de fruntarii. Dacă nu e uniformistă populaţia capitalei, este, în schimb, dintre cele mai luxoase din Europa, calitate pe care o are, incontestabil, poporul dintre Dunăre şi munţi, manifestată într-un costum de o estetică simplă şi substanţială şi în culorile, fermecător echilibrate, din covoare şi scoarţe.

O uniformă veche şi îndatinată, care s-a menţinut graţie clerului grec şi vieţii de izolare a mânăstirilor, dispare de la sine. Odată ce a fost recrutat în libertatea temperamentului, preotul şi-a schimbat comanacul cu pălăria, şi-a croit hainele după un desen simplificat apropiat de cetăţean, şi-a lepădat coada şi barba până la evoluţia actuală, când briciul legal a intrat în funcţiune cu tendinţa să suprime şi o urmă de gentilă ţăcălie. Nimeni nu ţine să se singularizeze. La toate tendinţele de singularizare s-a opus firea ironică a mulţimii. Bucureştii au primit, ca şi ţara, fără discursuri, desigur, toate infiltraţiile şi popasurile şi toate ocupaţiile militare sau comerciale, până la invazii,

ştiind instinctiv că nu e nevoie de o teorie şi de o abstracţiune, ca să fie redus adversarul. Fenomenul e constant: a fost de ajuns o convieţuire, pentru ca străinătăţile să-şi piardă caracterul şi să se dizolve. Vitalitatea lui puternică i-a dat poporului o siguranţă implacabilă şi acel stil personal de ospitalitate, în care limbile, fiinţele şi evenimentele se topesc.

Bucureştii au un farmec imprecis, şi cu atât mai decisiv absoarbe, catifelează şi digeră. Străinului nu i se arată monumente nemaivăzute, colecţii moarte, muzee mai mari şi mai bine înzestrate decât ale ţărilor cu o veche cultură a pietrei şi a canalizării. Străinul ia contact prin toate ventuzele lui cu viaţa, încă de la gară. Viaţa este pe stradă, mai mult decât într-alte părţi ale continentului, unde populaţiile ţin în rezervă pentru zidurile închise un secret al personalităţii de multe ori derizoriu. Uliţa şi mahalaua românească intră pretutindeni nestânjenită. Când un potentat de moravuri dictatoriale ar voi să puie un planton cu vipuşcă la uşa anticamerei lui, plantonul adoarme sau corectează stilul neadecuat, lăsând să intre toată lumea.

Unele neamuri au învins cu rigoarea, cu disciplina şi cu regulamentul. Românii învinge de sute de ani fără arme, fără sânge, fără năvălire, şi au învins constant şi istoria, mai inteligenţi decât agresivi şi mai dibaci decât vehemenţi.

Bucureştii trebuie trataţi ea o individualitate şi ca un personaj. Bucureştii n-au principii, în orice caz principiile lor, inspirate de la viaţă, şi nu de la minţile altora, sunt remaniabile, elastice şi fără rigidităţile fixe ale altor capitale, din punctul de vedere al subtilităţii. Ei au meritat adeseori superficial reproşul ce li s-a făcut de «oraş fără ideal», formulat în toate epocile de naturile inadaptabile, fugărite de nevoi şi împrejurări până în capitală, dar irascibilitatea şi văzul până la vârful nasului s-au pierdut la frecventarea

comodităţilor morale şi materiale, pe care le tezaurizează tradiţia capitalei. Nenumăraţi au fost eroicii candidaţi provinciali la cucerirea lui, dar oraşul i-a macerat, i-a decantat, ia filtrat. În cele din urmă, Bucureştii au avut în fiecare caz dreptate, fără să se laude cu dreptăţile lor.

Cu o intuiţie admirabilă a valorilor native, bucureştenii, care în bună proporţie sunt titraţii cel puţin ai unei academii şi foarte des ascund în sertar un doctorat, n-au gustul exhibiţiei de pergamente, nici atunci când un hrisov stabileşte o ascendenţă sigură aristocratică. Nimic nu-l face mai şovăitor şi mai stângaci pe bucureştean ca titlurile de Doctor şi Profesor, adresate în gura mare, ca o introducere la slăbiciuni şi vanităţi, foarte mângâiate în provincii, unde un personaj care grăieşte cu oarecare uşurinţă trebuie să fie cel puţin Domn Director sau Domn Prezident, la cafenea cu orchestră.

Fraţii din Ardeal, în majoritate Doctori, au fost destul de consternaţi, după unire, constatând puţinul preţ pe care îl pun regăţenii pe douăzeci de ani de studii mărturisiţi de o diplomă, neîncadrată în părete, cu lauri plastici şi ghindă. Comerţul facil şi nesupraveghiat de o metrică a Bucureştilor, absenţa marmurei din jurul înghiţitorii şi a bronzului de la încheietura genunchiului şi din talpa ghetei au produs decepţii, au iscat amărăciuni pentru o mentalitate care pune hârtia înnaintea omului şi dă drepturile principale unei ştampile cu iscălitură. Indiferenţa cărturarilor bucureşteni pentru distincţiuni şi onoruri cădea destul de rău într-o lume în aşteptarea distincţiunilor aglomerate, dar care, bine văzută, a fost înţeleasă. În cincisprezece ani de la întâiul mare război, această stare de intelect s-a difuzat, şi influenţa capitalei în provinciile noi se face simţită. Foarte multe lucruri au fost mişcate din împietrirea lor şi au încetat să mai fie intangibile şi sacre.

În geografie şi în ghidurile de călătorie se indică oraşele ca nişte grămezi de case, hoteluri, teatre şi cazinouri, şi într-o călătorie circulară turistul gustă din toate, trezindu-se cu cincisprezece gusturi contradictorii pe limbă, după ce şi-a înmuiat în fiecare fel de mâncare degetul câte puţin. E cea mai tristă formă de a călători, şi voiajorul care nu poate să rămână măcar un an într-o localitate de pe hartă vede puţin şi nu ştie nimic. Călătoria bună pentru cunoaşterea unui oraş este să rămâi şi să-l parcurgi toată viaţa…

Occidentul nu prezintă subt specia aspectului zidurilor o varietate cu mult deosebită de a unui cimitir de monumente şi inscripţii glorioase, şi interesul unui oraş rezidă mai puţin în ţinuta lui fotografică decât în rivalitatea vie, în starea sufletească, în ambianţă.

Din tot ce face omul, tot omul e mai interesant cu nivelul lui sufletesc.

Bucureştii nu sunt capitala cea mai urâtă nici în ceea ce priveşte portretul monumental. În bulevardul nordic răspund străzile de vilegiatură şi uliţele sudului colorat. Lângă o strălucită vitrină îşi duce zilele şi momentele o lampă cu «gaz» dintr-o casă scundă, îngenunchiată în pământ. O limuzină se încrucişează la răspântii cu căruţa hărtănită a unui cal bătrân, iar din localul de petrecere somptuos, unde serviciul se face în trei limbi europene, consumatorul trece la cârciuma cu fumul des, din piaţă, atras de un miros de usturoi. Un cartier aduce aminte Lucerna, şi altul pute. Asfaltul, întrerupt de piatra de râu, continuă un drum de pământ. Calea Moşilor vărsată în Obor e o lume; tramvaiul electric duce într-altă lume. Industriile vechi se risipesc pe zeci de artere, şi prăvăliile mici, cu trepte în pământ, ale cojocarilor, olarilor, lânarilor şi negustorilor de papură, de mături, ciure, doage şi albii, se repetă vinerea şi marţea într-un pitoresc amestecat, la care colaborează oamenii, vitele şi carele din câte două

sute de sate, pornite de-acasă cu câteva zile mai devreme, în pasul boilor solemni, cugetat şi lent. Tungstenul merge de acord cu grătarul, şi mătasea se taie launloc cu pastrama.

O mie de movili în mişcare au improvizat un sat călător: târgul de fân. O mie de căruţe cu lemne. Târgul de porci, de bivoli şi de tauri. Târgul de oi şi capre. Hergheliile geambaşilor ocupă circul de beton şi două uliţi în care se face, în asistenţa critică şi frământată a cumpărătorilor, hipodromul şi încercarea iuţelii. Telegarii zvelţi, de neam ales, cu coama pieptănată şi coada încreţită, poartă o garanţie împotriva deochiului, crâmpeiul roşu de mătase la grumaz. Un căpăstru de chingă verde întoarce animalul şi-l plimbă pe dinaintea amatorului impresionat, care-i un ţăran chiabur, sau unul din puţinii «mitocani» rămaşi fideli costumului, cizmelor, căciulii de miel şi mustăţii, umflate şi lungi. El are la grajd doi suri şi doi roibi şi ar mai vrea doi murgi, ca să-l ducă duminica la han. Pipăitul lui expert atinge calul, îi mângâie şoldul licăritor ca oglinda; calul o mulţumit, dă copita, scutură spinarea, calcă de sus. Cine ar mai avea pe vreme de criză treizeci de mii de lei dintrodată şi i-ar da pe doi cai boiereşti? Nea Dumitru, care i-a şi numărat geambaşilor cu seninătate. Ia te uită ce plăcere mare s-a aprins în ochii lui! E un om de cel puţin şaizeci de ani, crunt, cu sprâncenele groase. Dincolo de tobogan şi la o cârciumă cu mititei, cu tango şi jazz, cântă haut-parleur-ul electro-dinamic.

Câţi bucureşteni vor fi cunoscând Oborul, afară de sorocul Moşilor frenetici, cu vârteje de căluşei, pocnitori şi băşici cu chiot? Câţi vor fi ieşit din cartiere ca să călătorească prin universul bizar şi admirabil al capitalei lor necunoscute? Pe zece şosele care intră din judeţ în Bucureşti, se bălţează zece oraşe şi zece omeniri deosebite. Linia calmă a Cotrocenilor adună lumina, ca pentru o acuarelă din Amsterdam, dintr-o regiune care îşi uneşte

câmpiile şi grădinile până-n Ciorogârla şi Bolintinuri. Pe bulevardul castanilor cu patru orizonturi, vine-n-coace o turmă de curci albe, mânate de două nuiele. Linia Giurgiului forfoteşte de-o gintă neştiută, care circulă între mahalale, ateliere şi biurouri. Un comerţ viu împânzeşte Şoseaua, care pare intrarea unui parc imens cu divertismente populare. Şoseaua Ploieştilor şi a Olteniţei sunt şiraguri de ferme, de vite şi de grădini. Cocorii bălţilor vâslesc de la Dunăre către Snagov, şi glasul raţelor trece-n stoluri pe deasupra Universităţii. Pantelimonul, Cernica, Afumaţii, Gagul, aparţin cartierului bulevardelor din Est. Teiul, Floreasca, Herăstrău!, Budeştii, Rahova, Filaretul, Domneştii, Jilava, mărginesc câteva laturi ale capitalei infinit poligonală.

Pe timpuri, un drum la Cioplea era mai lung decât o călătorie la Sinaia. Şoselele, străzile, sunt parcurse de tramvaie, autobuze şi automobile, şi deplasarea rapidă a călătorului de capitală e condiţionată numai de curiozitatea şi lenea lui. Înnainte de orice vilegiatură şi sportivitate, bucureştenii vor câştiga să vadă Bucureştii, care în fiece răspântie sunt alţii şi la fiece zece metri păstrează pentru călător o surpriză, o bijuterie şi o recompensă.

CIŞMIGIU

Nu-i nici frumos nici românesc numele acestei grădini cu farmece. El sună turceşte, ca tinichigiu, giuvaergiu, iaurgiu, simigiu, surugiu, boiangiu… Şi aţi băgat, fireşte, de seamă, că aceste cuvinte bolnave pier, ucise de viaţa graiului viu, înnainte chiar ca meşteşugurile, pe care le numesc, să fi pierit de tot. Sfatul municipal care va cuteza să şteargă turcismul numelui acestei păduri de bijuterii vegetale, înlocuindu-l cu un nume de pom, de buruiană sau de floare, va face grădina capitalei, din mijlocul oraşului, şi mai frumoasă. Grădina, în acest început de Mai, e înflorită. Covoare verzi cu chenare violete şi albastre, pardosesc, cu petice dreptunghiulare, mijlocul grădinii, din dreptul cerului senin, între poarta Bulevardului şi dealul bisericii Schitului Măgureanu. Platanii, stejarii, castanii, teii, plopii, salcia, răchita şi brazii, întovărăşesc paşii cititorului, de-a lungul parcului descântat. Şase zile ale săptămânii grădina aparţine copiilor adormiţi în cărucioare sau forfotind, ca nişte pitici, printre trunchiurile de mesteacăn. Într-un ocol de nisip, constructorii clădesc cetăţi cu lopăţica şi grebla, drumuri, şi castele, şi visuri, cum vor face toată viaţa lor, cu materiale mai puţin durabile decât însuşi nisipul… Un băiat abia sculat pe picioare, încă în luptă cu echilibrul, învaţă să umble între două pâlcuri de lalele roşii-cărămizii, şi, ca nişte lampioane japoneze, se clatină în urma lor alte mii de lalele galbene, viorii, albe, pestriţe şi tărcate. În câmpuri, succesiv îngrădite cu plantaţii scunde, se ivesc toate florile adunate răbdător, asemenea cu a seminţei, cu a ramurilor, cu a frunzelor şi cu a eflorescenţei - a unui singur om, meşteşugarul sârguitor, regele satisfăcut şi artistul acestui Paradis. Grădinarul căruia i se datoreşte miracolul continuu al grădinii dintre zece străzi e un străin,

identificat cu pământul ţării şi cu florile lui. Numele îi poate fi pus alături de al poeţilor, compozitorilor şi pictorilor noştri de talent.

*

* *

Ieri Coco ieşise în Cişmigiu ca să miroasă ramurile înmuiate în aghiasma soarelui, de aur. El trecea ca o floare pribeagă, din copac în copac, şi grădina plină de copii, ca nişte papagali pietoni, zbârliţi în mintene mătăsoase şi moţaţi în căciuli şi bonete, se mişca dedesubtul inspecţiei lui generale ca o prăvălie bogată, de rufării candide, de horbote strânse, de velinţe albe. Copiii mici detot se mutau încet ca nişte suluri şi ca nişte gheme de lână, fetele se alăturau ca nişte perne cu dantele, şi pruncii şifonaţi în cărucioare, dormeau ca nişte duzini de batiste şi cu ochii închişi ca nişte păpuşi care nu şi-i deschid decât ridicate.

Un cărucior singuratec sta oprit în bătaia răcoroasă a soarelui, în mijlocul unei alei. Guvernanta, o englezoaică înnodată subt bărbie cu o panglică albastră şi strânsă ca o crisalidă de fluture, înfăşată în aripile scurte ale pelerinei, îşi oglindea naivităţile britanice în nasturii de metal galben lustruit al unui piept de brav pompier oltenesc cu ciucurele mustăţii negru de catifea. Idila Oxfordului cu Jiul se schiţa dedesubtul unui stejar dinlăuntrul lăturalnic al aleii, şi pruncul respira cu nasul lui cât aluna, o pată de lumină caldă. Coco s-a lăsat în zbor pe coşul cărucioruluí deschis. Şi-a băgat ochiul galben înnăuntru prin perdele, a văzut copilul surâzând în somn, s-a bucurat şi a stat aşa, să-l păzească, zicând că «este bine». Până: când i s-a făcut somn şi lui şi a intrat să doarmă şi el…

Iată cum se face că Miss Wolwen a adus acasă, fără să ştie, în cărucior, un băiat fericit şi un papagal.

*

* *

Primăvara capitalei începe şi sfârşeşte în Cişmigiu - şi în acord cu Cişmigiul îşi exprimă frumuseţile, create de acelaş grădinar autist, grădinile mari depărtate de centru şi întâlnite mai rar de locuitorii obosiţi: Grădina Botanică, Grădina reginei Maria, de la Cotroceni; Parcul Carol; Şoseaua Kiselev; Grădina Icoanei; Grădina Episcopiei, şi câteva rânduri de mari grădini particulare. Din avion, Bucureştii cu împrejurimile, se ivesc, în monotonia câmpiei Teleormanului şi a Bărăganului, ca o localitate imensă de mozaicuri verzi cu vile albe. La primăvara lor se adaogă covoarele peticate mărunt ale grădiniţelor de casă şi ghivecele mamei Sultana. Mama Sultana păstrează, în uliţa ei de periferie, scurteica de catifea verde, care a învelit-o tânără şi zveltă, tulpanul alb, icosarii de aur din urechi, şi muşcatele, garoafele, şi cârciumăresele cu floarea de flanelă. Nota înflăcărată a florilor cântă în canavaua albă a păretelui proaspăt văruit. Peste acestea toate, mai toacă, uneori, şi ghiersul de greiere şi de ţiteră cu două strune de fier, din clopotniţa unei biserici foarte vechi, cu preot bătrân cuvios.

Piaţa Mare e o grădină deosebită în orchestra primăverii - a culorilor încercate pe legume. Din ştofa cartofilor de anul trecut, strânşi în movilele şi piramidele unui Egipt local, - expresie a pământului interior, - se inspiră armatele războiului, ca să se facă nevăzute în şesuri şi indescifrabile în munte. Morcovii taciturni, legaţi de cozi, câte patru, sunt şi ei ai anului precedent. Iată vioaiele frăgezimi ale lirelor de ceapă şi usturoi, înmănunchiate în znopi naivi cu mustaţă nouă. Ţăcăliile spânatice ale rădăcinilor de pătrunjel; salada deschisă ca nişte bliduri şi întocmită după metrica şi psihologia trandafirilor, cu foile învelindu-se una pe alta; coşurile cu măcrişuri, căpiţele de spanac, sparanghelul alb cu mugurul vişiniu, degete ale unei plante cu pipăit

omenesc. Şi majolica de alb personal şi de rumeneală fără comparativ a ridichilor de lună, aşezate, pentru vânzare, ca în vitrine de giuvaergii. Zmalţul lor, mai frumos decât al crinului, al bujorului şi al ametistei, umileşte paleta compozitorului de aspecte, expresii şi feţe…

Primăvara luceşte-n ochi şi o răsfrânge surâsul. Oamenii se întristau, apucându-se să vorbească de criză, amărâţi de beneficii mici şi de milioane scăzute. Oamenii cu grijă de oameni s-au posomorit că oamenii şi timpurile zac. Zilele nu mai aveau nicio însemnătate, leacurile erau măsurate cu zecile şi sutele de ani. Eroare! Un ceas, o zi de primăvară, un surâs, un buchet de mărgăritar, anulează şi criza şi economia politică şi deficitul. Tot uitându-se unii în ochii şi în buzunarul celorlalţi, oamenii oftează şi plâng. E Mai, fetiţă! E primăvară! Au venit florile să te uiţi şi-n ochii lor - şi a venit cerul albastru, ca să vă uitaţi la el, voi toţi câţi îmbătrâniţi, căutând ca părinţii voştri, încovoiaţi, în pământ. O floare-n curte, o floare-n geam, o floare pe masă în pahar şi o floare la ureche, sunt candelele aprinse, cu care fecioarele cuminţi aşteaptă pe Dumnezeu. A venit Dumnezeu, domnişoarelor mai mari şi mai mici de şapte ani, şi florile pun semne pe unde va trece lisus… Uitaţi-vă şi-n sus, niţeluş, la cer…

2 Mai 1931

FALIMENTUL

Ca să treacă prin aerul cald şi soare, fustele s-au făcut mai scurte. Ştofele din care se croiesc siluetele de garoafe ale fetelor noastre sensuale, tulpini de dragoste şi amfore sărutate, cu ape în fundul ochilor verzi, au căpătat, în sezonul pământului nostru ardent, şi urzeală de lumini vegetale. Gambele, încă nătângi acum un an, au o verticală ondulată, ritmul călcâielor dansează muzical, grumazul plin al piciorului s-a ridicat ca un sân iscat subt jarctieră. O fi imorală simpatica rotunzime prelungă a şoldului plastic în curba lui sprintenă, condusă prin rufăria moale şi transparentă, la genunchiul oval. Dar e ispititoare văpaia de carne prinsă subt o umbrelă ca o cămaşă de mac, şi gurile spirtoase care sug un mărgăritar în buze or fi ticăloase. Frumosul spectacol al fetelor şi femeilor pornite din pământul nostru cu rădăcini fierbinţi de suc, se petrece însă ca un dans unanim, la scăpătatul soarelui alb în oraş.

O pradă flexibilă cu geamăt de bucurie şi ofrandă şi un nechez de simţuri sincere mut circulă ca lupoaicele după ciorchini zămoşi de struguri de carne. S-au îmbătat ochii tuturora de imagini, şi nările deschise sorb mirosul de hrean, de ştevie şi nard al cetăţii care trăieşte, se încolăceşte şi se desface. De la taurul pe care-l adăpi în fântânile singurătăţii, cu coarnele de cremene, în Calea Victoriei, e numai un pas. Ai duce cu voie bună la staul, pe spinarea lui cenuşie, femeia furată, crucificată patimei tale suave furtunoase.

Zece mii de maşini mari nichelate, cu mugetul electric, se încrucişează cu pantofii, cu gambele, cu coapsele fluide. Vârtejul minţilor răpeşte în spirale febrile corola trecătoare cu mânuşa parfumată pe măciulia de chihlimbar a umbrelei. O fi de rigoare un principiu dur, păzit în odăjdii. O fi recomandabil să te osândeşti a nu zvâcni. Dar un

ciorap de mătase strâns, cu o cămaşă de tul, ruptă ca o mască impalpabilă a zâmbetului dintre sâni, ţi-ar cântări în palmă cât o frunză cu mireasmă de leuştean, - şi stăpâna lor întreagă, măcelărită de cimpanzeul crunt bărbătesc, nu a cântărit mai mult ca o ramură cu căpşunile coapte.

Aşa s-a ivit nebănuit falimentul, ca un elefant păros, cu lâna încurcată şi cu cap de om înfricoşat, în cetate. La o Bancă, într-o seară, pe neaşteptate s-au trimis ostaşi cu puşcă să păzească, nude, femeile închise în tezaur şi în casele de fier, de răzbunarea populară. S-a întors de câteva ori cheia grea de temniţă a Băncii în broasca porţii, în gol. Coridoarele erau pustii, biurourile ca nişte cabine de baie, la scăldătoarea capriciului şi fanteziei, rămâneau încremenite.

Falimentul s-a deşteptat, şi bântuie, bombănind şi nebun, localitatea. A căzut o casă, s-a prăbuşit o turlă, s-a scufundat un vârf. A început. După oameni, elastice şi antrenate, intră în vals obiectele uriaşe şi entităţile rigide. Firmele de piatră crăpate-n frontispicii se pulverizează. Fusese un basm: s-a făcut o realitate.

Râdeţi fete, alergaţi automobile, strângeţi-vă crâncen părechi. A început…

1929

MITROPOLIA UNGRO-VLACHIEI

Mai nainte de-a fi adoptat titulatura de azi, autoritatea bisericească era împărţită între eparhii, mitropolii, episcopate şi un Sinod, întrunite din toţi titularii în şedinţă sau de două ori pe an, ca un parlament, subt prezidenţia arhiepiscopului din Bucureşti, purtător al supratitlurilor de mitropolit al Ungro-Vlachiei şi locţiitor al Capadociei, o funcţie abstractă. Unde s-ar fi găsit această Capadocie, absentă din geografia laică, nu a putut afla niciodată niciun prelat. Dacă totuş s-ar fi descoperit pe undeva o urmă de aşa ceva pe glob, şi locţiitorul s-ar fi dus într-acolo, să-şi revendice niscaiva drepturi istorice, poliţia respectivă l-ar fi luat bineînţeles la goană.

În schimb, Biserica românească trăia în vasalitatea unei patriarhii străine, de care trebuia obligatoriu să ţină seamă în problemele spirituale întortochiate, păzite fără ştirbiri naţionale, de patriarhiile din Constantinopole şi Ierusalim, a cărora competinţă, începută pe pământ, se întindea dincolo de Paradis şi Infern.

Dreptul de vasalitate al ţării noastre ortodoxe nu era gratuit. România bisericească se obliga să-l plătească, periodic şi destul de sărat, patriarhiilor greceşti, îndreptăţite astfel să-şi vâre nasul în trebile româneşti.

Unele ceremonii şi slujbe esenţiale nu puteau să fie celebrate de clerul nostru, fără autorizaţia sau asistenţa unei patriarhii. De pildă sfântul mir, de o compoziţie aproape secretă, necesar la ungerea noilor-născuţi şi a domnitorului. Nici rugăciunile însoţitoare, ale mirului, nu puteau fi rostite de un sobor românesc, fără învoială de patriarh, Dumnezeu binevoind să ştie numai greceşte, după cum la Roma ştia numai latineşte.

Cu toate că domnitorul Cuza secularizase mânăstirile româneşti, atârnată fiecare de câte o

mânăstire străină, grecească, plătită, şi tributul religios ar fi trebuit să înceteze, el a continuat, vărsat până nu prea demult de guvernele succesive, lucru inexplicabil, cam pe furiş. Oamenii politici, îndeobşte necredincioşi, sufereau de superstiţia că nu trebuie să te pui rău cu popii, de frica anatemei, trecerea lor fiind mare la Dumnezeul abandonat. Superstiţia era comună şi la catolici, în formula «*Qui mange du Pape, en meurt*», cine muşcă pe Papă, moare. Însuş Spiru Haret, ateu declarat, dar om de ştiinţă şi de prestigiu, închidea ochii, când banii ortodoxiei noastre porneau la Ierusalim. Un blestem, o afurisenie, şoptite în altar de către un vlădică, erau catastrofale. Cărţile chirilice vorbeau de schismaticul Arie, care la unul din marile sinoade ecumenice ale vechei ortodoxii de odinioară a fost pedepsit de Cel-de-Sus, cu o cufureală exemplară, însoţită de moarte. Nefericitul a fost găsit în agonie pe scaunul privăţii. Fusese otrăvit de către sfinţii părinţi, avizi în păstrarea principiilor intacte. Cu transportul tributului românesc, era însărcinat un preot ardelean unit, Simion, directorul internatului liceului Sfântul Sava, jumătate papistaş. Era probabil un aşa-numit celib, adică nici călugăr nici preot de preoteasă, subînţeleasă fiind toleranţa libertăţii de a se descurca în privinţa iubirii cu păcat cum îl tăia capul. Prea-cucernicul Simion, un strigoi de vreo doi metri înnălţime, era suspect de cochetărie mirenească. Pometele de subt ochi îi erau zilnic atât de proaspăt rumenite, încât lăsa loc presupunerii că se vopseşte, mai cu seamă că uneori, din graba liturghisirii şi a metaniilor, îşi uita un obraz nefardat, arătându-se la şcoală bălţat. Părintele pedant, aspru şi sentenţios, era nesuferit, iar negreala chicii şi bărbii, bătând în albastru, îl făcea profund antipatic.

O pildă despre puterea superstiţiei era Titu Maiorescu, criticul literar. Ateu foarte declarat şi schopenhauerian absolut, se îngrijea să trimită fără

întrerupere la mânăstirea Cernica, în noaptea ajunului de Paşti, pe subt ascuns, câte o lumânare monumentală la icoana Maicii Preciste din catapeteasmă. Lumânarea trebuia să ardă un an întreg, până la lumânarea viitoare, punctual dăruită mânăstirii.

MĂRŢIŞORUL

Întâia zi de martie este însemnată în călindarul darurilor de peste an cu un mărţişor…

Ce-i un mărţişor pentru străinul de Bucureşti? Iacă, o leţcaie de aur sau un grunj de briliant şi safir, atârnate în groapa statuară a grumazului decoltat. De vreme ce de la începutul anului şi până în ziua de Paşti sărbătorile s-au îngrămădit în luna lui ianuar, şi pentru că două luni întregi puteau să treacă în monotonie, omul nostru şi-a mai făcut o sărbătoare din ivirea lui martie printre ghiocei. Azi dimineaţă, fetele, femeile şi copiii şi-au pus la gât ori împrejurul încheieturii mâinii mărţişorul pe care l-au primit de la logodnic, soţ ori părinte: fir de mătase pestriţ cu ciucurele scămos.

Basmul lui Moş Crăciun, care într-o noapte friguroasă a făcut atâtea drumuri şi isprăvi, s-a prelungit. Un alt unchiaş îmblănit, frate cu cel dintâi, a început să se arate în ziua întâia de ianuar, Moş Vasile, care a stat şi el o singură zi şi a lăsat şi el copiilor câteva păreri de rău şi de bine. La dorinţa copiilor de a simţi mai des trecerea pe lângă ei a unchieşilor fermecaţi, a colaborat şi aşteptarea mamei, rumenă şi sprâncenată, şi s-a născut şi Moş Martin, aducătorul de mărţişoare. Cu modestie, începe şi acest venetic să-şi facă drum printre bătrâni, şi o să trebuiască să-i găsim şi lui o vârstă şi o fizionomie, care va fi căutată printre urşi; din pricina cântecului cu ciurul: «Joacă bine, măi Martine, că-ţi dau pâine cu măsline»…

Cum o să fie el sau cum n-are să fie, o săptămână întreagă toată lumea serioasă şi gravă a umblat după mărţişoare, cel puţin în Bucureşti, patria adevărată, cât se pare, a micului birlic de metal şi sticlă, legănat între sâni. Criza, Momentul, Interesele Superioare şi celelalte lucruri

importante, scrise cu literă mare, s-au smerit în faţa băncuţei găurită cu o cânepă de mătase. Fiecare bărbat, îngândurat de evenimente şi cu căutătura fixă pe orizontul întunecat, a trebuit să dea norii laoparte pentru găsirea gingaşului amănunt, un exemplar unic şi nu prea scump, care să puie un accent nou şi o picătură de licărire în ochii copilei şi ai femeii. Giuvaergiii meşteri de lacrimi cristalizate şi neguţători de poezie, au avut o săptămână mai frământată, şi prăvăliile lor, cele mai goale de peste an, s-au putut anima câteva zile, căci cumpărătorii, ispitiţi de nişte frumuseţi, la care muncesc mii de oameni din minele de diamant până dinaintea luminii ochilor unei fete cu scârlionțul pe sprânceană, şi-au vândut, poate, în zilele ultime de februar, paltonul, ca să bucure cu o bijuterie însufleţirile tinereţii.

Omul e todeauna întreg şi solidar cu sine: timpurile de trudă şi pâinea nu-l pot abrutiza până la uitarea sărutării şi a podoabei, - şi, la urma urmelor, el e viteaz şi înţelept şi nu se poate lăsa biruit până în suflet şi sânge de îngrijorările groteşti ale economiei politice şi de ciclul bancar. O stea i-a răsărit în buzunarul jiletcii, mărţişorul…

Lipscanii, Bulevardele, Calea Victoriei, în părţile lor des circulate, au prezintat, în zilele lui februar, un aspect înfrăgezit. Puindu-şi de gând să nu lipsească darurile lui de aur, şi soarele s-a amestecat de aproape cu mişcarea oraşului şi a făcut să scânteieze de lumini jubiliare tot ce de obicei nu străluceşte, spoind cu vopsea miraculoasă casele, de sus până jos, şi drumul, pietrele, asfaltul, şi pe ştofa lui preţioasă, de berangic abstract şi de fir impalpabil, şi-a pus piciorul toată lumea. Ca din ape de metal veneau automobilele, iar oamenii au purtat câte un mărţişor de-al soarelui, în inimă şi pe buze. Ca în icoane, bucureştenii au ieşit pe străzi, cu aureola lui în jurul capului fiecare.

Credincioşi pământului şi aderenţi la ţarină, oamenilor li se ivesc optimismul şi bucuria ca la flori, posomoriţi când Dumnezeu se ascunde, şi zburdalnici şi vioi când iese din cerurile neguroase în văzduh. De la sorcovă până la mărţişor, ziua a crescut aproape cu două ore.

În privinţa mărţişoarelor, istoria e mută, şi găteala zilei de martie o poartă domnişoarele şi cucoanele cu seninătatea artisticei ignoranţe. Cine a născocit mărţişorul şi de ce? Bijutierii vând mărţişoarele, neturburaţi de scrupulul ştiinţelor istorice.

— Azi eşti, conaşule, foarte supărat, bagă de seamă chivuţa.

— Cum să nu fiu supărat, mamă Zinco? Am cumpărat un mărţişor pentru o fată frumoasă şi nu ştiu cine a făcut întâi mărţişoarele. Fetele mă cred om învăţat, şi când colo sunt un prost.

— Vai de mine, domnişorule, zice Baba. Pune doi poli şi-ţi spune maica tot.

Am socotit că o lecţie de folclor, chiar suburban, face doi poli…

…La început, atunci când va fi fost acest început, mărţişorul nici nu era mărţişor şi poate că nici nu se chema, dar fetele şi nevestele, care ţineau Ia nevinovăţia obrazului încă dinainte de acest început, au băgat de seamă că vântul de primăvară le pătează pielea, şi nu era niciun leac şi niciun suliman. Acum vreo sută de ani, credinţa că adierea primăverii pătează era în toiul ei. Cărturăresele de pe vremuri, după care au venit cărturarii, făcând «farmece» şi făcând şi de dragoste, au învăţat fetele cu pistrui să-şi încingă grumazul eu un fir de mătase răsucit. Firul a fost atât de bun, încât toate cucoanele din mahala şi centru ieşeau în martie cu firul la gât. Dacă ştie ce spune chivuţa, vântul uşure de martie, care împestriţa pleoapele, nasul şi bărbia, se numea mărţişor, şi ca să fie luat răul în pripă, şnurul de mătase era pus la zântâi de mart. Dacă mai spunem

că firul era roşu, înţelegem că el ferea şi de vânt dar şi de deochi.

Un giuvaergiu, ca să-şi vândă firele vindecătoare mai iute, avu ideea să atârne de ele câte o mărturie, care a intrat în preţ. Pecând se plătea firul, bijuteria era gratuită. Regula s-a stricat când bijuteria începu să fie vândută, devenind gratuit firul de mătase.

Desigur, doamnă, azi-dimineaţă soţul dumneavoastră v-a pus la grumaz un mărţişor, un inel, o brăţară sau o păreche de cercei spânzuraţi de vechiul fir de mătase, răsucit din două iţe, una roşie şi alta albă, ca să nu vă deoache nici soarele nici vântul, care sunt bărbaţi. Băgaţi însă de seamă că aurul e câteodată aproximativ, şi mărgăritarele pot fi de multe ori reconstituite… E cel mai frumos cuvânt ce s-a găsit pentru calificarea lucrului fals. Pedeapsa e simplă şi greşeala reparabilă, cu câteva mii de lei suplimentari…

*

* *

Post scriptum. Am un prieten profesor de istorie, pe care uit în fiecare an să-l întreb cât e de vechi obiceiul românesc şi dacă mărţişorul vine de la muguri şi ghiocei. Odinioară m-am lăsat să cred că datina e nouă, improvizată de un lipscănar. Având din întâmplare nu ştiu câte căruţe de fire de mătase şi neputându-se scăpa de ele, s-ar fi înţeles cu un argintar să-i facă boabe de aur găurite şi, tăind firele în bucăţi, ciucurite la vârfuri, a ieşit cu ele în târg, la vânzare, în ziua primăverii.

În nicio ţară, pe unde am trecut, n-am văzut zântâiul de martie sărbătorit, nici în călindar, nici cu firimituri scumpe spânzurate la gâtul fetelor şi la mâna lor. Pandantivul e altceva, şi amuleta aşijderea. Profesorul de istorie ar fi fost îndreptăţit să-mi răspundă că originea mărţişorului ar fi salba ori cercelul urechii. Între doi cercei, aninaţi acolo, i se cuvine şi Radei şi Domniţei un al treilea strop

de diamant, dedesubtul bărbiei şi în despicătura sinilor din horbotă şi cămaşe.

Sau poate că fata frumoasă s-a temut să nu fie deochiată, atunci când zodiile încep să joace-n destinul tinereţii aproape de îmbobocire şi, ca să ocolească farmecul şoptit de cele nouă Babe, care încep să suie Caraimanul, lepădându-şi în fitece zi câte un cojoc sau o bondiţă, îşi încinge grumazul cu o aţă de păianjen, lipită de un fluture cu ochii de argint. Dar obiceiul panglicei roşii înnodată de ramura pomului din livadă, pentru ca floarea să iasă la timp şi pârgul să nu întârzie, este, de zântâiul lui martie, românesc.

*

* *

— Dar ce fac copiii, de nu s-au culcat?… E târziu, şi mâine au de lucru până în ziuă.

I-am găsit înşirând pe fulgi de zăpadă toarsă, pestriţă, nişte lăscăi şi scoici de sticlă şi metal, învelite în foiţă, rânduite în nişte cutii mici de carton, scrise pe cutii cu o adresă, pentru poştă. Şi le-am ajutat, la croit şi lipit, şi eu.

Unul din crâmpeie era pentru cea mai frumoasă şi mai deşteaptă fată, care-i bolnavă, de la Braşov. Să o aibă de zântâi…

Un oftat şi o lacrimă, frământate împreună, date-n leagăn într-un scrânciob de borangic.

ZÂNTÂI APRIL

Dacă tradiţia gentilă a lui martie anină grumazului un ban de aur şi o jucărie, purcelul, iepurele sau trifoiul, aprilie ia darul înnapoi şi scoate din pojghia giuvaerului atârnat pe mătase, tinicheaua. Însuş firul de mătase se dovedeşte, într-o lună, a fi fost un bumbac mercerizat… întâi april, zi de primăvară, zi de păcăleală.

De ce nu şi-a ales omul, ca să spuie şi să cumpere minciuni, o zi mai scurtă, posomorită, de iarnă, când şiretlicurile ţin de urât, neconcurate de un cer sonor şi de o lumină de atlaz? Întâiul mincinos a fost pesemne april, cu primăvara lui fotografică şi cu făgăduieli fragile, gravate cu abur pe o scoică de sidef. Hârtia japoneză a sezonului primeşte impresia splendorilor, agăţate-n pomi cu nişte bijuterii impalpabile, construite din materiale de petală, abia la începuturile lui Mai, alt zântâi dar un zântâi serios.

Angajat în problemele dintre calendar şi gura sobei, condeiul implică destăinuirea originilor obiectului considerat. Cum de s-a strecurat sentimentul tragerii pe sfoară tocmai într-un moment al naturii, de încredere naivă în sine şi în împrejurări, romanţată de muguri, de parfume şi flori, bucolică, idilică şi sprintenă? Toată făptura, adăpată la un izvor de zmaralde, se face verde adevărat, şi între câmpia de jos şi câmpul de sus, cel albastru, aleargă, unele după altele, jivinile cu aripi şi cu picioare, ca să-şi spuie ceva, rostit numai la ureche sau ciripit lângă guşe… Ce filosof neţesălat, bătrân şi puturos, a intervenit cu scârba lui critică şi documentară ca să strice dragostea copilărească şi să-i sugere, de întâi april, că inima duce la clocitul de ouă şi că şoapta crezută, de subt ureche, dă volum liniei şoldurilor, zbătute ca de moarte, la încheietura lor ovală, în palma caldă,

sorbitoare ca o sărutare stagnantă, a lui Făt Frumos?

De unde vine parazitul farsei, ca un păduche al cameliei, în podoabele sincerităţii?

*

* *

E ştiinţific, atunci când îţi lipsesc dovezile, să le inventezi. Sorgintea plauzibilă a păcălelii de întâi april, cere datoria să fie căutată.

Un almanah, care trece de vreo cincizeci de ani în casa noastră, din bibliotecă în bucătărie şi înnapoi, dă o legendă, în gustul icoanelor începute.

Sculându-se odată dis-de-dimineaţă, cum se scoală sfinţii, pentru că se culcă devreme, cu găinile, Sfântul Petru şi-a făcut toate treburile gospodăreşti, şi-a măturat curtea, a dat mei la porumbieii Sfântului Duh, şi a stins toate luminile întârziate, şi luceafărul, şi globul din mijloc, al lunii, la care se adună fluturii serafimi şi heruvimi dimpreună eu sufletele ţânţari… Mai departe, alt sfânt scotea din Mare ciurul de aramă, din care curgeau, pe măsură ce se ridica în răsărit ca o tamburină, picături de mărgele de foc şi pietre de apă licărită. Voind să treacă în prisacă şi să dea drumul albinelor din muşuroaiele de papură încâlcită, Sfântul Petru a uitat să-şi ia barba în braţe şi să şi-o treacă peste umăr, ca o funie de usturoi, pe spinare, cum făcea de obicei, s-a împiedicat în valul ei, ca într-o furcă de lână, şi a căzut, jupuindu-şi nasul. Căci, pecât îi era barba de lungă, pe atât e nasul Sfântului de scurt.

— Mi se pare că a crescut prea mult, zise, sculându-se de jos, răzimat de Pavel. Trebuie să mai iau din ea cu foarfeca niţel.

În Paradis, unde se întâmplau aceste amănunte, e de toate, şi foarfecă ascuţită, numai că vie. El făcu semn la o cioacă, şi ea îi aduse foarfeca ei… Ronţ, ronţ, ronţ, ronţ, - din patru foarfece se duse toată barba (care e bună de papuci). Sfântul Petru rămase, ca la Roma, cu o bărbuţă de trei degete,

pătrată, şi râseră toate lighioanele, şi curcile şi porumbieii, şi nimeni nu-l mai cunoştea.

Uitându-se capra în calendar, văzu că era zântâi de april.

— Ptiu! zise Sfântul. M-am păcălit!

*

* *

E asta legendă? Nu e legendă? E legendă adevărată? Mie, unuia, mi se pare niţeluş cam, cum aş zice, trasă de păr.

Dar să mai încercăm una, publicată într-un prospect al Casei «Maria Farina», din Colonia, îndată după născocirea tiparului, cu chirilice gotice.

E vorba de Prinţesa Zambilelor, Hyacinta, care a ieşit la plimbare, decoltată până în locul unde începe la muşeţel roata gălbuie, cu pantofi de catifea şi cu rochie de aşa păinjeniş de mătase, încât părea unsă zâna cu sticlă de mărgăritar, topită în lacrimi de scârlionţi de viţă. Trebuia să iasă la plimbare, fiindcă o zi frumoasă, ca aceea în care s-a gătit de sărbătoare, trebuia folosită.

Ce s-a întâmplat însă, că din senin se porni o ploaie mare, că turna cu găleata, de parcă s-ar fi urcat râurile în cer, ca să-şi dea drumul peste oameni. S-au topit podoabele, s-au topit fustele câte una, şi Prinţesa trebui să fugă acasă în izmenuţe şi ciorapi, înnotând în noroaie. Broaştele, râzând în hohote, se ţineau de-a buşile, ca nişte sugari ai pământului, după Hyacinta. Era întâi april.

Ar mai fi o legendă dintr-o ţară, de dincolo de războaie, unde toate lucrurile care trebuiau să înceapă în ianuar, de la început, începeau în aprilie, după sfertul întâi al anului obişnuit, ca să ţie anul numai nouă luni, după regula moaşei, la fiece patru ani pierzându-se unul.

După toate socotelile, ziua păcălelilor n-a început nici în Rai cu Petru, nici în grădina cu Zambile, ci la Vistierie. Şi născocitorul ei ar fi fost

un om de Stat şi un «economist», cum se zice azi, «de valoare».

MICŞUNELE

E greu de priceput de ce s-a putut alege ziua de înflorire a sălciei şi răchitei. Pentru păcăleală, când omul e păcălit şi minţit trei sute şaizeci de zile în şir şi de câteva ori într-o singură zi toată vremea, «Poisson d'Avril» e obişnuit şi de francezi. De zântâi, apar în curier miile de cărţi poştale anonime, cu o figură imprimată în culori - eterna soacră cu lacătul la buze, eternul soţ cu eternele coarne, şi toată gama vulgarelor stupide răzbunări, dimpreună cu bijuteriile de atârnat la grumaz, un porc, un birlic, un păianjen, o cucuvaie, dăruite la noi cu o lună mai devreme, în luna mărţişorului.

Mă uit pe câmpul mijind a verde. Câtu-i de frumoasă lumea pământului, din fereastră până în zarea depărtat albastră! În fundul priveliştei, pe linia măgurilor care deosibesc arăturile de cerul fosforescent, o turlă de biserică stă pitită printre scăpărările luminii de metal. Probabil că-ntr-însa sună clopotul de aduceri-aminte, pe care-l pot auzi, al săptămânii pătimirilor pentru o reverie asemenea unui ideal: Învierea. O turmă de râmători, mereu risipită şi mereu adunată, paşte ivirea ierbii mărunte.

Câte vremuri pierdute, câte tinereţi îmbătrânite, câte copilării pervertite de o maturitate prea timpurie! La optsprezece ani, un băiat a început să fie «conştient» adică să nu mai simţească nimic, să asculte de o voce care nu vine din sufletul lui. A! Vocea sufletului tău nu mai vorbeşte, şi graiul ei mut te intimidează. Parcă atunci când şoapta ei nemotivată ieşea din necunoscut, din necontrolatul tău ins nedefinit, parcă participai la văzduh, la ţărână, la lumină, la înmuguririle răchitei, şi te aflai într-o rânduială de veşnicie dulce. Cum s-a pierdut acest contact, pe care preoţia nu mai e în stare să-l apropie de omul de toate zilele?

Am cunoscut la mânăstire călugări tot atât de impuri la şaptezeci de ani, cât erau alţii de impuri la douăzeci şi cinci. Fratele Petre fusese negustor la cântar şi a plecat la schit cu o ineluctabilă chemare, lichidându-şi marfa, împărţind preţul vânzării la săraci şi trăind între icoane, sălcii şi cântecele rugătoarelor clopote de la toacă. Era un april ca şi azi. Se citea în chilii acatistul «Bucură-te Fecioară!», şi acatistul Măriei era un început de viaţă, un sfârşit de viaţă şi viaţa în inocenta ei întregime.

Mi-aduc aminte de ieromonahul Damian, care făcuse de zântâi un păcat complicat, o pancoşe din douăsprezece ouă, un crap la tava lui, adus cu lotca din heleşteul dintre ciucurii de trestii ai mânăstirii. Era un personaj de-o şchioapă, încins cu curea aspră, cu barba până-n genunchi - deştept ca un şarpe, înţelept ca o carte veche cu copci, şi bun, bun, ca un miel cărunt. Mă aştepta la o masă coborâtă pe trei picioare cât nişte pantofi, cu două scăunele, dinaintea unui butoi mare de vin, tras în ulcele.

În ziua de întâi april toată mânăstirea mirosea a micşunele, toată valea era acoperită cu parfumul lor albăstrui.

Se vor mai redeschide vreodată violetele de atunci?

CREION

Pensula şi paleta se feresc de priveliştile atât de caracteristice, ale târgului muncii din Bucureşti, ca domnii bine îmbrăcaţi, de uneltele murdare, cu toate că nu prezintă mai puţin interes ca fostul Balcic.

Despre Balcic, pictorii ne încredinţau că aspectele lui ar putea să dea tuturor generaţiilor de artişti viitoare, modele ideale de ajuns, luate de-a dreptul din natură şi strămutate intacte pe pânză, ca strugurii de pe vrej în farfurii: forme, lumină, nuanţă. Răspântia, fântâna, casa aurie, drumeacul care suie sau coboară, tătăroaicele, statul jos a la turca, s-au tras în mii de ediţii, şi, în visul ca fitece bucureştean să aibă, dacă nu şi un iaht cu cazinou, ca un fost ministru, care-şi importa benedictina pe apă, cel puţin o vilă, amatorul maritim şi balnear se mulţumea şi cu petecul de vopsea, agăţat într-o ramă de bronz…

Subt influenţa picturii, pământul de clădit o vilă nouă se vindea ca tablourile, cu centimetrul pătrat şi pe acelaş preţ…

Prin imitaţia literaturii, s-ar părea că şi pictura, care-i în toate formele ei anecdotică, începe să refuze anecdota, în beneficiul stărilor de poezie, riscându-şi obiectivul pentru o iluzie.

O centură, a maeştrilor de impresii, încolăcită ca un şarpe după o scrumieră, nu constituie o anecdotă; anecdotic ar fi trotuarul din faţa spitalului Brâncovenesc, unde câteva sute de zidari, dulgheri, tâmplari şi dogari, cu sculele lor, găleţi, mistrii, fierăstraie, cuţitoaie, aşteptau în zorii zilei cererea şi oferta.

Anecdota pare să fie în pictură obiectul bine definit şi grupat burghez, descripţia cu pensula a omului între mai mulţi, atitudinea şi, în definitiv, compoziţia.

Târgul braţelor de muncă din piaţă a dispărut; trotuarul e gol. Meşterul lăcătuş dispăruse de mai demult, păstrat parcă într-o, singură gravură polihromă, de-acum vreo şaizeci de ani, în portul de atunci, din colecţia lui Satmary-tatăl. Cârpaciul şi-a lichidat şi el industria dintr-un ungher. Chivuţele cu bidinelele lungi, din piaţă, au rămas pe o pânză de Jean Steriade. Florăresele reţineau din când în când spiritul de observaţie limitat, al câte unui confrate de-al lui Creuse, însă evaziv şi caricatural. Precupeţii olteni sunt pe ducă. Mai rămân, totuş, pieţele colorate mai puternic ca toate Balcicurile din lume, cu peizajul de geranium al tomatelor, cu verdele negru al pepenilor, cu violetul posomorit al movilelor de prune şi, pe mătase, al pătlăgelelor vinete, pline şi lungi ca retortele de parfumerie. A mai rămas geamgiul care duce-n spinare, din Abrud până-n Bucureşti, şevaletul lui cu pătrate şi trapeze de sticlă. A mai rămas tocilarul… Au dispărut bragagiii, covrigarii, vânzătoarele de ciorbă de burtă în amfore de lut, negustorii de salip, au dispărut sacagiii cu datina lor, de a împărţi apă de pomană pentru morţi…

Pitorescul, care-i o snoavă a ochiului, variază astfel fără martori şi se pierde pe todeauna.

BIRJA

Doi cai mici trăgeau ieri la o trăsură mare. Doi cai pitici, din Teleorman şi Vlaşca, din cei care bat cu copitcioara pământul de noroi şi colb, de-a lungul Dunării, de câteva sute de ani româneşti. Abia mai mari ca Ursul şi ca Griveiul satelor pipernicite, prieteni cu câinii, cu pisica şi cu găinile, ei fac parte dintr-o lume mută şi tristă, care în muzică a dat fluierul, frunza şi doina; în arhitectură, bordeiul şi chirpiciul; în mobilier, masa oloagă pusă-n pat pe genunchi, strachina de pământ, doniţa şi lingura de lemn. Lumea care a stat peloc mai multe veacuri, între boi sărăcuţi, între cumpene de puţ, schelete ridicate în cerul de lumină mare depărtată. A măcinat-o ploaia sulfurică, a uscat-o vântul, a secat-o arşiţa, au cutreierat-o ceea ce oamenii cu carte zic: istoria şi evenimentul. Bună-dimineaţa, vrabie cu aripa de lut! Bună-dimineaţa, cal mic! haide, du-mă încet până la minister.

Trăsura grea vine de la Viena. Are vreo patruzeci de ani în forma ei boierească, şi printre automobilele americane, lucii ca sticla, cu botul de nichel şi netezite cu lustru ştiinţific, îi vine ca unui fotoliu mare de reps, cu picioarele strâmbe, moştenit de la bunici. Pe capra cu mult mai înnaltă ca de obicei şi pentru nişte cai atât de mărunţi, mânaţi de hamurile lungi ca firele de telegraf, stă birjarul, un fost ţăran cu mustaţa roşie stufoasă, a omului galic din Argeş. Mâinile lui noduroase mari, pe hăţuri şi bici, s-au înfrumuseţat ca piatra statuilor de dinafară, lipite de păreţii catedralelor vechi şi purtătoare de o evanghelie de calcar. Pe spinarea de deal a Schitului Măgureanu, trăsura noastră, cu vizitiul, cu coşul ridicat dedesubtul caprei, cu vârful biciului, rupt ca dintr-o salcie plângătoare, suie a dric. Dinaintea bisericii, birjarul face semnul crucii şi dă o dată cu biciul.

— Nu-i mai bate, prietene. E frig; îi ustură pielea şi, săracii, sunt mititei. Lasă-i să urce cum pot. Mă grăbesc eu, însă nu atât de tare.

Călătorim într-un întortochiat univers; o stradă Popa Tatu lângă o stradă Berthelot; o răscruce cu un depozit de gunoaie la o stradă Numa Pompiliu. Firme de advocaţi şi medici, aurite pe sticlă, un bragagiu o fabrică de perdele. Camere mobilate de închiriat, simigerie cu covrigi pe băţ, ziarele de dimineaţă, tramvai electric, sobe de teracotă, Şcoala Superioară, «Mode Selecta din Paris». Doi domni, în lipsa unui aşezământ municipal, s-au înţeles să se grupeze pe un stâlp de telegraf, discutând chestiuni politice la ordinea zilei.

În buzunarul meu se reproduce universul calului şi al trăsurii, cu complicaţiile lui eterogene. Poezii în manuscris de la tineri poeţi, înjurături tipărite ale unui profesor care scrie versuri mai proaste, o listă de vizite până la prânz, o invitaţie la fisc şi una la o expoziţie de pictură, o povestire cu un îndrăgostit de stele, un stilograf, tutun, chibrituri, două păpuşi, miniaturale în familia lor ca şi caii din Teleorman, pe care mi le-au pus copiii la ceasornic, şi un papagal. O să-mi poarte noroc.

— Ptrru! opreşte aci la stânga,-n colţ… căluţule din Teleorman.

— Au slăbit, domnule. Nu mai pot să le dau ovăz. Din paie de grâu, mi-au murit deunăzi doi.

«Încercaţi pneumaticele Firestone.» «Parfumeria Zelida.» «Şase cilindri.» «Declaraţii sensaţionale la Senat» «Opera Română: Amurgul zeilor.»

— Poftim, căluţule, un pol. Şi mai ţine unul pentru ovăz…

CERŞETOAREA

Femeia la care mă uit, cu admiraţia deznădejdii, e o cerşetoare, femeie fără vârstă, bătrână timpuriu. Un braţ i-a rămas ridicat din cot, schiţat sumar ca în macheta unei alegorii, în care păstrează gestul, forma pierdută. Ea duce pe umăr hamul şi sacul vechiturilor alimentare căpătate. E pe la prânz… Femeia nu mai cere, îşi duce acasă recolta, păzită de căutătura ochilor, agresivă şi dementă. Unde i-o fi casa, care i-o fi casa! Va fi destulă vreme până la noapte pentru drumul lung?… În felul ei femeia se grăbeşte, dacă, decând o urmăresc, nu şi-a întins la trecători mâna neîmpovărată, lăsată să spânzure ca un tesac de-a lungul animalului ei, acoperit cu zdreanţă.

Unde am mai văzut-o? Poate că nicăieri. O cunosc totuş din nu mai ştiu ce închipuire. Va fi blestemat maică-mea vreodată, necăjită de ticăloşie, pe cineva să ajungă aşa: să se strămute stând peloc şi să umble de-a-ndaratele şi târâş pe tălpi? Pe lângă mersul vertical omenesc al cerşetoarei, târâtul de-a buşile al ologului, îngenunchiat de-a dreptul pe pântec, pe trunchi şi pe şezut, e o fugă accelerată. Exterior întreagă, ea nu-şi poate dezlipi o singură dată pingeaua de pământ, rigidă ca o momâie, înzestrată cu unica facultate de mişcare a burghiului şi asemenea unei figurine de carafă, care face parte din dop. Dacă ai ridica-o de păr, ai zmulge odată cu labele şi o bucată din pământ, ca la ridichile negre. Ghiulele gleznelor ei sunt îngropate.

Pe distanta unui pas dintre două vitrine alăturate, una de Bancă şi alta de librărie, a cheltuit femeia un ceas întreg, parcurgând-o cu încetineala vrejului de tivgă, care-şi întinde nesimţit intestinul prin buruieni şi face pauză cu o hernie. Neîncetată şi aderentă, ruptă neîncetat, pedată ce încolţeşte. Un lipici vrăjit îi încleieşte călcâiul pe asfalt, ca un

păinjeniş. Ce a putut găsi atât de suculent în stârvul ei ţărâna încât să i-l sugă de viu?

Dacă un muzicant s-ar inspira de la ritmul cerşetoarei, ca să scrie un dans nou, instrumentele ar trebui adaptate suspinului scurt şi ecoului înnăbuşit. Orchestra care ar comanda programul inedit al unei săli de dansatoare, ar pune în melodie geamătul, scrâşnirea şi sincopa, pe acompaniamentul fluid în surdină al şuierului de şarpe, - şi toba lovită cu o minge de cârpă ar înfăţişa destinul murmurat în neştire. Am mai văzut într-adevăr undeva pe cerşetoare şi am ascultat, nu-mi aduc aminte când, şi simfonia şi dansul. Şi poate că am jucat şi eu, neputând să fiu primit în sala balului, pe acoperiş. Sau pe un balcon sau într-o lucarnă, influenţat de cobze.

A! Desigur. N-am uitat detot. Părechile de măşti halucinate se deghizau în cerşetoare bătrâne, cu sacul atârnat de spinare, şi aparţineau unei lumi necunoscute, de nebuni, de îngropaţi de vii, de personagii putrede pe jumătate şi parţial descompuse, şi hora lor condusă de trestia cu fulg a unui şef de orchestră scheletic, era dansul morţilor. Nu ştii? Al morţilor ieşiţi din Infern ca să se bucure de muzică, de poezie şi de viaţă, fără să participe la ele…

ŢĂRANUL ŞI IAPA

Scoboară pe bulevarde un sătean, un cal şi o femeie. Săteanul duce hăţul, calul e… gravid: e iapă. Femeia bate iapa pe şold cu o ramură de pelin; o atinge. Mii de fenomene moderne se exprimă tumultuos în jurul acestei procesiuni simple şi impresionante - un ţăran, o iapă şi o ţărancă. Asfalt, bar automat, automobile, vot universal, împroprietăriri, constituţie, stabilizare, zgomot furtunatic - şi gloate de oameni pe trotuare, plus cinematografe. Nici calul, nici săteanca, nici săteanul, n-au văzut şi nu văd nimic. El ţine hăţul, ea ţine pelinul, calul merge. Câteştrei se uită în pământ, ca şi cum drumul ar fi de sticlă, şi pe dedesubt s-ar întoarce foile unei cărţi, mai interesantă decât viaţa dimprejur, cu litere înţelese de neştiutorii de carte.

După port, săteanul cu nevasta lui par de prin Crevedia. E zece dimineaţa. Ei vor ajunge, aşa, cu pasul cu care merg, pe la noapte, târziu. De-a lungul bulevardului şi al oraşului, şi în dreptul orizontului, când se va sfârşi cetatea, ei vor figura continuu friza vie a unei scene în email, pe pântecul rotund al unui urcior de lut.

Un ţăran alb, o iapă murgă şi brâul roşu al unei sătence: cârd vechi cât lumea, dar imagine nouă în mijlocul motoarelor, tramvaielor şi firmelor mişcătoare. Ai vrea să faci cu ei ceva, un desen, măcar un desen în cuvinte, şi ţi se pare că ar fi în stare să conţie mai mult decât un desen sau crochiu. Ia vezi! caută bine, deşiră…

Sunt imagini destinate integral picturii şi în prelungirea cărora ai simţit ceva… Pictorul, dacă le zăreşte, realizează în sensaţional ceea ce se cheamă în circulaţia întinsă un nod de cale ferată. Acum treizeci de ani, ai dat de două tablouri pe care nu le-ai uitat. Amândouă erau zugrăvite de Hodler. Două imagini, nu numai două tablouri,

două înfăţişări ale noţiunii, două cardinale… Ele te-au mişcat cu atâta putere, încât îţi reapar proaspete, ca atunci, ca în momentul în care le-ai văzut, în împrejurările necurmat diverse.

Îţi aduci aminte de Hodler la spital, vizitând un bolnav. În trăsură. La pantofar. Îl vezi, uitându-te la o muscă… Într-unul din tablourile lui, stă pe gânduri, pe un scaun, într-o cameră goală, un om cu piciorul de lemn… Celălalt ilustrează povestea, cum s-a urcat bătrânul pe măgar, lăsându-şi copilul pe jos. Bătrânul are mustaţa rasă, poartă scufie cu ciucure, şi degetele mari ale palmelor deschise şi le-a vârât în scobiturile jiletcii. Câteva femei îl salută cu tifla.

Un ţăran, o iapă şi o ţărancă…

ŢIGANII

În primele săptămâni ale noului guvern dispăruse spectacolul oamenilor legaţi cu funii şi unul de altul de coate. Sentinelele îi escortau dinapoi fără baionetă, de-a lungul străzilor către autorităţi şi gări. Trăiserăm într-o democraţie nouă, şi însuş hoţul de buzunare şi însuş asasinul erau fraţi ai noştri în suferinţă.

Obiceiul a biruit. Paralele cu solul, armele au reapărut cu baioneta-n vârf, purtate, gata de străpuns, în spatele oamenilor legaţi cobză. Alaltăieri, scoborau către gară o sută, destinaţi temniţelor şi ocnei. Ieri veneau sugrumaţi de frânghii în subsuori doi ţigani, conduşi de o carabină cu săgeată. A purta hoţii zdrenţuroşi în privelişte, printre hoţii din automobile, borfaşii arestaţi printre briganzii liberi, pare o sălbătecie.

Dar atmosfera în care păşeau spânzuraţi de umeri cei doi pungaşi, era sentimentală şi dovedea un spirit de categorie pronunţat. O femeie tânără, cu ochii răscoliţi de-o flacără neagră, însoţea pe arestaţi, nesupărată ele sentinelă. Şi dinapoia jandarmului cu carabină, veneau vreo douăzeci de ţigani slobozi, gesticulând motivul nevinovăţiei. Femeia s-e oprea câteodată în loc, scotea din cămaşe, din sân, un pachet de tutun şi o cărticică şi răsucea o ţigare. Convoiul întreg aştepta ca ţigara să fie lipită cu limba vânătă a ţigăncii - şi aştepta şi jandarmul. Apoi, cu atenţii de moaşă, care pune un clistir cu sondă, ţiganca introducea în gura deţinuţilor ţigarea, după ce-i da foc în gura ei şi câştiga un fum.

«Gata?», întreba sentinela. «Gata», răspundeau legaţii de coate.

Femeia îi învăţa ce aveau să răspundă comisarului, judecătorului, sau regelui care îi va lua în cercetare. Unde îi ducea baioneta la carabină nu ştia niciunul, şi magistratul însărcinat cu

adevărul ştiinţific al «afacerii» pentru care doi ţigani cu ghetele scâlcii fuseseră arestaţi în numele legii, putea să fie cine nici nu pomeneşti.

Erau douăzeci de ipoteze de avut în vedere şi de prevenit, pentru a construi acuzarea. Totul consista în a pune o latură bine falsificată la temelie şi un beton fragil.

— Să juri, Haralambe, că nu ştii nimic! îndemna ţiganca.

Haralambe era un spirit dubitativ şi nu putea să-şi individualizeze cantitatea de argumente produse torenţial.

— Mai stai, ho! să mă desluşesc, obiecta Haralambe. Că mă mai poate lua şi altfel, şi dacă m-o întreba de-a-ndaratele, trebuie să mă chibzuiesc şi aşa.

Unul din ţiganii din escortă, înţelegând că dialogul devenea prea tare, se apropie până în rândul celor legaţi, dete un ghiont în şoldul femeii, simbolic, atrăgându-i atenţia că înţelegerea trebuie să aibă un caracter secret. Aşezându-şi profilul aşa încât să nu fie văzut decât de interesaţi, el jucă din ochi, din sprâncene şi din tot obrazul o mimică întortochiată, care spunea: «Vă aude sentinela: aţi uitat că sunteţi arestaţi?».

Ţiganca se întoarse către soldat şi, înfrăgezindu-şi gura şi scăpărând din trupul întreg o scânteie a căreia combustiune nu dă niciodată greş, zise:

— Zice că să ne ferim de dumneata, domnule căprar: omul ăsta nu are minte.

Soldatul îşi puse privirea pe glezna ei elegantă, desculţă, plimbându-şi-o până sus, ca un fier de călcat, a căreia leneşă apăsare caldă ţiganca o şi simţi.

— Parcă eu ascult ce spuneţi voi! răspunse căprarul. Vedeţi-vă de treabă.

O solidaritate mai puternică decât legea, şi nedeclarată, aceea care leagă cocenii cu pământul şi aduce în vârful ştuleţilor firul de aur asudat al porumbului, înfrăţea pe toţi oamenii aceştia, pe

ţiganii liberi cu ţiganii legaţi, cu femeia şi cu soldatul. Frânghia era o aţă, baioneta o formalitate, şi viitoarea puşcărie un fapt divers inevitabil şi trecător. Oamenii se comportau cu toţii ca şi cum ar fi ştiut că subt aceste aparenţe se ascund realităţi pe care ei le cunosc şi le apreciază la justa valoare.

Şi de acord cu ei erau toţi trecătorii, vizibil indiferenţi, trecătorii pe jos, tramvaiele şi maşinile-automobile. Dacă ai fi întrebat pe fiecare în parte: «Ce crezi?», fiecare ar fi răspuns ca sentinela: «Vedeţi-vă de treabă».

Istoria lumii e plină de momente istorice. Pauze, intervale, tăceri, respiraţii suspendate. În ele se petrece mai mult decât o uitare şi decât o somnolenţă: creşte ceva, se intercalează ceva. Fără să ştie, ţiganii străbăteau cu ţigara în gură un moment istoric…

1 9 2 9

VIITORUL

La Şcoala de Belearte (ce urât trebuie să fi sunat la început acest monstruos neologism!), la Şcoala de Belearte s-a pripăşit un model nou, o ţigancă. Ţigăncile au intrat în pictură definitiv. Sunt frumoase, au pitoresc şi o facilitate de a se dezbrăca şi de a rămâne în pielea goală, la poză, naturală. În sângele lor de mare antica rasă a rămas, aproape neinfluenţată de evoluţii, Eva din poveste, nudă şi despletită prin Paradis, cu ţiganul ei de Adam, alături, cuprinsă pe după şold. Foaia de viţă purtată cochet, cu coada-n buze, era o premergere la ţigare.

Stilul ţigăncii, egalizator şi indiferent la ranguri şi preamăriri, îi e propriu: floarea la ureche, fumul din colţul gurii, luleaua, spiritul polemic, şi, atârnat de cingătoare, ghiocul. E inuzabil faţă de cărţile de dat, din brâu, şi buzunarul de la fustă. Limbajul face parte din stil: «Cine-i, mânca-te-aş, ăla lungul, care se topeşte după matale? Bătu-te-ar norocul, că tare eşti năzdrăvană… Uite-l, sau, pe drum de seară, sau pe drum de zi, îţi cade în casă…» La o îndoială, ocărăşte ghiocul, pentru că refuză să răspundă la întrebare, dar el până la urmă se supune.

Înfricoşată armă ghiocul! Ghicitul are trecere întodeauna şi pretutindeni, şi la belearte, care, nemaiputându-se suferi şcoală, s-a transformat în academie. În pauza de lucru, ţinut în palmă ca o castanietă, melcul de porţelan spune domnişoarelor viitorul, pe o sută de lei. Adevărul agreabil lasă fetele în faţa ghiocului visătoare.

Ţiganca i-a găsit şi numele plastic: buzatul. E o artistă, o vizioanară. Ea ştie ce nu ştie nimeni: viitorul.

1945

NATURĂ MOARTĂ

Dinaintea şantierului nostru, cuprins în sârmă cu ghimpi, vreo zece golane s-au rugat să li se dea voie să culeagă surcele. Cea mai bătrână dintre femeile fără vârstă, duce sacul pe mână, ca o haină, şi poartă cercei de mărgăritar cu bobul cât agreșa lemnului-câinesc. Ochiul trecătoarelor desculţe, umezit de un frig scăpărător, a zărit, printre materiale şi unelte, scârlionţii talaşului, glomotoacele de paie şi ciopliturile aruncate.

Peticate şi burduşite cu zdrenţe încălzitoare, adunate şi scuturate din măidane, femeile seamănă cu pachetele de maculatură încinse cu sârmă, pe care alţi golani le strâng pentru fabricile de hârtie. Pe subt zdrenţe, anatomia lor e aceeaş cu a profesorilor, cu a decanilor şi rectorilor copleşiţi de onoruri; foamea lor e aceeaş, bătăile inimii sunt aceleaşi, lungimea intestinelor aceeaş; numai sentimentele nu sunt la fel cu ale celor născuţi într-un pat şi adăpostiţi de un părete.

Sfiioase, femeile se apleacă, frâng genunchiul şi, ca nişte câini, câte una, trec prin sârmele împrejmuirii ghimpate. Patru copii, goi până la buric, şi-au făcut loc prin spini, dezvelind şolduri agere elegante şi picioare lungi, copiate după cele mai zvelte şi mai frumoase modele de bronz. Plastica unui băiat bălan, cu ochii ca vişina neagră, face de ruşine geniul artistic al câtorva generaţii de sculptură şi modelaj. Trecând prin sforile de fier, copilul s-a înţepat în picior, şi sângele naiv a şi pus o coacăză roşie pe talpa lui, lucrată concav dedesubt şi cabrată deasupra, ca un coturn.

Cu degetele, cu băţul, golanii au strâns un sac de foc de paie. E ora unsprezece, o dimineaţă întârziată de noiembrie, când luminişul zilei a tresărit către prânz în perdeaua de cenuşi a unui cer scoborât pe plopi. Cât va dura văpaia sacului şi în ce fel de vatră va fi aprinsă? în ce soi de casă?

pe ce lume? Un inginer, vexat de realitatea compusă a tabloului, aprinde o ţigară cu un chibrit enervat.

— La ce te gândeşti?

— Dar dumneata?

— La ăştia…

— Ca şi mine... Admiţi dumneata ca oamenii să primească atâta suferinţă şi să o suporte? Pe mine, maimuţele mă fac să plâng… Am văzut maimuţe mici, de-o şchioapă, legănând în braţe câte un pui mititel, ducându-l amoros subt ureche, răsfăţându-l şi omorându-i păduchii între degete omeneşti. Maimuţele lui Darwin nu au pierit: ele trăiesc laolaltă cu noi, mascate numai, împrejurul trupului cu o fustă de stambă căpătată. Uite-le, adună surcele şi paie. Şi le renegăm şi acum, când suntem siguri că filosofii se trag din gorile şi ştiinţa din cimpanzei. Nu te simţi revoltat? Nu zici nimic?

— Nu pot zice nimic! scrâşni emoţionat inginerul, îmi vine pur şi simplu să poruncesc lucrătorilor mei să-mi puie capul pe un buştean şi să mi-l piseze cu parul. Lasă-mă! nu vreau să mai mă uit.

Pecând vorbeam, un câine bătrân apăru din pământul noroios, ca o zămislire neagră. Pielea lui vânătă lucea ca o muşama printre bidinele pleşuve şi pensule de păr morfolit. Din când în când, el cădea pe un genunchi şi pe un şold, şi se scula, uitându-se la noi.

— Îl vezi?

— L-am văzut. Nu mi-l mai arăta.

— Şi-a zis în gând: uite doi oameni. Încovoiat din şale, a trecut mai departe. Opinia câinelui despre noi nu e măgulitoare.

— Nu ştiu ce să fac. În fiece zi mă turbură asemenea probleme. Şi eu am ţinut întodeauna mai mult la opinia cerşetorilor şi a câinilor - şi ţi-aş mărturisi: a puşcăriaşilor - decât a oamenilor învăţaţi şi înstăriţi.

De după un colţ de casă, se ivi o femeie nebună. Peizajul semăna cu locul din Evanghelie, în care au ieşit din gropi, să-l întâmpine pe Iisus, slăbănogii. Ea se opri în dreptul nostru, salută milităreşte, îşi duse mina la inimă, apoi la frunte. Picioarele goale se deosibeau de ale căutătorilor de surcele, fiind încălţate cu ciorapi despărechiaţi şi rupţi în mocirlă, unul scurt detot şi celălalt până la genunchi. Ţinea în mână un schelet de umbrelă şi se gătise cu o fosta pălărie violetă şi cu o floare roşie de cârpă.

— Unde te duci?

Ne răspunse un miorlăit mat.

— Stai prin partea locului? Unde stai?

Acelaş miorlăit, cu vocalele inversate. Nebuna se pierdu într-un discurs de semitonuri şi semisilabe, şi de mişcări în dezordine ale braţelor, arătând profetic şi cerul şi pământul şi cimitirul de peste drum.

— E nebună şi surdomută, zise inginerul, şi închise ochii, şovăind în verticală.

— Mă gândesc, zise el, că ar fi muma mea. Aşa m-am gândit şi la copiii de-adineaori, că ar putea să fie ai mei; eu să fi murit, şi ei să caute surcele şi paie în noiembrie… Noi, inginerii, n-avem «organizaţie», «pentru asemenea cazuri»…

— Nici noi, i-am răspuns; şi mai puţin. Dar n-au nici medicii, nici advocaţii, nimeni n-are «organizaţie». Dacă nu ai agonisit avere, te întorci la maimuţă: frig de sus, lut ud jos, pustiu înnainte, şi primprejur «ordine socială»: antropometrie, bilet de identitate, moralitate.

— În trei unice forme te primeşte, mi se pare, societatea sărac, zise inginerul: hamal, vizitiu şi lăutar. Cel puţin, bărbaţii se pot folosi de trei meşteşuguri. Femeii îi este rezervat unul singur, şi acesta cu restricţia să fie frumoasă, tânără, cinică şi, de preferinţă, fecioară.

Nebuna ne privea mistic, ţinându-şi degetul în gură. Adunătoarele de surcele ieşiră de subt

zăbrele, ziseră «sărut-mâna» şi, dând cu ochii de femeia încremenită în extazul demenţei, râseră cu poftă, ca nişte parvenite: aveau un sac cu surcele. Una o trase de umbrelă, alta îi dete cu tifla. Bătrâna cu mărgăritarele din cercei scoase limba.

— Ce-aveţi cu femeia? întreabă inginerul. Nu vă este ruşine?

— E smintită, răspunseră femeile, clătinând o mână în dreptul tâmplei.

Copiii cu bulgări reci de pământ dau după câine, care ţipă, lovit în pântecul jupuit.

— Ce-aveţi cu câinele? Ce v-a făcut?

— E râios! răspunseră copiii, căutând bucăţi de cărămidă.

GLOABA

Cine ştie dacă ne mai întâlnim, iubitule cal de trăsură, iubitule camarad. În iarna anului 1930 am fost amândoi vecini. Tu degeri în stradă, şi mie mi se face milă de tine, de la fereastră. Cu două capace la ochi, ca să nu poţi vedea în tragedia ta nici ce-ar mai fi putut rămâne frumos, legat în chingi, încovoiat de grumaz, strâns de pântece şi şolduri în curele groase şi înhămat la o trăsură ca un catafalc, care duce, dolmen pe roate, un client cadaveric, zgârcit între genunchi şi pălărie, tu nu te poţi mişca decât în direcţia comandată. Un bici te păzeşte, un ham te frânge şi todeauna mergi numai încărcat. Cu pasager sau fără pasager, povara slăbiciunii tale este aceeaş: roţi de fier, potcoave de fier şi un schelet de fier, învelit în piele veche şi postav.

Lasă-mă să mă uit cu de-amănuntul la tine, ca să rămâie din fantoma fostei tale forme, de pe-când aveai o coamă şi un glas şi doi ochi cu scăpărare, un portret adevărat… Picioarele tale şi-au schimbat clasica anatomie şi tu nu mai semeni câtuş de puţin cu armăsarul viteaz din gravuri şi tablouri. Un al doilea genunchi ţi-a ieşit deasupra copitei şi ai acum câte două buturugi de fiecare picior. Şi problema ta de căpetenie o văd care este: echilibrul. Strângând câte două picioare, care s-au dezvăţat şi să stea şi să se ridice, un moment tu te poţi răzima pe celelalte două, până ce abia dezlipite de piatră picioarele strânse cad pe pământ de la sine.

E dureroasă fiecare fracţiune de os şi de carne ce ţi-a mai rămas. Unde nu te ajunge biciul, te bate caldarâmul, şi unde nu te roade catarama, te zgârie gerul, după ce te-au copt, când arşiţa, când vânturile opărite. Eşti singurul ins detot în pielea goală, căruia viaţa nu i-a dat niciun fel de cojoc, şi unul din uriaşii care se hrănesc cu seminţele cele

mai mici. Fiindcă eşti vegetarian şi antialcoolic, ca boul şi ca elefantul, tu n-ai învăţat să ataci şi aproape nu ştii să răspunzi. Orice prost te duce cu biciul, şi tu te supui. Şi dacă uneori, o dată într-o viaţă, vrei să dai şi tu una, nici nu ştii cum să începi. În loc să ai satisfacţia actului tău şi să-l vezi, tu lupţi de-a-ndaratele şi pe nevăzute, ridicând copitele dinapoi. Şi atunci, împiedicat în scrupulul psihologiei, nu dai cu un singur picior, chibzuit, ci cu amândouă deodată, anapoda şi fără obiectiv. Şi nici nu te baţi. Drept vorbind: te-ai speriat de o muscă şi de un ţânţar.

Iată însă cu câtă precizie şi cu câtă sete ştie omul, birjarul tău, să te lovească. El s-a scoborât de pe capră şi ţi-a culcat peste vâna burţii, de jos în sus, coada biciului de câteva ori. Ţi-a venit în faţă şi ţi-a pus pumnii în cap şi fălci, până ce te-a obosit. Pe urmă, cu botul cizmei grele ţi-a trântit o durere grozavă şi în fluierul piciorului, acolo unde te-a uzat piatra drumului municipal mai tare. Tu nu ştii nici să zbieri măcar; nu te-ai revoltat. Abia ţi-ai tras piciorul izbit, mai sus, decât spânzurase-n aer pân-atunci, înghiţind resemnat o suferinţă cu care cred că nu se poate potrivi nicio tortură omenească. Şi n-ai măcar figură, un obraz, o expresie după care să te cunosc că suferi şi că rabzi. N-ai un gând, o hotărâre, un ideal. Şi nici suspin, nu ai, nici lacrimi, nimic! Eşti ca un lucru de lână sau de lut, în care vizitiul s-a obişnuit să dea fără primejdie şi fără teamă.

Nimic nu ar fi mai uşor decât să muşti. Cu o căscătură de gingii ai fi decapitat şi pe proprietarul trăsurii, şi pe birjarul care te mână, şi pe rândaşul care îţi curăţă grajdul şi te urneşte din băligar cu lopata. Cu un rânjet aproape nevinovat le-ai fi dezlipit o ureche, le-ai fi rupt buzele şi nasul, i-ai fi lăsat ciungi din umeri sau din coate, ologi. Dar tu nu ştii cum se sfarmă viaţa decât pe pielea ta, calule, şi socoţi că omul este un fiu al lui Dumnezeu, care are dreptul să facă din tine ce

pofteşte, şi alergător de curse, şi acrobat de circ, şi salahor. Puricile nu ţine socoteală de trepte şi de ierarhie, şi cu o neruşinare admirabilă trece din pantalon în pantalon şi de la o subsuoară la alta. Când Ivan cel Groaznic ucidea vizitiii care te-au schilodit, parveniţi la capră, pe tine, el se scărpina eu o mână, acolo unde ţie ţi-este ruşine să te aperi într-altfel decât cu coada. De câte ori eşti mai mare şi mai puternic decât puricii şi păduchii! Pe nemâncate, tu poţi duce kilometri, fără să te odihneşti, două mii de kilograme de povară, iubitule cal, iubitule camarad, iubitule nătărău.

Ca să te facă inofensiv până dincolo de toate marginile răbdării, omul ţi-a luat singura cinste ce-ţi mai rămăsese şi te-a scopit, aplicându-ţi cu foarfeca, ţie, preceptele cu care s-a jugănit pe sine, ca să respecte rangul, averea şi puterea aproapelui căruţaş. Dacă ţi-ar fi citit, tu nu înţelegeai nimic, ne fiind de neam cărturar. Dacă te-ar fi botezat şi împărtăşit, iarăş nu ai fi priceput cărei temperaturi se adresează ştiinţa stupefiantă a lucrurilor sfinte. Nesimţitor la predică şi raţionament, omul te-a pus jos, te-a răscăcărat şi a făcut din tine un băiat fără bărbăţie şi o fată fără fetie. Tu nu eşti cu nimeni la fel pe faţa pământului, decât cu paznicii cadânelor musulmane, îndatoraţi să păstreze, pentru libidinea unică a unui unchiaş neputincios, câteva sute de frumuseţi într-un serai, furate din bătaia luminii şi ascunse într-un beci de marmură şi agată.

Într-o dimineaţă, te-am văzut lovit peste măsură de vizitiul tău, şi, scos din fire, mi-am părăsit fereastra, şi, luând cu mine un baston ţepos, te-am răzbunat. Răcnind ca un arhanghel, care ar fi scoborât cu aripile vâjâind văzduhul, am tăbărât cu băţul pe vizitiu, şi subt ochii tăi i-am plătit toate ticăloşiile lui. Dar trecătorii, cărora le-am explicat cum te-a făcut să gemi vizitiul, n-au înţeles, răspunzând că un cal trebuie bătut. Şi tot aşa au zis şi oamenii stăpânirii, care nici ţie nici mie nu ne-au dat dreptate.

M-am apucat să învăţ limba cailor, care-i nechezul, ca să vorbesc cu voi la staţiile de trăsuri şi căruţe şi să vă fac să pricepeţi că trebuie să răsplătiţi sângele din spinare, bubele din şale, uima din gură şi gâlcile cu puroi. O sută de gloabe pot să schimbe în câteva minute soarta tuturor cailor de circ, de hipodrom şi de transport…

Dar ai înţepenit, iubitule cal, şi poate că, aşa, caricatural şi pe trei sferturi mort, cum te-am contemplat din fereastra mea, ai adormit pe două picioare. Un client cu blană şi mânuşi s-a suit în trăsură, şi vizitiul tău nu izbutea să te pornească nici după al patruzecilea bici. În sfârşit, te-ai mişcat şi ai plecat sărind, şontorog şi ridicul, ca o lăcustă şi ca un cocoş bolnav. După intuiţiile mele, tu te găseşti în plină agonie şi, murind la fiece zmucitură niţeluş mai mult, singurul mijloc care te mai ţine treaz până în secunda prăbuşirii e biciul. Şi poate că, răsucind ţigarea şi privindu-te mereu reînviat şi defunct în acelaş timp, subt biciul care nu te mai cruţă, poate că la cotitura străzii ai şi căzut…

ANTICARUL

În niciuna din expoziţiile de pictură mai recente nu s-a văzut luată cu pensula şi strămutată-n ramă imaginea ungherului de stradă eu două dulapuri de cărţi. Ochiul pictorilor, asaltat de atâtea solicitări cu mai puţin caracter, nu găseşte nicio împărechiere cu ea. Librăria cotoarelor paralele ca ţevile de orgă, şi rafturile pestriţe, decorative între păreţii unui apartament, îşi pierde în aer liber ceva din pitorescul ei?

Gravura şi crochiul, destinate aspectelor variabile ale cetăţii, se dezinteresează de neguţătoriile şi industriile străzii, şi nota lor de culoare nu emoţionează creionul şi acul de scobit în lemn al artistului grafic măcar ca un document. Din toate activităţile improvizate, prăvălia pe tărăboanţă a simpaticului anticar, a scăpat de vigilenţa agentului în uniformă albastră, adversarul, şi el, al cobiliţei, al florăreselor şi al coşului de papură cu portocale şi ouă. Nişte edili mai esteţi şi mai cărturari decât aceia care, interzicându-le cheiul Dâmboviţei, au strâns librarii ambulanţi în insula de dughene din spatele Casei de Depuneri, construită ca o parcelă de cavouri, au dat drum liber cărţilor să circule, să se înmulţească şi să se aşeze pretutindeni, ca într-un oraş de şcoli şi de mare mişcare intelectuală, în cele mai depărtate cartiere biblioteca anticarului pune semnul ei de nobleţe pe un zid altădată murdărit, şi nicio zi nu e mai tristă ca aceea în care, împiedicat de intemperii, dulapul stă închis cu o bară diagonală de fier şi hibernează.

*

* *

Ora cea mai plăcută a cititorului îl găsea puricând în rafturi şi descoperind broşurile neştiute adeseori nici de anticar. Toţi dascălii, scriitorii şi ziariştii, îşi aduc aminte de câteva figuri, de acei

cărturari cu librăria în spinare, care-ţi păstrau o ediţie rară, un volum vechi, pentru gustul dumitale. Ei au umplut bibliotecile cu tipărituri de preţ, fără să fi reţinut atenţia şi pana scriitorilor prieteni cu dânşii. Au dispărut fără să li se prindă chipul şi meritul de nicio pagină din miile de hârţoage vândute prin neostenita lor sârguinţă.

Decanul şi savantul anticarilor din Bucureşti a fost un bibliofil Pohl, în genul unchiaşului Chacornac din Paris. Cunoscut ebraist în sferele teologice de pe timpuri, omul de bibliotecă al învăţaţilor, arhiereilor şi mitropoliţilor noştri, beteag de un ochi, pipernicit, dotat cu o memorie pe care nu o putea corecta decât Nicolae larga, el semăna cu Sfântul Petru din iconografia ortodoxă.

Îl văd punând metania, blagoslovit de mâna gingaşe a Înnalt-Prea-Sfinţitului Iosif şi-l aud argumentând în salonul de primire al marelui ierarh:

— Am găsit pentru mata întâia ediţie a *Jidovului rătăcitor*… E undeva într-o casă, dar cere cam mult… O să mai pui o vorbă… o să vedem… Cred că o scot mai ieftin.

Iosif Gheorghian, fost douăzeci şi cinci de ani stareţul capelei româneşti din Paris, era traducătorul în româneşte al scrierii lui Eugene Sue, şi nu avea din ediţia lui cu litere-jumătate slavone niciun exemplar.

PERSPECTIVA VERTICALĂ

M-am dus cu funicularul, până la al doisprezecelea etaj al unui prieten, al căruia prost-gust de forţă majoră îl obligă să locuiască într-un bloc. Ce frumoasă ar putea să fie această oroare construită, dacă arhitectul ar fi studiat mai adânc expresia faţadei, organizată pe apartamente! În Bucureşti, câteva blocuri, inspirate de la echilibrul gândit al suprafeţelor întâlnite, de la materiale, culori, scobituri şi reliefuri, izbutesc să fie, prin alternarea bine orchestrată a umbrei cu lumina, adevărate opere de artă, comparativ cu turmele monstruoase de coteţe monumentale.

De la etajul al doisprezecelea şi terasa lui, am avut nefericita curiozitate să mă uit de sus împrejur, înspăimântat. Arhitectura şi urbanismul privesc lucrurile exclusiv în perspectiva orizontală, şi oraşul bine încheiat şi călcat pe dungă, dacă te întâlneşti cu el pe stradă, privit în cap e pleşuv, şi chelia-i acoperită cu o coaje de râie şi rapăn. Elegantul domnişor n-are nici pălărie nici figură, şi i-ar sta bine şi o tichie, dacă refuză, ca un prostănac, să puie joben.

Câtă hidoasă deosebire între perspectiva verticală chiar a unui deal de buruieni şi a unui bloc! O câmpie de şandramale peticate ţine spaţiul în loc, şi întinderea acoperişelor evocă măidanele gunoaielor menajere din depărtările de dincolo de periferii, zdrenţele, tinichelele, oasele, sticlăria murdară, vata, pansamentele, cioburile şi toate resturile peizajului de umplutură municipală, purulent, din care nici scaietele nu creşte. Dedesubtul acestui teritoriu, ca într-o cetate subterană, camuflată cu lepră, cântă pianul şi harpa, se deschid saloanele placate cu marmură policromă, mobilierele de lemn de trandafir şi mahon împestriţează cu covoarele de Smirna

apartamentele luxoase. Contrastul e grotesc în zeci de cartiere.

E curios că plafonul exterior al oraşului nu e o problemă de estetică organizată pentru ochiul urbanistic, care câteodată pare de sticlă. Niciun savant al ştiinţei municipale nu s-a urcat încă până la un al doisprezecelea etaj, să ia cunoştinţă de mizeria de deasupra capitalei şi să-şi îmbogăţească repertoriul ca o problemă nouă? Ce stimă să mai aibă pasările cerului, cu aripile proaspete, de azur şi lumină, cu fiecare fulg desinat ca o broderie, cu penele întocmite după o regulă de acurateţe meticuloasă, de capitala noastră, pe care o vede soarele în toate zilele pe dimensiunile ei înnălţate? Dacă n-ar mai fi bisericile, e de crezut că şi-ar schimba drumul şi el, şi ne-ar lăsa să bâjbâim cu blocurile noastre bezna, ca nişte osândiţi ai strălucirii lui.

1943

FEMEIA CU COPILUL

O femeie cu un copil în braţe a greşit vagonul electric de gară. Taxatorul o ceartă că nu ştie să citească numerele şi direcţiile, şi regulamentul vrea să-i aplice o amendă corecţională prin controlor, care ţine curs public despre fraudă şi îndatoriri. Femeia rabdă injuria, lipită de uşa, în picioarele goale şi cu pieptul desfăcut fără falsă decenţă. Un copil scheletic suge din ţâţa ei de schelet, obosită. E cu neputinţă de - suportat aspectul de mizerie fantastică al grupului consacrat de icoanele împărăteşti, şi mai ales ideea că femeia a putut să fie râvnită şi fecundată. Sau mai ales că ochii ei morţi au putut licări, că braţele ei au putut cuprinde, şi că pântecul ei s-a putut bucura femeieşte. Ţi se strânge pumnul şi ai voi să izbeşti natura dur în gingii, inconştientă şi vicioasă.

Între cele două staţii de asfalt, pe un bulevard forfotit de lume, femeia şi copilul sunt mai singuri decât într-o tăcută sală de disecţii. Câtă vreme ei au făcut numai un rău strict personal, nimeni nu întreabă ce caută şi de unde vin. Libertatea lor e la fel cu a tuturor persoanelor care-şi plătesc biletul şi au învăţat să deosibească vagoanele şi să nu Ie confunde. Nimeni nu e obligat să caute femeia singură lângă un copil singur, şi în tăcerea vijeliei mute, pe care o străbate, mamei i s-au acordat răspunderi şi drepturi.

Răzvrătirea înfăţişării dovedeşte că femeia din vagon e nebună. Un petic de fustă o îmbracă toată, de la umeri la genunchi. Ea surâde când nu trebuie, şi, între spaimă şi beatitudine, îşi priveşte câteodată copilul care-i mănâncă leşul. Singur instinctul datoriei pare intact, cu care se duce la gară.

— Unde vrei să pleci? întreabă cineva.

— Nu ştiu, răspunde femeia corect. Mă duc la gară.

— Şi de la gară unde pleci?

— Nu ştiu.

— Atunci de ce te duci la gară? întreabă un logic.

— Nu ştiu, răspunde netulburată femeia.

— Ţine un pol, îi spune cineva, întinzându-i o monedă nouă.

Fără să ştie să ia banul gălbui, femeia se uită la strălucirea lui, ca la o ţigară aprinsă, şi zâmbeşte, ca şi cum nu ar avea nevoie.

— Ia-l, să cumperi ceva copilului cu el, o îndeamnă o femeie din vagon.

Femeia zâmbeşte iarăş, vorbeşte cumva din ochi, mişcându-şi buzele.

— A murit! zise femeia cu copilul, tocmai când se dete jos din vagon.

SÂNGERECE

Periodic, îşi face intrarea în viaţa publică a Bucureştilor câte un personaj grotesc, care-şi ia rolul, nepotrivit cu el, în tragic, trăieşte intact câţiva ani, exagerându-şi destinele, şi dispare brusc.

În copilăria noastră am cunoscut pe un domn care alerga după trăsuri şi se prezintă: *Sângerece*. Bine îmbrăcat la început, prestigiul lui s-a tocit şi scâlciat pe măsură cu pantalonii şi încălţămintea. Într-o zi l-am zărit cu cămaşa afară, cu fesele pantalonilor negri sfâşiate, încălţat numai la un picior, cu o pălărie în cap desfundată. El alerga înnaintea unei şcoli întregi de copii, urmărit de ţipătul lor piţigăiat:

— Sângerece!… Sângerece!… Sângerece!…

Uneori personajul se oprea ca un prinţ dus în triumf, se întorcea, făcea bezele, mulţumea şi o croia din nou de-a fuga, cu o mie de vociferări în alaiul lui.

S-a oprit la Morgă, călcat de un «muscal». Fusese destinul lui să primească în pântece şi cap potcoavele masive ale armăsarilor după care fugise timp de trei ani. Probabil că în conştiinţa lui se credea un cal decăzut şi că idealul i se concentrase în preocuparea de a întrece un armăsar, pentru ca apoi să moară liniştit…

Îl vedeai gonind glorios, cu pieptul înnainte, surâzând la trecători cu un zâmbet din colţul zăbalei, care spunea: «Uitaţi-vă la mine cal!». Cu coatele ridicate, cu mâinile spânzurând cochet din încheietură, el schematiza şi gleznele picioarelor de dinainte ale calului în tactul lor aerian. Prin faţa Episcopiei, Sângerece scotea şi un nechez. Fără îndoială, cugetul lui suferea că nu poate mânca orz, paie şi fân ca toţi confraţii lui. Prin faţa vitrinelor strălucite, el ar fi putut, din mersu-i elegant, să dea drumul, ritmic, pe asfaltul curat,

câte unei mingi, estetic alcătuite, care s-ar fi spart uniform şi fără zgomot, ea un gogoloi de ipsos cu câlţi. Odată l-am văzut lăsat pe vine în Piaţa Teatrului, deasupra unui muşuroi de bălegar vaporos. Credea că-l făcuse el.

Sângerece era sincer şi candid ca o fecioară, norvegiană, în toată mimica şi osteneala lui.

Pe la răstimpuri au apărut şi au pierit fără urmă alţi originali, prin Bucureşti. Nicu Meţ, Mezelic-cu-ciocul-mic, câţi n-au trecut, fiecare jucând cu entuziasm rolul personajelor ce ar fi dorit să fie! În preajma războiului, atenţia publicului fusese atrasă de un general îmbrăcat ca bucătarii, dar încins cu o sabie de mucava şi decorat cu toate distincţiunile împărăteşti, funduri de cutii de conserve, prinse în ordine pe piept. Cine ar putea să spuie unde zac oasele acestui cap de oştire, care poate să fi murit comandând o bragă…

Seria, cu pauze mici, se urmează şi după război (primul). Atenţia publicului este şi astăzi solicitată de un personaj nou: varietatea speciei e infinită. Cel de astăzi nu aleargă după trăsuri, nici după muşte. Îl vezi uneori şi la «Capsa», purtând un cap mărunt pe umeri, puţin zulufat, un cap atât de mic că ai crede că şi l-a scos din buzunar şi pus atunci, potrivindu-i pălăria la uşă. Ăsta joacă personajul tăcut şi conştient de sine cu modestie. Ascultă mult ca să pară că înţelege, şi vorbeşte puţin, ca să nu-i alunece capul. El crede că trebuie să asculte, să judece şi să formuleze sentinţe. Şi, într-adevăr, judecă de toate celea cu o egală competinţă şi cu un egal avânt. Un sfârc roşu de panglică îi valorifică bustul la o cheotoare. Şi totul are un mare preţ din câte participă la întregirea personajului. Firul de mustaţă îl împleteşte cu economie. Îşi păstrează intactă mătreaţa pe reversul redingotei, pentru a o lăsa moştenire vreunui muzău, şi îşi conservă sănătatea cu speranţa că nu va muri.

CIOCLII

Era pe seară. Ceremonia se sfârşise. Podoabele negre, cu blazoane de tinichea albă, pe care se scriu cu o pensulă de expediat bagajele, iniţialele defunctului, condus la groapă cu «pompă», fuseseră ridicate. Poarta cimitirului, cu bolta goală, indica drumul dinlăuntru gol, în cimitirul gol. După doliul unuia singur, începea cernirea înceată a tuturor morţilor şi a viilor din cimitirul viu de mai la vale, oraşul, capitala, cu sticliri electrice de candeli.

Negustorii de crizanteme, flori care evocă din ce în ce mai mult agonia, îşi adunau ghivecele în cărucioare împinse cu braţul, şi porneau către grădini. Cartierul cimitirelor, adunate ca nişte instituţii ale vieţii viitoare, care va începe numaidecât, poate că mâine, poate că la noapte, se înconjură de un vast şantier pentru morţi. Un atelier lucrează şi creşte flori, altul, alături, durează monumente, glorificând în material etern şi cu preţuri reduse, valoarea de-a fi trăit şi durerea de-a fi pierit, a unui client deocamdată anonim. Zeci de cimitire superficiale, fără nimic dedesubt, s-au improvizat, în privelişte trecătorilor, viitorii cumpărători, pe marginile străzilor, orientate către cimitirele adevărate. Pe o cruce de marmură albă, răzimat, un arhanghel, coborât pe pământ, plânge. Fericitul căruia o să-i aparţie acest bolovan de simbole împărechiate, încă nu s-a ivit. Numele lui încă nu este săpat pe locul neted. Şi o să coste mai scump, îngerul fiind «operă de artă», şi crucea singură construindu-se mai iute, cu fierăstrăul italian, retuşat cu bucearda şi dalta.

Peste drum, între cimitire, un rând întreg de localuri de petrecere afirmă că durerile nu-s tot atât de eterne ca amintirile sigilate cu piatră. Cu batista la ochi, jăluitorii se consolează. Un autor francez a scris odată că toate acestea «c'est la vie», şi

formula a fost adoptată şi generalizată ca «regrete eterne», traducându-se cu «aşa e viaţa», «morţii cu morţii şi viii cu viii», reproduse de toate condeiele, de categoria fierăstrăului şi dălţii din atelier. Lăutarii au rechemat la viaţă pe cei rămaşi în viaţă, şi vălul de Isis al văduvei, se dă cu melancolie deoparte, ca să facă loc furculiţei, înfiptă într-o friptură la grătar, şi halbei masive, cu spumă. Atenţi, bărbaţii înrudiţi cu cel dispărut, care se află colea, aproape, subt o movilă de pământ afinat, aglomerează ofertele şi insistenţele faţă de femei, ca să le decidă să uite, pe calea gurii şi a stomacului, mâhnirile ce vin de la suflet şi figura celui pierdut, ivită când în berea din pahare, când pe o felie de pâine, când între «mititei». De câte ori se face o pauză în terminarea unui gest, e pericol: se iveşte fratele, soţul, copilul sau mama, printre dumicaţi, şi poate izbucni un hohot sopran. De aceea, chelnerii aduc farfurii lângă farfurii, mâncare peste mâncare, iar lăutarii schimbă cântecele des, de preferinţă dansuri. O doină tărăgănată, un bocet de dragoste, ar putea să evoce Figura şi poate că un drum lung într-un şes fără margini, un muget întristat, o talangă, - şi s-ar strica efectul tuturor opintirilor făcute de trei zile, ca să derive un plânset şi să înşele un oftat. După alte trei zile, munca se uşurează, în speranţa că se va lua contact din nou cu lumea ceealaltă la parastasul, sorocit experimental.

Dar ce caută acei şase domni mici, împâsliţi în obscuritatea serii, la poarta cimitirului? Ce mai aşteaptă ei? Trei stau de o parte a golului intrării şi trei de cealaltă parte, şi capetele lor ţuguiate se uită în cimitir. Chivăre, cu un cioc pe ceafă şi cu altul pe frunte, pun aceste personagii cu redingotă neagră, cu pantalonii pe călcâie şi cu mânecile grele, în ipostaze teatrale de fine de act.

Cioclii!

Ei aşteaptă posaci, caricaturi de Bonaparte, şi unul dintr-înşii se preumblă gânditor, pe dinaintea

porţii, cu mâinile la spate.

CALUL DE DRIC

Convoiul a străbătut oraşul întreg, ca un alai împărătesc, în odăjdii, împiedicând viaţa şi graba activităţii. Ca să treacă mortul liniştit în pasul cailor mascaţi în rochii şi togi medievale şi îmbrăcaţi până la ochi, s-au oprit în loc tramvaiele, sute de vagoane, alt convoi, roşu şi alb, şi ceasornicul cetăţii a fost dat cu trei ore înnapoi. E ultima ofrandă adusă defunctului anonim, marcat pe blazonul de tinichea interşanjabil cu trei litere de pensulă neagră. Obiceiul cere ca o viaţă de simplu burghez să fie încoronată cu atributele aristocratice englezeşti: postav, croială, fireturi, accesorii şi panaş.

Oamenii vii au salutat pe mort ceremonios, cu o referinţă pentru lumea ceealaltă, unde, întâlnindu-ne cu toţii, vom face descrierea măgulitoare a înmormântării noastre, adunaţi ca nişte strămoşi subt migdali, îngreuiaţi de poverile divine, aripi, aureole, argintării şi cărţi cu scoarţele şi cheotoarele de metal, şi cântând opt ore pe zi slava omului liberat de profesiuni libere, şi de onorarii. Va fi cu noi, desigur, şi părintele Gala Galaction, prietenul nostru, care ne va explica în termeni înţeleşi secretele, deocamdată confuze, ale stării îngereşti.

Şi vor veni, puţin întârziat, şi Puiu Iancovescu, încă grimat cu grăsimile rolului din seara aceea şi posedat de ideea teatrului personal, şi Tony Bulandra şi Tănase şi Nicu Cocea… Etc., etc.

Cu astfel de reflecţii şi perspective triste am însoţit pe profesorul nostru de matematici decedat, până la lăcaşul relativ de veci; căci în curând domnului primar îi va veni poate ideea să mute cimitirul la Căţelu, şi în locul lui să traseze cinci bulevarde paralele, care, pornind de la Snagov, a doua domniei-sale capitală, să deschidă o largă perspectivă către Dunăre prin Giurgiu. La o

intersecţie construită din cauciuc pneumatic, se va clădi Muzeul Învăţământului Complect, unde cu ajutorul unei şcoli primare, al unui liceu şi al unei universităţi, concordante şi puse în mişcare de o sonerie, vizitatorii vor putea să-şi dea duminica seamă accelerat ce poate ajunge un copil, prezintat la intrare fără dinţi şi purtând la ieşirea din partea opusă, mustăţi.

Ceremonia se terminase şi mai rămânea dinaintea cimitirului dricul gol. Întoarcerea trebuind făcută de-a fuga şi orele fiind înnaintate, cheltuielile medicului, clerului, corului şi cioclilor plătite, am asistat la dezbrăcarea generală a rolurilor suportate cu temperatură. Fanţii, marchizii şi burg-meşterii cu pene la bicorn şi purtători de sfeşnice, îşi lăsau pantalonii în jos pe trotuar, şi ieşeau din nădragii ceremoniei în hainele lor adevărate, intrate cu oameni cu tot în personagiile cernite. Era momentul de fumat o ţigare. Draperiile s-au strâns, ca la teatru, numaidecât, şi prăjinile negre, acoperite eu scuturi triumfale, plantele şi toată recuzita au fost urcate organizat într-un camion, - iar cioclii de încredere, permanenţii întreprinderii, se suiau gimnastic în vitrina cu geamuri a dricului, ca nişte fantome.

Caii ieşiseră din valtrapuri şi mantale, melci din găoci. În raport cu fostul lor costum erau ca nişte găini, după ce, opărite, zmulse şi fierte, sunt prezintate rasol. Ei nu puteau să aducă nicidecum aminte prestigiul, anulat odată cu lepădarea stiharelor, al eroilor jucaţi în hamuri. Îmbătrâniţi subit, caii se opriseră, trişti şi ruşinaţi, din funcţiune, gloabe dureroase ale unui deghizament, ostenite, dărăpănate, cu capul căzut în pământ.

Bieţii cai! Lor nu li s-a rezervat o viaţă viitoare şi niciun Paradis. Ca să nu se încurce afară din cale de mult, sinoadele au refuzat să le acorde suflet şi o nemurire. Ceea ce mai rămâne în intuiţiile noastre cvadrupede, armăsar sau catâr, se revoltă…

CÂINELE ŞI MAICA DOMNULUI

Seară de iarnă, noapte de îngheţ. Termometrul s-a scoborât la douăzeci de grade..

Dinaintea teatrului cu afişe mari în culori, se clatină pe picioare un câine mare negru, diformat de mizerie. E un animal compus ca o păpuşă de cârpe, din petice flocoase, croite prin sfâşiere. Un şold întreg năpârlit subt unghiile de sticlă ale vântului care zgârie în zigzag, pare dezvelit demonstrativ. Gulerul de blană lipseşte, ca la cloştile pleşuve. Ca o căciulă strâmbă, capul porneşte într-o parte, şi, după peria de cuie a crivăţului, porneşte şi laba câinelui să scarpine carnea cenuşie, de struguri stricaţi.

Artificializat şi monstruos, formele speciei topindu-se în schiţele primitive, din care progresiv s-au extras şi delimitat conturele tipice ale naturii, câinele stă de doua ore în lumina electrică a faţadei, cu ochii către afiş. Coli imense de hârtie reprezintă un rând de fete rumene, de varieteu, dansând pe jumătate nude, într-un picior, şi încovoind pe genunchiul ridicat cu dantelă elasticitatea unei cravaşe. Nu te-ai mira să vezi animalul morfolind în colţul gurii coada unei lulele, atât e de umanizată fiinţa lui ţărănească de noctambul zdrenţuros. El aminteşte, în faţa reclamelor luxoase şi a becurilor de electricitate, instinctul cerşetorului admirator şi resemnat, care totuş dă târcoale unui harem de toleranţă, mulţumit a zări din când în când, apărând în perdele, cochetăria şi fardul ieftin al unei bucătărese, convertită la ritualul pasiv de odaliscă. O atmosferă îl învăluie, îl îmbată şi îl reţine. În abdomenul marelui public, îmblănit în cojoaca sălbăteciunilor ucise cu cloroform, mirosul lui subtil şi aproape mistic, descifrează aromele interzise, maionezele, pateurile consumate la cină

şi fripturile procurate oraşului prin asasinatele din Abator.

Mai departe, răzimată de grilajul unei grădini cu ramurile goale, aşteaptă pe asfaltul îngheţat al trotuarului o femeie puţin îmbrăcată, cu gleznele fine, cu obrazul oval, purtând iconografic pe un braţ, dedesubtul subsuorii, un copil adormit. Figura pruncului, înfăşurată într-o basma albastră, e vânătă, şi creştetul capului a îngheţat. O durere nefăţarnică a copleşit femeia, şi sânii ei de Madonă doborâtă au îndatorirea să hrănească, în vederea viitoarelor constrângeri sociale, pruncul abia zmuls din pântec şi ridicat din pântec la piept. Maica Domnului cerşeşte fără să ceară, indiferentă la dania rară sau la nepăsarea trecătorului cu şoşoni şi şubă, legănând cu trupul ei de schelet înfăţişarea unui lisus care visează.

Am improvizat, după cărţi şi tablouri, un şir de îngeri răpind copilul şi femeia din zăpadă şi ducându-i într-o casă gătită cu lumini şi veştminte, cu o masă albă, pusă în mijlocul odăii, şi eu paturi curate, dedesubtul cărora şi câinele se va fi strecurat.

Îngerii au murit, casele basmelor şi ale Paradisului s-au surpat, mânăstirile săracilor au fost schimbate în cimitire şi puşcării. Ca şi cânele, Madona e pe vecie pribeagă şi străină. Ea trebuie să caute în pomana trecătorului şi în gunoi hrana puturoasă ce-i lipseşte, şi trebuie să se certe cu câinele pe oasele aruncate din restaurantul vecin, unde orchestra bate cântece americane.

Am întrebat pe Dumnezeu: «Cine are dreptul să cânte, să se bucure şi să trăiască, atâta timp cât Madona cerşeşte?» - Şi am auzit aplauzele, ca o cădere de pietre, izbucnind în teatrul de varietăţi, pentru a răsplăti glorios dansul hipnotic, cu rigidităţi ritmate, al unui negru înlănţuit cu o englezoaică blondă, într-un angrenaj de manivele cuplate.

Am îndemnat pe câine: «Repezi-te, muşcă şi sfâşie. Intră în teatru şi tăvăleşte dansatorii, orchestranţii, actorii şi autorii, şi măcelăreşte-i cu măselele tale bine ascuţite.» - Şi cânele a rămas să se legene ca o fantomă în patru picioare, între afişele roşii şi becurile albe.

Am strigat din peştera sufletului meu, către femeie: «Scoală de jos! Aruncă-ţi capul pe spate. Adună o poală de bolovani şi, strângându-ţi pruncul subt ţâţă, fă-ţi mâna praştie şi lapidează. Dărâmă, nimiceşte, devastează! Unde nu ajunge piatra, pune dinţii şi rupe. Rupe ochii, rupe buzele, rupe înghiţitoarea, deschide răni în obraz adânci.» - Şi a rămas femeia pe jumătate îngenunchiată, a plâns, şi gerul i-a îngheţat lacrimile pe bărbie. Şi-a scos ţâţa din zdrenţe, ca o pungă cu câlţi, şi a pus-o în gura pruncului, care s-a deşteptat în larmă. Publicul ieşea de la teatru.

Şi spusu-i-am sufletului meu, atunci: «Dar tu?».

— Şi sufletul meu aprinse o ţigare, la focul luceafărului scăpărat în bolţi.

COLEA-N GRĂDINIŢĂ…

De-cu-seară până-n zori, vin carele încărcate greu. Pe sute de drumuri afluente şoselii Bucureşti, întâlnite succesiv, ele îşi iau rândul liniştit, pe linia convoiului sporit la răspântii. Fiece sat din poala Dunării îşi trimite noaptea carele şi căruţele lui pline. Copita cailor iese din pulbere şi nămoluri depărtate, pantoful lor, miniatural, s-a ridicat şi se lasă de zeci de mii de ori pe pământ. De două ori mai înnalţi decât câinii de stână, roibii din Teleorman şi surii de prin Videle şi Comana, noctambuli, umblă de câte o zi întreagă cu noaptea ei în povară.

Le asculţi carele din pridvor. Întâlnite cu piatra pătrată a şoselei, roţile încinse cu fier sună, însoţite de o muzică dulce. Învie bătăile pe care le-au îngropat rotarii, dulgherii, fierarii şi potcovarii în şine, lemnării şi potcoave. Sculele cioplitoare şi de pilit participă la orchestra tihnită, şi nicio voce de om nu turbură această gândire în murmure şi ecouri, a materiei încovoiate. Dacă ai uita de piaţă şi de legumele, pe care vârtejurile lente ale spiţelor le deplasează, ţi s-ar părea că pe dinaintea fostei mânăstiri boiereşti convertită în penitenciar, şi printre cimitirele adormite, se târăsc lanţurile deţinuţilor pământului întreg, care fug încet, împiedicaţi în ghiulele…

Mazăre teci, zeci de căruţe cu boabe, adunate câte şapte într-o cămaşă de crizalidă. Cum s-ar putea exprima cu o culoare mată trei tonuri de verde, de trei ori gingaş pe dinafară, în interior şi de mărgăritar, cu orientul întors către peruzele? Mărgeanul cireşilor spânzurat de un crâmpei de aţă, recoltat din cerul cald în mii de coşuri de nuiele, înfăţişează poveri de sute de tone, ale cârlanilor piperniciţi, cu ochiul lucid şi sprinteni. Căpşunile şi fragile suave, culese cu câte două degete, din frunza desinată şi compusă decorativ a

plantei, sunt cele mai simţitoare la zdruncin şi clătinare, şi fetele care le adună ca pe nişte urme concrete de sânge, lăsate de-a dreptul pe pământul suferinţii şi îndrăgostirii, le căptuşesc ambalajul de nuiele cu pânze de pansament. Indicibilul carmin al fructului rotund al ridichii, bălţată alb, e transportat de la trei poşte de jurâmprejur. Firul fraged de ceapă nouă, de estetica porumbului înfoiat, pâlpâit pitit în vânt, se repetă în buchete şi znopi, de milioane de ori. Mâine dimineaţă, în târgul de verdeţuri, un parapet de un kilometru va fi construit exclusiv din cepi şi usturoi, personalităţile aromei.

Din marginile Bucureştilor până la Dunăre, oamenii grădinăresc subt geamuri şi în aer pe mii de kilometri pătraţi, acoperiţi cu parchete de sticlă. Aci, subt deal, lanurile muşeţelului mare alternează, cu cartofii, cu ardeii şi cu floarea minusculă albă, în stoluri vaporoase, a gătelilor miresii. Cine vrea să afle munca înceată şi tenace a omului, de care face haz fără duh humoristica hebdomadară, şi cine doreşte să-i fie ruşine de magnifica lui trândăvie, să poftească pe potecile cu căpşuni şi usturoi. Până la Dunăre, mahalagiul şi săteanul stau plecaţi pe zece metri pătraţi de pământ, paisprezece ore, optsprezece ore, douăzeci de ore pe zi, fără să ceară nimănui nimic, afară de ploaie la timp, de la prietenul şi părintele delicat al grădinarului, Domnul Dumnezeu.

Să luăm aminte: se desface floarea-soarelui.

PICIOCILE

Până ce nu trec legumele, am luat pe pictor de braţ şi m-am dus cu el în piaţă. Tabloul era vast şi culorile lui virginale. De-cu-noapte carele sătenilor au descărcat la tarabe atât carmin, roşu de Veneţia, cinabru, ocru, verde şi crom, cât ar ajunge tuturor paletelor şi pensulelor din lume, un milion de veacuri de zugrăvit. Tonajul e cotidian şi comestibil, şi piere în câteva sferturi de oră.

— Să le luăm pe rând, zice tovarăşul meu de baston, şi să începem cu cartofii.

Însoţitorului meu îi plăcea cu deosebire haina săracă şi neutră a vulgarei tubercule, încheiată strâns, cu trei-patru bumbi, ca o sutană de şiac, până la înghiţitoare. Gras pe dedesubt, cu câte două burţi şi tot atâtea guşi la bărbie şi ceafă, cartoful, modest şi sufletesc, trăieşte concentrat în sine şi respinge fanfaronada iconografică, împrumutată de la cocoşi, tonurile flambante, publicitatea vanitoasă, - ca un sobol, ascuns de lumină şi dispreţuitor de opinia bună sau rea. Cartoful îi era simpatic pentru scepticismul cât şi pentru misoginia lui de anahoret şi scapet, fără pic de barbă nicăieri, nici la gât nici la subsuoară, neted ca un săpun şi spălat ca un prunc dolofan născut alaltăieri în copaie.

— Estetica acestui urât al pământului, cu care s-a mimetizat până la confuzie, ca un bolovan de lut cu argila dimprejur, mă satisface, zise zugravul de natură moartă. Ai văzut cât se fereşte poezia de mohorârea lui şi cât îl evită expoziţiile de pictură? Muzica se dezinteresează de el cât şi arhitectul. Ia te uită la el ce fel de ochi are ticălosul, închişi ca nişte burice. Pe acolo el vede tot, dar nu spune nimic: refuză să se rostească şi nu iese niciodată la plimbare, ca lalelele subt umbrelă, nu se fuduleşte ca rozele, nu-şi vopseşte părul, de care s-a epilat radical, ca porumbul oxigenat. Nu-şi dă cu parfum,

încăpăţânat să rămâie brut în vizuina, în chilia, în bordeiul lui, respingând orice toaletă, orice stil, ca un schimnic chinuit de plăcerea singurătăţii. El nu primeşte nici roua de răcoare şi picătura ei de diamant. Garoafele şi-au expus funte roşii şi palide în creştet, liliacul penele violete, însăş floarea de dovleac ţine să simuleze orhideea, rivala crizantemei albe, adormită cu ciocul în fulgi, ca un porumbiel pe un picior de cocor. Câtă reclamă nu-şi face helianta cu o turtă de floarea-soarelui împresurată de flăcări! Cum se dichiseşte şi crăiţa, ibovnica bondarului cu inele de aur, gătit ca un bancher! Nu mai vorbesc de mărgărite, albele domniţe: toată ziua, sclavele ei albinele o piaptănă, îi trag genele şi o curăţă pentru mirele nevăzut, argintiu, din basmele lumii.

Vezi, cartoful a eliminat beteala, dantela şi tot ce bate la ochi, ca nişte zădărnicii amăgitoare, cosmeticuri, pudre şi miresme. Se ţine la textul iniţial, la litera lui, cu învierşunare, ca un protestant.

O ÎNDELETNICIRE ROMÂNEASCĂ

Sunt câteva industrii pe care le practică săteanul în colaborare cu natura, şi câteva mărfuri pe care le vând băieţii şi fetele săteanului, mutaţi la oraş. Maşinismul le cruţă, şi uzinele nesocotesc materiile prime, cum se numesc, ale mărfurilor ieşite din mâinile şi din timpul de iarnă al plugarului singuratec. Întrebuinţarea lor este exclusiv internă şi naţională: mătura, târnul, rogojina, paporniţa, coşul.

Scade sau se ridică voltajul, totuna e. Papura creşte în balta românească, mătura creşte în câmpia românească — şi panglicile şi firele lor sunt întocmite în coliba românească. Vara, în papură cântă cucul şi se piteşte ciocârlia în mături; iarna, cântă în ele, împletindu-le dinaintea vetrei, ţăranul. Şi transportul lor e făcut în care cu boi şi coviltir. Rogojina şi mătura au scăpat modernizării; ele sunt aceleaşi de acum câteva sute de ani, de acum - poate - câteva mii de ani. Cu deosebire, rogojina are o frumuseţe a cărei prezenţă nu supără, nici fildeşul, nici marmura, nici abanosul. De bună seamă, pentru că ele toate vin din acelaș loc, pământul, simplu şi onest; cristalul, catifeaua şi zibelina nu rumegă papură şi rogojină, şi se leapădă de mâinile noduroase şi boante prin care mătura bălţilor s-a strecurat, ca să se urzească.

Papura întovărăşită cu satul mai dă o marfă: un rotocol gros, o turtă împletită şi pungulită din cotoarele rogozului. Pe turta de rogoz au stat să se roage, în genunchi, câteva mii de neamuri, din neamurile noastre, pe piatra îngheţată a bisericii. În limba specialităţii şi a bătrânilor, această perină rotundă şi turtită îşi ia numele de la materialul din care este împletită, şi se cheamă pur şi simplu «papură». Şi mai e ceva de papură: paporniţa, acel geamantan pentru piaţă, care constituie un ambalaj

proaspăt şi curat, mai frumos decât o ladă, mai flexibil, mai elastic şi mai răcoros.

Tehnica industrială nu a născocit niciun material în stare să scoată rogojina din întrebuinţările ei. Grădinăria subt geam cheltuieşte sute de mii de metri pătraţi de papură, ţesută anual, pentru izolarea frigului prea tare şi a soarelui prea iute. Dedesubtul rogojinei româneşti, care se întinde sau se face suluri peste ferestrele garoafelor, încolţesc şi dau rod seminţele rafinate ale horticulturii olandeze, cumpărate în plicuri mici de grădinarii noştri, ca nişte leacuri scumpe. Rogojina românească le prieşte şi le păstrează. Din zece grăunţe minuscule, mai mici decât nişte purici, aduse cu poşta din ţările depărtate, ies răsadurile plantelor însufleţite. În dimensiunile aproape microscopice ale unui punct se conţin aromele tari, parfumele suave şi florile grandioase, emoţionante, ale buchetelor din vasele de porţelan sau de lut, aşezate pe masa rotundă a studentei şi a familiei, - sau prinse la centura frumoasei trecătoare.

Negustoria de mături şi rogojini nu se aseamănă fotografic cu niciun alt negoţ. O dezordine agreabilă, care stă bine oricum aşezată şi spânzurată, se manifestează de la expoziţia exterioară până în toate fundurile prăvăliei. Rogojinăria se împacă armonic cu toate lucrurile de paie şi lemn. Teancurile de mături, înfoiate ca nişte păpuşi cu fustele largi, atârnă pretutindeni, în păreţi, de tavane, câte douăsprezece, de la mătura cu gâtul lung ca o balalaică, până la măturică şi până la puiul ei cel mai mic, măturicea de un deget, destinată fetiţelor, ca să le facă educaţia gospodăriei încă dinainte de schimbarea dinţilor. Cu ce ar putea să-şi măture bucătăria complectă, instalată într-o cutie, fetiţa, dacă măturarul nu i-ar fi răsucit într-adins o măturice, şi cum s-ar putea face curăţenia în grajdul de mucava, unde un elefant, un urs, un lup, doi tigri, o girafă şi câţiva

iepuri trăiesc în bună prietenie, rătăcindu-se printre fiarele fioroase şi câţiva miei frizaţi?

Materialul cel mai apropiat de mătură şi papură e răchita, de o fire cu papura şi salcia. Coşuri rotunde şi ovale, mari, care culeg de pe frânghie rufele înnălbite de soare şi înfrăgezite de limpezimile azurului; coşuri cu urechea mare pentru îndoitura braţului; coşuleţe în care se recoltează ouăle albe din coteţ, caisele aurii, perele gălbui, merele rumene, prunele şi strugurii pudraţi cu bruma pârguirii. Coşuri cu speteaza subţire, din care mâinile copiilor gălăgioşi înşfacă la prânz feliile de pâine. Zeci şi sute de modele şi forme, pentru zeci şi sute de utilizări, amestecate cu infinita industrializare casnică a haşchiei, a nuielei, a băţului, şi a surcelei, până la uriaşul speciei, cufărul împletit.

Un material care şi-a schimbat destinaţia era pe vremuri coaja, despicată din miezul lemnului şi tras în foi subţiri. Din el nu se mai fac cutiile învârtite de odinioară, de farmacie şi halva, rezervat sitelor de cernut făină, spânzurate printre mături ca nişte tamburine şi tobe.

Doniţele, concurate însă de găleţile mai practice, biruiesc pentru apa de gătit a căsniciei. O doniţă şi o putină, ca să fie frumoase, au doagele strânse în cercuri de răchită, despicată. Altădată, doagele erau arse decorativ, şi capacul doniţei era obiectul fanteziei şi talentului săteanului, care scotea un cui din foc la fiecare minut ca să dea bradului alb o structură sepia de velur. Meşteşugul dogarului decorator, furat de o imitaţie şi aplicat şi unde e nevoie, şi mai ales unde nu e, a devenit pirogravură.

Un alt lemn de neamul sălciei şi răchitei, vecin cu fulgul trestiei şi cu papura, este pluta. În plută se scobeşte luntrea pescarului cu plasa din mostişte, şi albia, - frumoasa albie românească, lucrată ca o gravură în lemn şi ca un basorelief. E adevărat că specialitatea acestui meşteşug o au

zlătarii nomazi, care, poposind cu corturile în zăvoaie şi ascuţindu-şi sculele lor originale, improvizează lunilor de vară ateliere printre copaci şi trimit în oraşele şi târgurile apropiate copăi, linguri, găvane, ciure şi ceaune pentru păstrat sarea măruntă. Lingurile albe, înfrumuseţate cu un zbenghi de arsură sau cu o mărgică, împănată în carnea lemnului, se înfăţişează ca nişte ghiocuri cu coadă, şi, înşirate pe duzini, se desfac în mâna cumpărătorului din iarmaroc, ca nişte evantalii şi ca nişte aripi de pasăre căzută în cioc…

Toate aceste mărfuri româneşti se desprind de-a dreptul din vegetaţia pământului, lucrate în lumina şi vântul câmpiei şi de poezia orizontului, a bărăganului şi a liniştitelor ape. Vă mai aduceţi aminte, în faza actuală de arhitectură şi mobilier de avangardă, de masa în trei picioare şchioape, ca o tavă rotundă, pe care săteanul o suia în pat în mijlocul familiei, adunată la cină? Vă amintiţi scăunelele pentru gura sobii, fundul de lemn de la care pastrama îşi capătă gustul ei particular pe masă? Tocătorul a dispărut, înlăturat de maşina de tocat, care sfărâmă carnea strivind-o şi uscându-i suculenţa. Nu vor putea să piară însă făcăleţul, sulul de frământat coca şi de întins foaia de aluat.

Aspectul negustoriei şi industriei ţărăneşti de paie, nuiele şi lemn putea să fie gustat în dimensiunile lui de mare spectacol în Piaţa Mare. O latură întreagă exterioară a fostei Hale de peşte viu era ocupată de lucrul mâinilor plugăreşti. Rândul de prăvălii al acestui sector de piaţă, din strada Halelor, a constituit un bazar viu, servit de nişte «patroni» şi de un personal simpatic. Moravurile lor simple şi clare se resimţeau de atmosfera şi de originea blajină a materialelor şi mărfurilor expuse în grămezi, în pâlcuri, în stive şi în etaje. Aceşti «patroni» erau asociaţi şi se guvernau în camaraderie. Şi piaţa lor purta un nume încântător: «Piaţa de Porumbiei».

Într-adevăr, dintre rogojini şi mături şi coşuri şi paporniţe, ca într-o grădină de aclimatizare, se auzea geamătul gutural al columbelor, hohotul nazal al turturelelor, din coteţele pline cu pasări de ornament. Credincioşi unei datine foarte vechi, mărginaşii din Bucureşti se aprovizionau de acolo cu tot felul de porumbiei, cu coada rotată, cu moţ de papagal, căpăţâni cu gluga penelor dantelate, Montaubans, albi-vişinii şi albaştri, porumbiei frizaţi, încălţaţi, şi glou-glou, şvabi, elveţieni, polonezi şi italieni. Stolurile care licăresc în soare deasupra grădinilor din periferie sunt recrutate în bună parte din Piaţa de Porumbiei.

Coliviile şi coteţele dintre papuri prezintau scepticismului care nu ştia să descopere frumuseţile personale ale capitalei, numeroase varietăţi de curte şi decorative, Leghornul alb, găina cărămizie Rod Island, curcanul pestriţ, Orpingtonul, raţele pekineze, iepurii de Angora… Într-un coteţ, făcea bună căsnicie un splendid cocoş înflăcărat, american, cu un iepure de casă. Nenea Vasilescu, din Piaţa de Porumbiei, şi de la care se cumpărau seminţele pentru păsărimea măruntă, ne-a explicat că în tot timpul zilei totul merge bine. Numai noaptea iepurele se apucă să roadă din coada cocoşului, şi tovarăşii sunt seara separaţi.

Nenea Vasilescu şi tovarăşii lui aveau câte-o încăpere, în fundul magazinului, încredinţată păsăruicilor simţitoare la răcoare; patru păreţi cu sute de colivii, apartamente pe măsura oaspeţilor mici, cât gângăniile, şi stropiţi cu toate culorile câmpiei. Pe faţa păreţilor, coliviile erau agăţate ca hotelurile, castelele şi vilele coastelor abrupte din Alpi. Botgroşii, pietruşii, sticleţii, scatiii, canarii, peruşii coloraţi în natură ca fluturii, cu albastrul palid al miozotisului, cu nuanţe de verde, cu rozul florilor de gutui şi de trandafiri, degradate. Câte o pasăre greu de captat, exemplu privighetoarea, apărea uneori, într-o colivie, ca un musafir; un

cumpărător se ivea numaidecât pentru această pasăre a marilor singurătăţi şi care cântă pădurilor închise, când celelalte pasări dorm şi visează.

Apoi, mărfurile mai mărunte ale Pieţei de Porumbiei, meiul cu boaba de ilic, cânepa, sămânţă de mătură, adunată din vârful firelor la seceriş, şi o sumedenie de asemenea alice vegetale, curăţate, asortate şi împachetate pentru ciocul cu vârf de ac al zburătoarelor cântăreţe. Privighetorile se hrănesc cu ouă de furnică: rogojinarii din Piaţa de Porumbiei vindeau şi ouăle de furnică.

Rogojinăria nu e singurul negoţ strict românesc. Săteanul mai ştie să facă oale, să dulgherească şi să cresteze, iar săteanca e autoarea scoarţelor, iilor şi cusăturilor ei vestite şi a unor abale şi, dimii de o trăinicie faimoasă.

NEGUSTORIE

Un oraş mai mare practică două feluri de negoţ: cumpărarea, întâi, a lucrurilor noi de casă şi de dulap, şi apoi vânzarea lor, învechite.

Pe de o parte cumperi, şi pe de alta vinzi ce fusese cumpărat. Câte un eveniment spulberă şi risipeşte căsnicia şi o viaţă. Pe aceeaş cale se naşte şi se dă afară şi înnavuţirea.

Se mai văd pe Calea Văcăreşti ruinele fostei Hale de vechituri, şi aiurea Piaţa Taica Lazăr, de unde se aprovizionau, de la saltea până la oglindă, gospodăriile generaţiilor în continuare, nepoţii negociind moştenirile în boarfe lăsate de bunici, fără să mai pomenim hainele de împrumut, redingote şi fracuri, ale dansatorilor săraci de la Palat. Alături de «hală» era firma celebră pe atunci, în liceu, a lui Pinath, librar şi editor. La finele anului, după examene, ca şi la începutul lor, aglomeraţie de elevi. Absolvenţii îşi vindeau cărţile învăţate, noii-înscrişi le cumpărau, neputând să şi le procure cu preţul de librărie. Editor, Pinath tipărea *Micul dor* cu cântecele de strajă ale timpului (cinci parale fascicolul):

Suspine crude
Pieptu-mi zdrobeşte
Inima-mi bate plină de-amar.
Orice speranţă mă părăseşte,
Simt pentru tine
Că am să mor…

Apoi *Haiducii, Halima, Cilibi Moise,* în broşuri. Preţuri: cinci bani, douăzeci şi cinci de bani broşura, literatura unei clientele din Obor şi Piaţa Mare, debitată în coşuri transportate prin bâlciuri cu pieptul şi spinarea, prinse de umeri cu o curea.

Îl văd şi acum pe Pinath, om gelatinos, moale, de sus până jos, cu palmele băloase ca broasca, om

fără oase, suferind şi de aşa-numitul platfus, talpa otova şi lată, dând omului mersul dezarticulat, crăcănat, caracteristic.

Pinath era un cumpărător plictisit. Îţi lua între labele năduşite cartea de care vreai să scapi - geometrie, algebră, fizică, gramatică… O cântărea în palmă, o dispreţuia, îi strângea cu o mână cotorul, răsfoind-o cu cealaltă dintrodată. Nu-i plăcea. N-avea ce face cu ea. Nu se căuta. Dacă i-ai fi propus alte cărţi, le-ar fi cumpărat. Dar cu asta, aruncată, după răsfoirea rapidă, pe tijghea, ce să facă? Totuş, în sfârşit, Pinath îţi acorda un hatâr, ca să nu te mai osteneşti să iei cartea îndărăt. O examina încă o dată, pentru o argumentare suplimentară. «Rămâne cum ţi-am spus. Nu se cere.» Te întreba: «Ce iei pe ea? Poze? Peniţe?» Elevul vroia bani, nu peniţe, nu poze. Pozele vremii erau îngerii, florile, o dromaderă, un porumbiel cu plic în cioc, un elefant, un crocodil, un fluture, colorate şi tăiate pe linia de siluetă cu stanţe pe măsură.

Târgul de tocmeală dura. Pinath - haide! - mai oferea câte cinci parale, şi mergea, după câteva alte cântăriri în palmă, până la treizeci de bani, concesie excepţională - «pentru dumneata», - declarându-te simpatic, după ce se informa cine ţi-e tată şi ce face mama, pe un ton melancolic de ison de ghitară.

Oraşul e todeauna dublu: oraşul celor vii, şi al doilea oraş, al morţilor, care nici nu mai cumpără, nici nu mai vând, cimitirul. Morţii sunt favorizaţi, bucurându-se de o fericire particulară. Blaise Pascal a lăsat scris, într-adevăr, care-i fericirea superioară a omului. Genialul bigot fusese călugăr de post uscat jansenist şi, trăind încins cu o curea presărată cu vârfuri de cuie, ca să-l înţepe zi şi noapte şi să-i aducă aminte nefericirea de a fi încă viu, luase cu ipotecă un fotoliu în Paradis.

MOŞII

Exista în mijlocul bâlciului anual un ins fabricat de materiale tari, construit probabil din sârmă, lemn şi cauciuc, însărcinat să primească o palmă grea, pe falca lui mare, contra plată de un leu. El se prezintă cu stânga umflată pe dedesubt de un resort de fotoliu, pe care, dacă-l atingeai convenabil, cu o putere neuzitată, se întâmpla desigur ceva neaşteptat. Am aşteptat să iasă o complicaţie fantezistă din întâlnirea palmelor cu acest obraz. Niciodată nu s-a ivit nimic, sportmenii boxului, cu zuluf şi cravată, care s-au apucat, şi ei hotărâţi, s-o silească să se pronunţe, au renunţat după primul leu, părăsind încercarea cu braţul dizlocat. Un amator a manifestat o scăpărare de dureri cu lacrimi, şi mâna cu care a lovit i-a rămas strepezită de suferinţă, ca atunci când, iluzionat, maxilarul, socotind că îmbucă o bomboană normală, îşi rupe dinţii într-o bucată de pietriş, strecurată prin fatalităţi în fondant.

Omul insensibil avea ochii întocmiţi eu pensula mare, în orbite extravagante de muşama, cu sforile cusăturii aparente. El sta jos, bătut în piroane pe un trunchi de lemn, ca să fie mai accesibil, de sus în jos. O femeie supărată de insuccesul tuturor bărbaţilor din familie, cu care venise să petreacă, gătiţi frumos şi încălţaţi cu mânuşi de piele de culoare pandişpan, şi poate că aţâţată şi de reminiscenţe, a tăbărât asupra omului de paie şi l-a bătut cu umbrela, înjurându-l de o sumedenie de coincidenţe şi organe ce-i lipseau.

Mai docile sunt păpuşile, aşezate la rând şi împiedicate într-un arc interior, elastic. Lovite cu mingea în cap, ele se răstoarnă pe spate, oferind spectacolul comic al pasagerului căzut din tramvai. Cu o bucată de ciomag, «directorul» acestui teatru ibsenian îşi ridica artistele, aplicând principiul pârghiei şi sprijinindu-l în ceafă. Păpuşile se

întorceau la loc, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Patru mingi la doi lei.

A dispărut din târgul Moşilor ologul biblic, culcat în căruţa trasă de o nefericită mârţoagă descompusă, a căruia înnaintare înceată prin gloată era ca o agonie pe picioare. Monstru gratuit, fără capital, fără tijghea, fără firmă, fără baracă, fără flaşnetă electrică, nici personal, slăbănogul îşi expunea ambulant infirmităţile, amplificate cu o bubă incurabilă şi cu guşă. El îşi prezintă marfa şi numărul de varieteu, însoţind pasul bolnav al calului cadaveric şi îndeobşte orb, fantomă schiloadă echilibrată pe o frânghie de întuneric etern, cu o stranie cantilenă tărăgănată de isonul grupului cerşetor. Neavând o vitejie, un patos şi o abilitate, cu care să purceadă în privelişte în picioare, pe catedră şi la tribună, ologul îşi scotea jelania teatrală, logosul şi drepturile, din paralizie, argumentând cu mucegaiul bălos al subsuorii, ridicată în văzul publicului sensibilizat. «Săracul, de ce nu-l ia mai bine Dumnezeu?»

Mecanica ţine loc de motor sentimental în toate actele de milostenie şi de petrecere colectivă. Un invalid face bumbac dulce, într-un aparat «american» cu turbină, din zahăr, şi câţiva admiratori jur împrejur îmbucă din vata lui suavă, servită la cornet. Limonada aurie e distribuită în pahare cu toartă, de un căruţaş bătrân jerpelit, al căruia nas îi curge paralel cu licoarea acrişoară, ca un robinet cu gelatină. Citez versuri de limonadă, din memoria copilăriei la Moşi:

Aici, aici,
La băiatu sprâncenatu
Litra opt,
Cinzeaca patru.
Cine bea
Rămâne grea.

Ele nu sunt cu mult mai puţin delicate ca ale poeţilor premiaţi, şi, într-o privinţă, - a versului inegal, - sunt opera unui precursor limonagiu.

Dar poate că mai interesantă decât ţapul furios, aşezat pe două şine fără consecinţă, decât călătoria răsucită aeriană într-un cărucior vertiginos, decât turta dulce, decât cornurile cu sare şi decât ciocolata aproximativă, care ţin laolaltă intact prestigiul, an de an, al târgului de primăvară; decât baletista bătrână cu graţii sinistre, decât opereta cu flaut dintr-o mustărie cu bere, - mai originală şi mai îndrăzneaţă este pictura, neinfluenţată câtuş de puţin de ivirea maeştrilor incontestabili, afirmaţi săptămânal. Cu o bidinea, cu un deget şi un băţ, corectate cu o cârpă, un mare număr de artişti anonimi se exprimă la intrare în compoziţii şi grupuri destinate să vorbească ochiului de miracolele şi tainele din barătci. O floră splendidă şi o faună blajină înfrăţesc în mâzgă uleioasă contrariile din univers. Mielul nu mai paşte floarea din jurul lui, ci o admiră. Tigrul nici nu se mai uită la miel. Şarpele se gâdilă cu broasca. Pe litere mari şi printre litere se văd, împrietenite cu abecedarul, vacile cu două cocoaşe, foca, zgripţorul şi pasărea Phoenix. Portretul câte unui mareşal consacrat de războaie, stilizat în vopsea de acoperiş, apare flăcău la o baratcă, în care un indian fakir, ocultist şi cititor în palmă, destăinuieşte oricui plăteşte un pol, viitorul cunoscut astrologului ca un trecut. Ah! dar cum a ucis cinematograful Panorama! Un cal despletit făcea înconjurul băncilor şi-ţi spunea de câte ori ai iubit, îţi lua pălăria sau batista şi fugea cu ele în dinţi, în aplauzele generale. Prestidigitatorul scotea douăzeci şi patru de cutii, una dintr-alta, şi din cea din urmă o fantomă, iar după reprezintaţie te învăţa să repeţi păcăleala în familie. Lucarne împărechiate pe păretele Panoramei ca ferestrele de vapor, îţi permiteau să vezi pe Napoleon călare, războiul Rusiei cu Japonia, viţelul cu două capete, peştele-geamantan,

Gioconda şi pe Ioana d'Arc - şi mai cu seamă valurile mării, zugrăvite cu mişcare şi în mărime naturală.

LA BÂLCI

Joia Moşilor aduna în câmpia Oborului, dintre mori şi cherestele, lume şi popor din patru-cinci judeţe. Câmpul Moşilor, neted pân-atuncea ca Bărăganul, al căruia şes pustiu fără biserici se vădea prin apropiere, se făcea un oraş de barătci şi o localitate.

Bâlciul începea cu un şir lung de negustori de turtă dulce, străini cu barbă arămie, cu şapcă şi cozoroc şi cu gâtul cămeşii roşu încheiat într-o parte, la umăr, ruseşte. Lipovenii, absenţi din viaţa oraşului timp de cincizeci de săptămâni, apăreau odată cu târgul, ca nişte Moşi Crăciuni odată cu Crăciunul, aducători de singura lor marfă, făină cu miere, dospită şi coaptă. Stive înalte de turtă şi pardoseli de turtă de-a lungul şi latul meselor de vânzare şi al păreţilor, dădeau prăvăliilor iscate subt streaşinile de pânză, albă a corturilor puse la rând, aerul unei expoziţii de cărămizi poroase uşoare, conglomerate de plută şi gumă. Gustul acestui material, cu cheotori şi nasturi de migdale, ca plapuma cu arabescuri, se găsea în seria papului, presărat cu un praf de zahăr, cu un praf de piper şi amestecat cu o linguriţă de oţet. Tradiţia cerea ca fiecare vizitator al târgului să înceapă prin a cumpăra o scândură de turtă dulce, şi fiecare, într-adevăr, colindă Moşii cu o lespede subsuoară, înfăşurată într-o hârtie mai scurtă ca marfa. Călătoria prin gloata miilor de oameni cu gura căscată la tobe, trâmbiţi, panorămi, pocnete şi ţiuiri, era tot atât de greoaie ca a inginerului dus la Moşi cu planşeta subsuoară. Numai că, fragilă şi fără consistenţă, turta dulce îşi pierdea pe nesimţite colţurile, se frângea în două, trei, patru, cinci fragmente, şi după două ore de strecurări căznite prin strâmtorile de printre lume, rămânea la sânul cumpărătorului ca un burete, şi cumpărătorul, supărat să tot mute resturile şi să le tot

întocmească, le mânca, dumicând şi morfolind migdalele şi turta, băgate ghemotoc în gură. O muşama dulceagă se numea pistil şi piele-de-drac.

Copiii vor cere acasă turtă dulce, ca să-şi satisfacă sugestia că, la Moşi, trebuie să se guste neapărat această delicatesă, ca la Lăsatul Secului halviţa, fie gustul ca fierea fiartă cu tutun şi câlţi. Un om întors acasă fără turtă s-ar fi simţit un an întreg nefericit. De aceea el mai cumpăra o dată, la ieşire.

De la turtă dulce, bâlciul, îmbrăţişat cu ochii, pare un balamuc organizat într-adins pentru izmenirea fiinţei omeneşti cuminţite cu ordonaţe şi regulamente. Puţin mai încolo, vizitatorii ar umbla mascaţi şi în deghizamente cugetate. Aci, târgul e sincer şi nud. Câteva mii de steaguri, prinse de prăjini cu o sfoară de zmeu, se leagănă ondulate orizontal. În prăjinile cârciumilor improvizate din şipci şi stămburi albe, se vădesc din depărtare momâile împăiate, trase-n frigarea lui Ţepeş, cu joben şi ciungi. O baletistă joacă englezeşte în fundul unei berării la cântecul doinei olteneşti, şi ţigăncile fardate alternează sentimental din ţuguiul buzelor şi din guşă cu cobzarii. În zbor aerian, o păpuşă bătrână de cârpă cu fusta de organtin joacă ritmic în vânt. Căluşarii zdrumică bătuta pe bâte, decorate cu buchete de usturoi, în mijlocul unei răspântii, şi lumea ronţăie cornuri cu sare şi floricele, fabricate în fundul ceaunului prin pleznirea boabelor de porumb pe foc şi transformarea lor neaşteptată în muguri de albă catifea.

Alături e «darea la semn». Ţi-a pocnit urechea: neputând să tragă palme în public, fără pricină, bărbaţii agresivi trântesc cu maiul într-o căpăţână de lemn ca să pocnească-n cer o capsă. Şase inşi la rând îşi încearcă astfel puterea cu maiul, la şase asemenea căpăţâni de lemn, în vreme ce dincolo trage cu puşca fără cartuşe, nimerind într-o pipă, câte un adept serios al vânatului zugrăvit pe

tinichea. Glonţul rece nimerind un bumb, se deschide o uşă din teatrul cu surprize şi se arată o zeiţă elegantă de mucava, cu braţele goale, înnaintând pe o sârmă până la public şi reintrând cu eleganţa ei, de-a-ndaratele, în culise. O domnişoară blondă reală încarcă armele ochitorilor cu bile, servindu-se de o manivelă şi grăind un dialect cu rostirea scrâşnită ca dintr-un al doilea rând de măsele crescute în beregată.

Aci e omul-şarpe: intrarea cinci lei, şi dincolo «Cel Mai Curios Fenomen», lângă «Viţelul de Mare», individ de tărâţe, dat cu vopsea de acoperiş. Am auzit optsprezece flaşnete gigantice, zbierând ca locomotivele, valsuri electrice şi polci, la intrarea spectacolelor, păzită de o cucoană obeză cu perucă şi dinţi de metal, de obicei văduvă şi simpatizând cu lampagiul. Sumedenii de palme le rabdă râzând pe o estradă, un băiat închiriat peloc, în ţinută ele clovn. Îl bat vreo unsprezece figuranţi, în toate costumele, pentru demonstrarea exterioară a spectacolului dinlăuntru. Pauză. Orchestra costumată stacojiu şi alb a ieşit pe acoperişul circului, oferind probe gratuite şi o idee despre program. Un harap căpcăun ia în gură şi înghite în cele din urmă pe clovnul amator, de profesie geamgiu. Sunt şi fiare sălbatice înlăuntru, domesticite de mizerie şi foame. Regele pustietăţii stă cocoloşit într-un colţ de cuşcă puturoasă, ca o pătură veche. Un urs dă din cap de o mie de ori pe minut. O hienă nu stă în spaţiul ei de un metru cub locului o secundă. Menajeria!

Cel mai necăjit vizitator e un domn care se munceşte de azi-dimineaţă înverşunat să potrivească prin aruncare, pe gâtul unui clondir, un colac. Ar fi putut cumpăra toate sticlele de câteva ori, decând «joacă». Nobila pasiune e stupidă. Înfierbântat după câteva ore de exerciţiu, şi-a scos haina, ca să-i fie mâna mai înlesnită. «Nu plec până n-o iau», a hotărât domnul. Seara, încă nu plecase, încă nu o luase. Contrariat de atâta

insucces, negustorul de jocuri i-a propus să i-o dea gratuit, dar domnul eroic a refuzat cu demnitate. Voia s-o merite, să o câştige. Nesocotindu-i colacii în bani, negustorul, domnul s-a vexat… O trecătoare a câştigat la o roată cu cuie un pahar verde presărat cu nisip alb şi o râzătoare de hrean, duse cu satisfacţie şi ostentativ în braţe. Roata e cel puţin pipăită, jucătorul îi dă un impuls, şi dinţii roţii trec printr-o opritoare de os elastic.

A! iată Marina. Bărcile cu nume de foci şi de balene, conduse de un marinar de uscat, cu beretă şi guler alb pe spate, leagănă servitoarele şi stăpânele înnainte şi înnapoi, pe un ax cu verigi. Şi căluşeii! Furtuni şi vârtejuri de armăsari şi mânji de lemn înhămaţi la cărucioare, dau în vânt poporul setos de sensaţii. Un cal melancolic duce toată petrecerea cu un ham lateral. Şi târgul fluieră, mormăie, urlă. O larmă compusă şi răzvrătită zguduie iarmarocul, cu miros de cârnaţi la grătar.

Câmpul olăriei şi al crucilor, deoparte, e interesant şi primitiv, ca şi cum soseşte de la câteva mii de kilometri. Marfă de lut zmălţuit, castele de străchini, munţi de ulcele, aduse în care cu coviltir şi făcute maldăre cu piscuri. Crucile vinete aşteaptă morminte…

LUNA-PARC

Am nimerit la Moşi într-o seară goală şi încremenită.

Lumina artificială da spaţiilor deşarte, pardosite cu piatră pătrată, aspectul interior al unei cutii cu păreţii poleiţi şi cu jucării pentru fetiţe, care încep să-şi întocmească gospodării şi apartamente, pe scara topografică de una pe mie. Negustorii, izolaţi pe subt perdele, se mişcau ca nişte păpuşi înzestrate cu o singură gesticulare. Răspântiile, cu atât mai vaste cu cât nu le străbătea niciun vizitator, păreau surprinse de-o iarnă fără zăpadă şi fără temperatură, într-un decembrie de Mai.

Poetizată de noapte, localitatea efemeră de corturi îşi arăta, din mărfurile ascunse în lăzi de umbră şi ambalate în foiţă de întuneric, numai sticlirile, abia pronunţate, şi în fiecare pahar banal şi carafă grosolană îşi aprindea candela câte un reflex.

Şiraguri triple şi cvadruple de perle electrice atârnau mărgele de opal între steaguri, câte puţin şi leneş răscolite din liniştea lor, de o însufleţire nehotărâtă, care ar fi putut să semene cu o adiere nesimţită de vânt. Parcă toate constelaţiile se pogorâseră cu zodiacul în serviciul comunei, pe aglomeraţiile de turtă dulce şi pe sectorul căluşeilor aţipiţi subt baladachine rotunde, cu vârf. Stelele mari cu sateliţii lor roiau împrejurul prăjinilor albe. Furnicarele grupate în câte un infinit apropiat, puteau să fie atinse din trăsură cu bastonul, Carul Mare se lăsase ca un gherghef pieziş de lumini, deasupra corturilor cu doage, ălbii şi rogojini. Cloşca şi puii ei se fixaseră pe un scrânciob, a cărui roată imensă părea pintenul pe care alunecă şi s-a oprit tărăboanţa nevăzută, pentru scoborât pe-o punte de scânduri din ceruri în obor, averile fulgerătoare şi strălucirile lumilor de sus. Luna şi-a trimis şi ea câteva plagiate albe

lactee şi le-a spânzurat, rare, în cârligul stâlpilor împodobiţi cu bariş tricolor.

Puţinii străini din oraş, se îndreptau către insula cea mai deasă de lumină, ca nişte muşte de noapte între un geam şi oglindă, de la Luna-Parc. Silueta domnilor amintea gândacii scorţoşi, strânşi în pardesie, care vin în zbor din aştri în verile secetoase. Doamnele apăreau în ambianţa cristalină, ca nişte lăcuste agere cu eşarfă roşie, şi carnea lor afinată, de mătase, era vaporoasă ca a fluturilor transparenţi iscaţi din luceferi şi adunaţi la becuri în hore. Era un peizaj de lună totală şi de metale, şi gândul umbla prin Moşi, vulgari în timpul zilei, ca un Pierrot, beat de reverberaţii şi în veştminte albe, căutând o mână cu dantele şi un pantof de atlaz, ca să le ţie pe amândouă şi să le sărute, romantic şi carnivor.

Luna-Parc e o grădină de nefericiri ale unei fantezii neinspirate, laborios construită şi visată cu mediocritate. Pe munţii de schelărie goală se învârt, într-o râjniţă circulară de furnicare, căruţele unui tobogan cu dinţi. După patru urcuşuri «oh!» şi patru precipicii «mor!», călătorul, scuturându-se pe pantaloni, e depus în faţa comptoarului, unde a plătit, ca să fie dat «tava», doisprezece lei. E o călătorie rapidă prin Palatul de Justiţie încă neconstruit, printre stinghii, bârne, grinzi şi cuşaci. Proprietarul acestei lemnării e un fel de chiristigiu care şi-a pus depozitul în randament peloc; e un domn cubic şi simiesc, şi crede despre sineş, fără să fie nici negru nici baletist, că dirijează un mare spectacol. Întrebat: «Cum merge?», răspunde ca un răţoi domestic, care în lipsa unui pârâu se mulţumeşte cu un butoi de varză de subt burlane. Domnul răspunse: «Dacă nu curge, pică».

Nimereşte cu o minge un bumb şi se declanşează un pat de spital sculat în picioare, din care cade vertical o persoană graţioasă, la lumina zilei spălătoreasă. Nimereşti alţi doi bumbi? se răstoarnă două canapele şi nu se mai întâmplă

altceva nimic. Un băiat de bărbier cade-n dreapta, şi o tânără curăţitoare de unghii cade în stânga. Iar alături, de câţiva lei, ai dreptul să te înfurii şi să spargi, dând de-a azvârlita, câteva străchini de pământ spânzurate de un plafon.

La un ghişeu se serveşte îngheţată caldă în cornete de biscuit, şi alături cornuri reci. Vei câştiga un pachet de ciocolată dacă, de la o distanţă rezonabilă, vei potrivi un colac de nuia să intre pe gâtul unei pasări domestice înnotătoare, de tinichea. O grotă de ipsos cu o lumină roşie de sâmburi de rodii: în scorbura casei dă bilete, şi restul, un casier grav, cu figură de farmacist miop cu ţăcălie. Oamenii melancolici dispuşi să amuze publicul, ca să câştige lei, fac un oficiu de dricari în ceasul logodnei.

Numărul cel mai sensațional din Luna-Parc, a fost neaşteptat; amatorii de veselii nepermise s-ar fi prevăzut cu un aparat fotografic. Prezenţa poetului Floria Furtună în căluşei putea să fie glumeaţă şi-i sta, autorului vesel, trist. Publicul însă a aplaudat respectuos la numărul domnului Nolică Antonescu, ivit călare pe un cal de lemn. Domnul Antonescu fiind profesor universitar, mare advocat şi proprietar, situaţia domniei-sale de jocheu al unui cal care se dă uţa şi se învârteşte împrejurul unui stâlp, deocamdată a stupefiat. Vizitatorii au crezut un moment că se înşală şi, în inrespectul lor naiv, au confundat pe vioiul nostru savant în ştiinţele şi instrumentele Dreptului, cu un posibil picolo bătrân, de la un restaurant din centru. Domnul Antonescu venea pe o rână, şi neştiind să călărească un pegas de scândură, acesta se arăta cu coada înnainte, sărăcită ca o perie de dinţi. Devenind autor dramatic cu succese mari, actriţele i-au sugerat că-i șade mai bine fără cioc, păstrându-şi numai o fină mustaţă, cât o aţă de păianjen, seducător pe porţiunea dintre vârful nasului şi surâs. Pentru a fi salutat cuviincios, cum se găsea călare pe calul ce-l purtase în frageda-i

copilărie, domnul profesor trebuia întâi recunoscut. Domnia-sa înţelese, şi, aducându-şi aminte că este şi bărbat politic, interveni cu un principiu de guvernământ. Domnul Nolică Antonescu zise, serios ca Newton şi stentor ca Bismarck, textual:

— Aşa înţeleg eu democraţia!…

Nu se poate spune că marele jurist nu încerca şi un vag sentiment de confuzie, căruia credea că este neapărată nevoie să-i dea o contrapondere de principii. Totuş, domnia-sa era călare pe un cal de lemn, şi totuş domniei-sale îi atârnau nişte picioare lungi, de pe cal, în aer - şi democraţia nu se vedea că stă numaidecât în strânsă legătură cu şeaua. Asistenţa salută cu frăgezime, şi domnul Nolică Antonescu, după ce-şi lansase principiul, trecu înnainte, dus de vârtej.

— Acum pricep, rosti un neghiob, de ce domnul din căluşei n-a ajuns ministru la liberali, de ce s-a supărat şi de ce a trecut într-alt partid, care i-a făgăduit un portofoliu.

Şi cum scânteiau luminile cerului la pământ, publicul s-a cotizat ca să-i cumpere juristului următoarele articole, cu care să se ducă la Universitate şi tribunal, în automobil: 1. O minge de cauciuc; 2. Un pistol cu apă; 3. Un joc de arşice; 4. O trâmbiţă de mucava; 5. O scârţâitoare; 6. Un câine cu mecanism în stomac, care face «mac! mac!»; 7. Un biberon; 8. O cutie cu lapte condensat; 9. Bomboane de tuse, şi 10. Un flacon, cu gomenol.

CONVOIUL DE PURPURĂ

A mai nins o dată de Crăciun, şi clopotele leproase ale bisericilor cu turlele strâmbe, care pătează cerul prin mahalale, cu carie, au pus coifuri de bumbac şi scufii albe. Pentru o noapte, două, arhitectura oraşului cu şosele de mâzgă se improvizează fantastică şi lapidară. Casele în cămăşi de noapte, umblă de-a lungul uliţelor, travestite.

Lipseşte ceva din spectacolul de zahăr şi frişca al acestui galantar cu pistoale multe. Ceva care pe vremuri adăoga la candoarea iernei, o nuanţă comparabilă cu gustul vaniliei din dulceţuri: Vicleimul.

Pe atuncea, prin adâncul Bucureştilor, şi-n ceaţa lui, treceau, la chiotul distrat al unui clarinet, regii încoronaţi şi păstorii Naşterii Domnului, reconstituiţi din chembrică roşie şi metale de mucava. Vreo douăzeci la număr şi urmaţi de plebe multă, împăraţi, între curtenii lor, cu o mână la umăr pe coada sceptrului şi cu alta în cutele mantalei ridicată peste noroi şi totuş terfelită, păşeau domneşte şi grav. Hermina de la gulerul răsfrânt pe braţe era ca pe poale, de vată, punctată cu lacrimi chezaro-crăieşti de cerneală sau var. Pe subt măreaţa tiară strălucitoare, se îndesa pe urechile lui Irod căciula de oaie măruntă. Apropiindu-te de Curtea prinţilor, orânduiţi câte patru şi spătoşi, auzeai sentinţele imperiale, făcute pentru o ebraică afectată de un dur curent latin, rostind formule din hala de carne, cu toţi Dumnezeii şi cu carnea lor. Moşul, personajul comic al atâtor alteţe cu ghetele sparte, de toval, juca în latura convoiului, cocoşat de-o perină-n spinare şi întărit de un ciomag cu călcâiul mare. EI era mascat peste gură, şi pe subt barba seculară, croită dintr-o blană de berbec şi întoarsă pe moţul

căciulei, spărgea, pe muchi, seminţe sărate de dovleac.

Desprins din procesiune şi rămas, nu se ştie cum, în urmă, cu mult, împăratul îşi uita uneori demnitatea, şi, sărind de-a fuga peste şanţuri şi moviloaie, se zorea, cu ţigarea în colţul gurii, să-şi ajungă supuşii. Muzicantul juca împrejurul fluierului, forţat ca nişte ţâţâni ce-şi rup peceţile de rugină, cu chiot. Unele frânturi de sunet păreau că vin chiar din piept, cu câte o haşchie de sânge. Când gerul înnoda încheieturile şi împietrea mustăţile de subt mască, Vicleimul bătea din talpa cizmelor, şi cu pumnii la gură sufla din duhu-i fierbinte.

Toţi aceşti oameni domneşti alcătuiau un teatru ambulant, şi, artişti înnainte de toate, în foarfecă, rindea şi cosmetic, seara ei încercau emoţiile gustate astăzi de domnul Livescu şi alte mari celebrităţi ale teatrului. Şi cum n-aveau pe atunci o presă, întâietatea trupelor concurente o decideau beţele, ghionții, măselele risipite, fălcile mutate. Iar spectacolul bătea în dramă sau comedie, după cum hotărau platnicii ca să fie, comercianţi de coloniale sau de chiristea, cu sau fără «perdea»…

O MASCĂ

Văzusem destui guşaţi şi destule guşate într-un canton din Alpi, - două sate populate numai de ei, - dar afară de umflătură, nu todeauna dizgraţioasă şi chiar câteodată cochet decorativă, nu se observa nimic deosebit. Bărbaţii purtau gulere cu intervalul de peste cravată larg, iar doamnele se lăsau decoltate într-o broderie care micşora relieful. Când strigau găinile, la ţară, un chiot fără voie final trăda infirmitatea.

Există o particularitate de gândire, guşată, după cum se cunoaşte şi un fel de-a simţi şi cugeta surdo-mut, orb din născare sau cocoşat. Cel mai izbutit exemplar de guşe, excepţional şi poate că unic, l-am întâlnit la Miercurea Ciucului, la un sătean. Supărătorul accesoriu ajungea la brâu, - o pungă lungă, cu o ghiulea la fund. Omul o manipula ca o dăsagă, aruncând-o, cum îşi scotea banii din târg între genunchi, când peste un umăr când peste celălalt. Podoaba îi era destul de elastică şi de imensă, de vreme ce ghioaga ei atârna legănată pe mijlocul spinării.

Mi-au revenit aceste schiţe vechi ale amintirii, ieri, într-un vagon de tramvai, uitându-mă la o domnişoară foarte îngrijită, foarte curată, cu bluza proaspătă, cu pieptănătura cinstită, adunată într-un conci licăritor pe o ceafă plină, albă, meticulos întocmită în toată fiinţa ei, ca uniforma candidă a unui porumbiel. Căutătura, înspăimântătoare totuş, a tinerei persoane, nu-mi era necunoscută. O ştiam din cărţile de medicină specială, care oferă curiozităţii cititorilor monstruozităţile nevinovate ale fanteziilor naturii. Mi-au trecut pe dinainte titlurile unor capitole uitate, «Basedow», «Cretinism», «Maladiile inimii». Domnişoara ilustra la maximum «Guşa exoftalmică», şi zâmbetul ei inocent o suferinţă terifiantă.

Ochii ieşiţi din pleoape ca nişte ouă jupuite de coaje, erau punctaţi în dreptul luminilor cu zmalţul verde; o căutătură de idol barbar, mongol, aztec. Surâsul aparţinea statuetelor de ivoriu ale lui Sakia-Muni Singuratecul. Ţi se părea că ochii aceia nu se pot închide niciodată, şi că noaptea dorm căscaţi de un spasm încremenit. O putere parcă hipnotică şi parcă de groază emana din figura de douăzeci de ani a copilei, a căreia carnaţie de roză, ca o petală diafană, dă, prin contrast, o sensaţie de vrăjitorie şi crimă.

Ai fi zis că, într-altă viaţă, aceeaş făptură a fost martoră la marile asasinate în massă, din trecut, şi că deznădejdile, chinurile şi agoniile pe care le-a văzut, fără voie, i-au prins pe faţă masca înspăimântărilor în eternitate.

TÂRGUL DE COVOARE

Între biserica Domniţei Bălaşa şi Spitalul Brâncovenesc, amândouă laturile râului celui mai murdar de pe continent, au fost, cu frumuseţea spontaneităţii, mascate de un bulevard polihrom de scoarţe şi ţesături. Provizoria marfă îşi întinde câmpul şi pajiştile verticale de-a lungul hidosului apeduct.

Munca sătencii din munte şi şes, asociată pe războaie cu gustul, inspirat de buruienile livezilor şi de lumina din păşuni, porneşte săptămânal spre oraşul cu cumpărători, Bucureştii, unde covoarele desfăcute pe frânghii, improvizează acea cortină variată, care dă un colorit original mişcării de mare Orient a pieţii. Piaţa covoarelor, cu piaţa întreagă, de zarzavaturi, de fructe, de plante, de lăptărie, cu halele de peşte şi de pasări, urzeşte un caleidoscopic univers. E aproape de prisos elogiul acestui peizaj intern al negustorilor, care de la Banca Naţională, de la Sfântul Gheorghe, din Bărăţie, se revarsă val-vârtej până dedesubtul Mitropoliei. De la mătăsurile marilor vitrine din Lipscani la purpura tomatelor construite piramide, din Piaţa Bibescu Vodă, călătorului cu ochiul viu şi cu însufleţirea activă, i se oferă mii de imagini şi sensaţii ca să priceapă de ce Bucureştii nu seamănă nici la minte, nici la chip, nici la problemă cu niciunul din oraşele din toată lumea, a cărora monotonie standard râvneşte să fie artificial strămutată la noi.

Cei ce stau cu nasul într-o călimară sau într-un dosar toată ziua, ignoră farmecele seducătoare, ale osârdiei, opintirii, biruinţei avutului şi inteligenţii dulci a unui popor. Câmpul de onoare al energiilor şi vitalităţilor lui e târgul. Treci din când în când prin piaţă, domnule intelectual.

*

* *

Primăria sectorului a găsit probabil inestetic târgul covoarelor de la Domniţa Bălaşa. Decând cuvântul «estetic» însemnează licitaţie, beton, metru cub şi căruţă, - criteriile s-au fixat şi argumentarea nu mai lasă nimic de răspuns şi de dorit. Ba primăriei, - tot a venit vorba de covoare, - i-a venit şi o idee: să desfiinţeze târgul de covoare.

Poate că o idee mult mai potrivită, mai ales că nu-i vine niciunuia din domnii primari, ar fi să înzestreze străzile cu nişte banale şi inestetice arătări pe nişte plăci albastre de colţ, pentru indiscreta curiozitate a trecătorului de a şti pe ce stradă umblă. Nu doar că locuind pe o uliţă al căria nume îi este permis să-i fie cunoscut, cetăţeanul s-ar simţi mai fericit, dar o placă de stradă poate să dea o preocupare mai puţin abstractă primarilor şi costă oricum mai ieftin decât Mediterana la Bazaca.

1933

O AMINTIRE

Trăită-n el, cred că şi amintirea poate să facă parte, de culoare, din cele cinci veacuri de viaţă ale oraşului Bucureşti.

Aşezămintele brâncoveneşti, grupate jurâmprejurul actualei Patriarhii, cuprindeau între Domniţa Bălaşa şi hanul Manuc (sala Dacia) palatele, vorba vine, domneşti.

Se povestea că boierii cu işlic şi giubele şi cucoanele lor, în scurteici de catifea *pembè* şi *grenà* dacă nu adeseori şi de-ale altora, se duceau să petreacă la Mânăstirea Văcăreştilor pe o cale ascunsă. De bună seamă ascunsă, căci trecea pe subt pământ. Drumul de tunel, luminat cu torţa, era destul de lat, de vreme ce oaspeţii plecau şi ajungeau cu «carâta».

Din ce loc putea să înceapă şoseaua subterană, are să se ştie când viitoarele săpături şi dărâmături vor aduce arheologilor noi plocoane de surpriză, pe lângă cele şi clasificate milenare. Nu ni s-ar fi spus la muzeul municipal că târnăcoapele au găsit în jurul capitalei urmele unei civilizaţii de mămăligă şi fiertură, vecină eu epoca lacustră? Cum totul a fost sute de ani posibil pe deasupra, nu-i exclusă aceeaş posibilitate şi pe dedesubt.

Fie că Mânăstirea Văcăreşti fusese de maici, fie că de călugări, păcătoasele gurile rele bătrâneşti afirmând uneori că şi de una şi de alta, confortul culinar al participanţilor la ospeţe se deduce şi azi din vizitarea mai atentă a lăcaşului de rugăciune, devenit, cam după Cuza şi secularizare, temniţă de ispăşire a borfaşilor potlogăriei mărunte, marile hoţii, denumite mai târziu, ştiinţificeşte, nobile cleptomanii, trebuind cu dragă inimă date uitării. Bucătăriile vechi răspund în admirabil construite cotloane de afumat, pe zeci de cârlige zeci de porci întregi, slănini gigantice şi păstrămuri.

Fost, la rândul meu, după alţi neastâmpăraţi ai opiniei şi condeiului, clientul frumoasei puşcării de pe aleea de castani, ameninţată un moment să ajungă «Cetate universitară», am stat de vorbă cu colegii de gherlă, preocupaţi de unica problemă admisibilă, a evadării. Unii aveau de străbătut câte douăzeci şi cinci de ani de «muncă silnică», şi nu puteau ca vulturii prizonieri ai lanţurilor de picioare, să rabde captivitatea subt bolţile seninului albastru şi cu frunzişul pomilor tremurat în soare, la gratii.

Câte doi tâlhari în fiare studiau inginereşte teritoriul claustrat, cu turnuri de sentinelă înşirate, pe ziduri. Când noaptea, prin ţipătul de mâţe chinuite al cucuvăilor, auzeau de la turn la turn strigătul soldaţilor cu puşcă «Numărul unu, biiinee… Numărul zece, biiinee!…», se cutremurau: «Fi-le-ar binele de cap!». Legenda moştenită din generaţii de osândiţi, precizând că subterana galerie se isprăvea într-un mormânt, ei studiau ca nişte egiptologi, adânc, pietrele funerare, păstrătoare ale osemintelor câte unui demnitar încotoşmănit, mângâindu-se cu iluzia de ideal că, până la urmă, vor descoperi o gaură pe care să fugă până-n «Piaţa Mare».

Dar murind unul câte unul, mai rămâneau în spaţiu juridic, nefăcuţi, câte zece-cincisprezece ani, de înscris în bilanţul câştig şi pierdere, al eternităţii, cu investiţii în viaţa viitoare.

GITANA

Teatrul în aer liber se iscă de la sine, unde te-ai aştepta mai puţin. Decor: periferia. Scenă: o estradă şi trotuarul. Repertoriu: cel mai viu, improvizarea. Pe de lături, câmpia vastă, cerul albastru şi splendorile soarelui în amurg. Undeva, departe, războiul. Trei martori ai lui, în publicul adunat la spectacol: trei invalizi în uniforma lor albastră, de marinari, cu circonflexul de aur între umăr şi cot. Unul stă-n baston, mâneca altuia e goală, infirmitatea celui de-al treilea e şi mai ascunsă. Aplauze vocale.

E duminică, şi muzica harmonicilor, condusă-n tempo exact, de mâinile agile a două domnişoare, cheamă şi reţine câteva mahalale, pitoresc pestriţe. E un bâlci cu cafe-concert, şi el interesează şi pe pictor, evident absent, şi pe muzicant, care caută, amândoi, motive şi subiecte dincolo de sferă. Totul e naţional, locul, costumul, vinul şi covrigii uscaţi, afară de gitana spaniolă, atracţia fermă a publicului adunat.

O perucă neagră, cu breton, îi flutură ritmic pe umeri. Buzele roşii ca sângele şi sideful dinţilor participă la cântec şi dans. Decolteul e graţios, numai bărbia pare mai masivă ca de obicei, şi maxilarul, lipsit de ovalul neted, e mai dur. Sprâncenele date cu cosmetic până la tâmple, mobile şi cu arcul perfect, exprimă precis sentimentul grimasei şi contrastele dintre atitudinile sufleteşti opuse, ca un tablou cu figuri medicale în cancelaria unui spital de boli nervoase. Masca râde şi se întunecă alternativ, cu toate nuanţele dintre «te iubesc până la moarte» şi «m-ai înşelat», din romanţa suspinată omeneşte de ciudatul saxofon, purtat în gură de un artist măsliniu, cu ochii de porţelan ai unei mumii.

Spaniola bate tamburina cu sonerii, lovită-n pielea de tobă la timp, ca să-ntrerupă clinchetul cu

o bătaie de gong, şi să dea melodiei o pauză ruptă. Felul cum îi zboară panglicile plutitoare în câteva culori, aninate de clopoţei, învăluie jocul într-un vârtej de lumini de pastel. În palme, balerina iberică frământă castanietele cu măestrie şi dă intervalelor acel sunet lung, de scrâşnire, asemănător cu răscolirea pietrelor pe prundişuri, care indică sensibilitatea nervoasă a pipăitului şi o şcoală lungă a muzicii cu scoici de lemn exotic, în sonorităţi de silex şi metal.

Acum, gitana îşi arata mişcarea repezită a şoldului, care-i dezveleşte genunchiul şi-i conturează pulpa. Coapsa ştie leneşele inflexiuni ale haremului, şi linia ei fluidă îmbată. Pirueta finală, pe un vârf de pantof, e delicioasă. Într-un murmur tumultuos de fuste a izbutit cea mai îndrăcită figură. Emoţia e entuziastă.

Un oltean cu cobiliţă, nu se mai poate stăpâni:

— E dată-n măsa! strigă congestionat precupeţul.

Gitana spaniolă şi-a zmuls peruca şi salută. E un gardian de la închisoare.

MIERE CU HREAN

Ploaie de sită, ceaţă pulverizată. Depărtarea cenuşie vine din zări peste grădini şi întunecă ziua senină. Pe la patru după-amiază nu se mai vede bine nici poarta, la care trage de clopot cineva.

Strig: «Cine-i acolo?».

Răspunde: «O femeie».

Câinii au şi ajuns la zăbrele, şi-i potolesc cu îndemnul «Cuminte!».

Trag zăvorul. O femeie ca de vreo patruzeci de ani, care ar putea să aibă numai douăzeci. La ţară şi în sărăcie, tinereţea ţine puţin. Bariş roşu cu puncte albe. Femeia îmi povesteşte. Eram doară cel mai breaz din satul meu de periferie. La orice nevoie sunt vizitat de nevoiaşi. Ieri a fost un bătrân singuratec, ca de Paşti şi după Paşti. A plecat cu ce s-a putut: o bucată de miel fript, patru ouă roşii, o sticlă cu vin, douăzeci de ţigări «Naţionale» şi o cutie de chibrituri. Nimic nu l-a mulţumit mai mult ca strângerea de mână cu urări de bine de la poartă. Mi-a răspuns: «Ştii că nu mai am mult de trăit», ca şi cum avea să comunice mai sus, unui înger sau lui Virgiliu, care îl va plimba de braţ prin Infern, să aibă grijă de delegatul mahalalei, că l-a cinstit cum se cuvine.

Altădată, un bolnav trebuie internat în spital, un copil scutit de taxe şcolare, solicitată Salvarea, după ce soţul şi-a doborât nevasta la harţă; rugată primăria să împrumute dricul, gratuit. Alţii se plâng de purtările popii, cer un sfat pentru fisc, iarbă pentru o capră, ori se plâng că au bani, dar n-au ce să mănânce şi să încalţe. Femeia îmi istoriseşte suferinţa bărbatului ei, care nu mai poate să muncească. L-a lovit Dumnezeu ştie ce, că tremură şi slăbeşte. Când arde fierbinte, când îngheaţă: ar pune pe el zece cojoace, şi pe urmă le-ar azvârli pe toate. Îi e sete. Îl apucă de la stomac,

de la picioare. Are şi un înnec. Câteodată îi zvâcneşte capul ca o căldare încinsă.

— O să-l ia Dumnezeu, şi-mi rămân copiii pe drumuri…

— Ce a zis doctorul?

— Ce să zică? Ia, ca doctorii. Nici el nu ştie ce zice: Zice să-i dau lapte, unt, friptură la grătar… Parcă-i pe lumea ceealaltă. Asta era pe vremuri, când n-aveam atâtea parale. Dă-mi o povaţă, te rog. Îl văd cu ochii cum se stinge. Şi-i un om bun, ca o bucăţică de pâine. Ar fi păcat să se prăpădească. M-am gândit că numai dumneata ai putea să-l scapi…

Am avut un fior. A! dacă aş putea întinde mâna peste bolnav, ca un făcător de minuni, şi să-l ridic din pat cu o căutătură la cer, rumen, tânăr şi voios! Mi-era ruşine. Într-o piesă de teatru asta ar semăna că e literatură. Tăceam. Nu-i puteam spune că o să vorbesc cu cineva. Singurul cu care ar fi fost să vorbesc era Dumnezeu… Mă frământam. Eram în poarta grădinii, cu femeia, la o răscruce de taine.

În sfârşit m-am limpezit. Femeia venise după un lucru precis, pe care-l ocolea din prea multă bunăcuviinţă.

— Am venit să-mi dai niţică miere, să o plămădesc cu hrean. Să-l vindec de piept. Bietul de el, pătimeşte de piept.

STICLE GOALE CUMPĂRĂM…

Subt fereastră, o femeie lucrează şi cântă de patru ore întregi. Ea spală sticle goale, care au slujit şi vor mai sluji o dată. Câte una, sticlele trec dintr-o movilă în stiva opusă.

Cumplita meserie ar fi trebuit să o dispere. Am aşteptat fără succes momentul nou şi variat, când femeia, descurajată de viaţă şi răscolită de monotonia unei munci de Sisif, va pune mâna pe două pietroaie şi le va arunca pe unul în grămada de sticle murdare şi pe celălalt în vraful corect de sticle spălate. Dar ochiul ei de gâscă, întors câteodată fără motiv în sus, nu prezintă niciun accent şi nicio turburare. Nasul miroase metodic interiorul sticlei, mâinile spală şi clătesc.

Dar muncitoarea cântă. Sunt cântece adecuate pe meserie, ca orarul Chaix cu circulaţia pe căile ferate, singura lectură cu putinţă între două mari capitale. Pe un ritm de molitvă, femeia cântă acatistul graţiilor unei fete din sat, văzută literar de inspiraţia unui poet căprar, care amestecă limbajul natal cu expresiile popularizate de romanţele cinematografelor sonore, traduse şi cântate pe placă. O serie de cântăreţi înfiorători şi autori, care într-un regim Carol al IX-lea ar trebui împuşcaţi la plimbare cu carabina, pe fereastră, au parvenit să influenţeze creierul şi simţirea spălătoresei de sticle.

Parcă nu s-ar mai fi întâmplat nimic şi ar fi obligatoriu.

Sticlele însă nu se vor sfârşi niciodată. După fiece mie spălată soseşte o mie puturoasă. Industria noului proprietar este pe toată viaţa, şi orice nădejde de a da timpurile înnapoi e inutilă. Toate sticlele goale din oraşul nostru vor trece de aci nainte prin mâinile dizeuzei de subt fereastră, cu două pauze pe zi, la mâncare, tot între sticle, şi cântecul va fi învăţat de toată lumea. Am început

să-l cânt şi eu. Vine singur, evocat de un sunet de furculiţă. E ca o răzbunare a idiotului care l-a scris şi l-a cântat întâi. Sunt în luptă cu el: autorul s-a instalat în sufletul meu şi se duce adânc.

Oamenii cu simţul legalităţii şi-au strâns mijloacele represive la propriul lor individ, şi multe sinucideri aparent inexplicabile se datoresc spălatului de sticle goale şi cântecului, care te obsedează şi pe care o forţă mai tare decât controlul, ţi l-a insinuat în personalitatea iresponsabilă şi vulgar hipnotizată.

Morbii şi otrăvurile se transpun în sensaţii şi sentimente, şi când un nebun îţi afirmă, la ospiciu, că a mâncat carne de mort şi că s-a îmbolnăvit, trebuie să-l crezi, stările vieţii fiind simbolice şi abstracte.

1932

MÂNĂSTIREA CERNICA

La Mânăstirea Cernica trăiau acum vreo patruzeci şi şapte de ani tot felul de chinovişti, între cei vreo patru sute de călugări de atunci, fraţi, părinţi tunşi în schimă, ierodiaconi, ieromonahi, ingheli, protosingheli, arhimandriţi, stavrofori, mitrofori, canonarhi, cântăreţi, paracliseri, orânduiţi la slujba bisericii.

Părintele Meftodie, stafidit de canoane şi post negru, avea nouăzeci de ani, umblând cocoşat de viaţă şi îndrăcit în faţa aspectelor noi din jurul lui. El era respectat şi de stareţ, căruia îi făcea imputarea că are vin şi rachiu în beci şi miere prea multă în putini, de la două sute buduroaie. Fericitul Meftodie era schivnic, purta adică în spate perimanul, un pătrat de postav de o palmă, ţinut în loc cu două şireturi, trecute peste umeri şi prin subsuori. În cadrul lui, ca o icoană de spinare, figura, brodată de acul vreunei maici de pe la Ierusalim sau Agapia, hârca, închisă între două ciolane, încrucişate ca semnul înmulţirii.

Iarna, el pâra lui Dumnezeu pe călugării cu mânuşi de lână şi care nu se pedepseau îndeajuns, mergând în ger şi viscol cu scurteică şi încălţaţi, iar stareţului Visarion pe fraţii întru Domnul, care trăgeau pe subt ascuns un fum de tutun.

Doi Chesarie îşi disputau numele lor împărătesc: duhovnicul gros, care se deplasa ca un boloboc pe două cepuri, sprâncenat ca o perie de lustru, - şi fostul locţiitor de arhiereu, cu titlul de Câmpulungeanu. Înnalt şi subţire, şi fin, palid ca prescura, Câmpulungeanul ţinea de oarecare aristocraţie, şi în toate mişcările lui, că-ţi deschidea uşa chiliei, înflorită cu crăiţe şi cârciumăriţe, parfumată cu busuioc; că-şi purta mâna transparentă la barbă, inefabil de albă, lungă până peste paftalele din brâu, sau că-şi ducea lingura la gură, avea ceva de femeie sau de

domnişoară bătrână nervoasă, nerăbdătoare şi elegantă.

Părintele Ghelasie, căciularul chinoviei, ciufulit şi sârmos, bătea toată ziua, când la soare, când la umbră, calâpurile de frasin ale profesiei, îmbrăcate cu pâsla, fabricată tot de el cu ciocanul de lemn: scufii, culioane şi potcapii. O apă neagră se scurgea ca un pârâu de Styx, din dreptul chiliei lui, printre pietre, pe lângă biserica Sfântului Gheorghe din cetate, - până dinaintea părintelui Ghimnazie, pescarul mânăstirii, necăjit că vopseaua spălată ameninţă să-i murdărească năvodul, întins între clopotniţă şi vărzărie, ca zalele unui balaur despuiat.

Ghimnazie era revoluţionarul îndatinat al aşezământului. De patruzeci de ani, decând îl apucaseră bătrânii, el se plângea în toate zilele stareţului că pâinea e prea mică şi că el e nedreptăţit, la ciorba de peşte, de bucătar, şi la ţâşpoacă de către chelar, un sfânt de o sută cincisprezece ani, uscat ca o iconografie şi noduros. Ca să-şi ferească barba de saramură când se urca pe scara zăcătorilor cu varză şi scotea căpăţânele cu furca, el şi-o vâra în dulamă, de ajungea până cine ştie unde şi mai departe.

Duiosul mânăstirii era fratele Ioil, ştirbul. După vecernie, sta pe treapta bisericii, cânta din fluierul tras din carâmbul cizmei şi plângea. Fusese cioban. Într-un vad i s-au înnecat toate mioarele turmei lui, vreo trei sute de oi, cu care colinda din primăvară până târziu, la căderea zăpezii, ţara românească. Văduvit de atâta, frumuseţe, s-a călugărit. El cânta o doină de baci amărât, de vreo cincisprezece ani, în acelaş loc, pe aceeaş piatră care-i ştia suferinţele spovedite cu trişca.

— Blagosloveşte, cuvioase!

— Domnul să te blagoslovească…

Şi cânta din fluier şi plângea din pleoape.

GORUNUL

Pe o şosea care iese din oraş, zace răsturnat un copac de un diametru neobişnuit, puternic şi mare.

Îmi aduc aminte de acest stejar decând era în picioare, şi de umbra lui, în care se adăposteau, la păscut, o turmă de sute de oi, măgarii, câinii şi ciobanii. Baciului, un chipeş de munte, îi despica figura, de-a latul, o mustaţă neagră, îmbelşugată ca un ciucure de porumb. Ciung de toate braţele lui cu tăietura în carnea sănătoasă, stejarul e ca Venera din Milo prăbuşit.

Trebuie să fie o treabă municipală, o imitaţie a primăriei după cioaclele ţăranilor, care şi-au tăiat împrejmuirile, sălciile şi salcâmii, şi le vând în oraş încărcate cruciş, tot atât văzduh cât şi crăci, pe preţuri de dinţi de elefant.

Cel puţin douăzeci de topoare ale oamenilor efemeri, au tăbărât pe uriaşul câmpiei.

Tăişul perfid a ucis într-o singură zi făptura de câteva veacuri, în exuberanţă clocotitoare - contimporană, poate, cu Ştefan cel Mare.

Martor al milioanelor de care şi oameni care au trecut pe şoseaua lui şi pe drumul fără sfârşit al vieţii, el ar mai fi trăit câteva veacuri, nesimţitor la vreme, la anotimpuri, la zile şi la secunde, primind în insula lui aeriană, de odihnă, întâlnirile lunii eu luceafărul, sprintene paserile, murmurele, şi poate că şi îngerii palizi.

M-am plâns prietenului meu, inginerul, care şi-a trăit ca Walt Whitman zilele în pădurile seculare, că a fost asasinat domnitorul şi patriarhul ţinutului meu. El mi-a răspuns că era încă tânăr şi că la vârsta de o jumătate de mileniu, gorunul e un adolescent.

MÂNĂSTIREA PANTELIMON

Într-o după-amiază calmă ne duce maşina la Pantelimon, vechea mânăstire cu creasta prin copaci medievală. Din şosea o apucăm la stângă, prin boziile unui fost cimitir cu cruci domneşti, invadat de natura înflorită, străbatem kilometri de vie şi căpşuni, intrăm în porumburi şi în sfârşit în ovăzuri ca într-o mare de mătase şi catifele, de culoarea dulce a răchitei. Şi când nu ne mai rămân subt cauciucul roţilor decât pârtiile paralele ale căruţelor rare ce se-ndrumează câteodată pe aci, în imensitatea monumentală a câmpiei româneşti, fără de păreche, aşternută între orizonturi, motorul nostru întoarce şi ne trezim fără tranziţie şi pregătire într-o cetate nouă de localuri de fermă.

Am ajuns. Un vast pătrat, de săli cu o curte interioară vastă ne sileşte să luăm un răgaz de perspective, înconjurând cu ochii emoţionaţi clădirile cu intervale de pădure şi de azur. Cu sentimentul bucuriei, ca într-o bibliotecă plină, că vom avea de răsfoit multe albume ilustrate, intrăm fără să ştim în grajdul vacilor, venerabil ca un parlament. O sută de persoane cu coarne, palide şi albe, rumegă cu boturile către păreţi. Aşezate pe două rânduri, cu umerii dinapoi la vizitatori, vacile lui Wilhelm Tell, păscute pe Alpii Fribourgului şi-n Appenzel, pregătesc de-a-n picioarele, picătură cu picătură, găleţile de lapte din ugerii mulşi între degete diseară. Un sunet uscat de metal: vacile s-au servit singure, deschizând cu botul fraged capacul unui vas, în care curge necurmată apă proaspătă de izvor.

Între ieslea paralelă cu păretele de zid, circulă pe şine aeriene vagonetele cu hrană, fin parfumat, tărâţe şi o făină cu nume englezesc din Asia Mică, - iar în vagonetele spânzurate şi ele de tavan, pe dinapoia jgheabului colector de bălegar, iese, către depozitul de îngrăşăminte, gunoiul, murat în

zăcătoare. Bolovanii de sare par nişte reduceri, pentru iluzii, ale stâncilor din patria veche. Trei tauri împăraţi, de proporţii neînchipuite, stăpânesc din lanţuri anualul instinct al haremului de o sută. Culoarea păreţilor şi a plafonului e albastră, subt cuvântul, inspirat probabil de la ceruri, că e gonitoare de muşte…

Generaţiile noi, care academizează moştenirile şi le fac tradiţionale, sunt izolate în ţarcuri de ulucă nouă în curtea centrală. Viţeii cu cornul brut vor fi autorităţile, taurii de mâine, iar viţelele cu ochii de velură adâncă sunt vacile timpului viitor. Domnul Băbeanu, directorul-general al Eforiei, nu-şi mai poate ridica privirea de la un juncan, oare după părerea domniei-sale documentară e idealul de frumuseţe al aclimatizării. Vorbeşte despre el, ca despre un student de valoare, menit să devie un savant neîntrecut, şi cu fiecare om din personal are o convorbire exclusivă asupra *lui*: se informează.

Două silozuri, două prăpăstii reci de beton, ridicate-n aer ca nişte turle goale, sunt destinate finului tocat şi presat, cu două tracţiuni electrice. Pivniţa e rece fără gheaţă, graţie unor aparate care modifică temperaturile prin prezenţa unui tub şi stabilesc gerul rigid. Un laborator cochet de analiza laptelui şi o sală de încălziri şi răciri succesive a lichidului pasteurizat, cu scopul de a fi intercalat în carafe de cristal cu dopul pelicular. Unul din vizitatori, care ştie totul de mai nainte de a fi fost cunoscut, îşi administrează singur pedeapsa de a întrerupe explicaţiile binevoitoare şi pitoreşti ale directorului-general, apăsând din eroare pe un buton ce trebuia lăsat în pace. Brusc, din podina de mozaic izbucneşte cu o putere drăcească un fir de apă iute, care i-a intrat în nas, şi l-a spălat, i-a întors pălăria şi l-a inundat în cămaşe, jiletcă şi pantaloni. Simţim, într-o tăcere delicată şi silindu-ne să nu râdem cu poftă, că personagiul e ud până la piele şi că rufele inferioare i s-au lipit pe ins. Cu celelalte, aparate

de spălat, de jos în sus, de sus în jos şi de la stânga la dreapta, însoţitorul nostru va fi mai prudent, şi din când în când îşi va dezlipi pantalonii de el însuş, ascuns o secundă pe după câte o uşe.

Încă n-am pomenit de armăsarul de la Pantelimon. Ferma Eforiei are un specimen, care ar face onoare bronzului celui mai pur, un armăsar bondoc, ca o buturugă şi ca un porc mistreţ. Anatomia lui complexă şi bogată se amplifică pe o scurtime îndesată a trupului modelat nervos şi masiv. Tonurile cărămizii şi sepia se înnegresc la botul acvilin şi fluierele butucilor de picioare, boante cu eleganţă. Coada scurtă, frizată la sfârcuri, îi dezveleşte pulpele de fier arămiu, şi, la locul cunoscut, masculinitatea grandios exprimată, echilibrează, după o estetică a naturii naive şi curate, energia şi calmul stăpânitor al crâncenului animal. Coama îi zboară neagră fără vânt, şi, când părul din frunte i se despică inegal, se văd ochii mari şi cinstiţi, cu o deschizătură visătoare de fată-mare.

O copită ar putea să spargă muntele ca o oală de pământ. Mângâiat pe grumaz, armăsarul se lasă ca o ciută, şi-n toracele lui monumental bate fluviul de sânge ce-i umflă nările, îi pişcă burta şi-i furnică urechea, ca un spic de grâu. Un statuar îndrăzneţ, care ar voi să puie un simbol de putere şi o sugestie de victorie, germinativă, în piaţa Cercului Militar din Bucureşti, ar fi de ajuns să scoată din grajdurile lăptăriei de la Pantelimon, de lanţuri, doi tauri şi un armăsar şi să le îngheţe trupul pe un soclu de granit. Această imagine integrală de vigoare, de rupere şi de impetuozităţi, ar face mai mult decât o literatură de vorbe căutate şi o elocvenţă silită, de tribună.

Tractoare, care, maşini. Unele ară, altele seamănă sau seceră şi fac znopi. Cea mai bizar interesantă este maşina cu vreo cincizeci de labe la rând, care scormonesc cu degete articulate fânul şi-l întorc la soare. Ghiarele în acţiune au rapiditatea

scărpinatului pisicii şi a săriturilor de lăcustă. Iepele, docile naturii anuale, au redevenit nişte aparate de mâncat, care adunate la marginea pădurii ronţăie laolaltă păşunea. Cazărmile muncitorilor, cu dormitoarele şi bucătăria lor, rămân în poligon.

Prin zigzagul arăturii, automobilul ne scoate în şosea către spital. Ne încrucişăm eu automobilul unui domn cu figura de mare prelat roman, zburlită-ntr-un talaz de păr alburiu. Saluturi. Era domnul Parteniu, advocatul, care se duce să viziteze din când în când instalaţiile şi pădurea, mai recreative şi mai binefăcătoare decât o plimbare neutră la Şosea.

Spitalul e vechea mânăstire domnească. Din atmosfera trecutului nu s-a ridicat nimic. Aceleaşi distanţe vecine între chinovie şi altar, fac o umbră catifelată, de stup, în interiorul dintre chilii şi morminte. În stânga drumului abrupt, pe care maşina suie vertical către poarta curbă din ziduri, e chioşcul unde un paşă trimis din Stambul, primea, în timpurile robiei turceşti, tributul valah. Chioşcul a fost restaurat în forma lui de umbrelă deschisă, şi primeşte rândunelele vara şi vrăbiile iarna.

În altarul bisericii sunt, poate, câteva sfinte vase vechi. Preotul lipseşte. Odăjdiile, în schimb, din dulapul cu geamuri, au patina ieftină a firului industrial morfolit în cârpă şi slujesc liturghia seculară a lui Ioan Gură de Aur cu licăririle lor de tinichea contimporană. Două morminte de piatră în laturile intrării păzesc întunericul din străniі şi turle: unul e dintr-o singură bucată şi e cioplit italieneşte.

Câteva găini de catifea sângerie într-o curte de sârmă, arată că odăjdiile naturii se menţin la străbunescul lor model şi-n antica lor calitate. Este de necrezut că atâta opulenţă şi atâtea sublime farduri cu scântei de aur şi fulgere de rubin, a pus Misteriosul guvernator al formelor şi al vopselelor impalpabile, în numele căruia s-a ridicat

mânăstirea, în nişte găini. Dar el a făcut şi iepurii albi, de un alb atât de total şi de perfect încât te umflă râsul, ca să nu plângi de emoţie şi de candoarea aţâţată. O sută de pufuri indicibil zăpezii, cu ochii imposibil de definit în opalina lor aramă, locuiesc într-un grajd cu galerii.

Şi iată şi porcii uriaşi, cu ştampila râtului scurt.

Şi iată bolnavii, saloanele, obscuritatea cimitirului, aruncată anticipat peste bolnavele incurabile, din aşternut şi de pe lângă paturi. Printre noi şi bolnave trece o mâţă, nelipsită tovarăşă a bătrânelor care şi-au îngropat soţii şi copiii şi, lovite de un tic netămăduit, dau din cap lângă un ghiveci cu garoafe sau tremură pe saltea din toate mădularele odată…

Bucătăria şi-a scos tăvile, crătiţile şi oalele din cuptoare, rumene şi parfumate, şi le gustăm.

Întoarcerea noastră în Bucureşti e însoţită de aceste influenţe, şi cum scapără luceafărul undeva, automobilul merge mut pe drumul lui… O bătrână, altă bătrână, un mormânt, o biserică, un cocoş, un iepure alb… Parcă le-am mai văzut odată şi parcă nici nu le-am mai văzut…

1920

SORCOVA SFÂNTULUI VASILE

Tradiţia noastră sădeşte sorcovele în zăpada cutreierată de ciubotele lui Moş Crăciun… în decembrie, când nu a mai încolţit, începând din toamnă, niciun crâmpei de verdeaţă, oamenii şi-au adus aminte de flori, şi anul începe, în ziua lui întâia, cu trandafiri şi boance de hârtie, împăinjenite cu beteală.

În ceasul ajunului Sfântului Vasile, recoltele sunt gata, şi sute de mâini mai lucrează încă la ultimele garoafe şi gene de muşeţel, cu speranţa că vânzarea sorcovelor va aduce căminului, unde fetele grădinăresc toată luna lui decembrie, un prisos de bine modest. Subt lampa cu petrol, dintr-o mahala, fabrica de sorcove s-a instalat odată cu frigul. Unelte: o foarfecă; materiale: beţe scurte, sârmă şi hârtie. La sorcove, ca şi în poezie, materialul e neînsemnat - tot capitalul e harul.

În preajma Anului Nou, o plimbare prin Piaţa Mare din Bucureşti este ca un popas în librărie. Din coşurile mari pline cu sorcove, se iveşte printre sorcovele indiferente sorcova… de talent. Un gust mai bun al culorii; o alcătuire mai exprimată a pestriţului general; distribuirea mai sugestivă a grisului vopsit, pe stamine; un pipăit deosebit al corpului de floare, sunt ca o semnătură de personalitate şi conchid, aproape, la stil.

Lucrătoare din periferie, bucureşteanca din mahala, din cartierele născute ca prin generaţie spontanee, nu e o femeie fără estetică şi care să nu aparţie unei datini. Datina a dat casa albă cu prispă, florile din fereastră, barişul castaniu, fusta foarte curată, scurteica «grena» şi papucii, cărora le-a corespuns, în moalele urechii, lacrima de sticlă de mărgăritar. Bucureşteanca din toate cartierele capitalei, e înnainte de toate o femeie bine făcută, cu ochiul adânc şi cu o carnaţie fragedă, transparentă în belşugul ei calitativ, - şi

cunoaşte la perfecţie meşteşugul de a purta în centru un ifos temperat de cucoană. Din mâinile ei, dibace să învieze culoarea surâsului cu o linie de carmin şi pricepute în legănarea umbrelei, iese îndeobşte o sorcovă frumoasă. Absenţa de ceea ce se cheamă în medicină «higienă», scoborâtă de cele mai multe ori dedesubtul şi al unui confort inuman, este compensată simetric, desigur, prin prezenţa activă a unui aşa-numit «lux», pe care l-au vorbit de rău întodeauna reformatorii sociali fără idei calde, - şi cucoanele bătrâne.

Sorcova singură, în simplicitatea ei, este un lux, dat fiind că pentru anumite principii este lux tot ce nu se mănâncă. Poate să fie, într-adevăr, operă mai inutilă decât bătaia măsurii cântecului «Sorcova, vesela» pe umărul domnului care trece pe lângă colindători îmblănit? Ba, după spusa observatorilor neîntrebuinţaţi în aparatul de supraveghiere şi pază, colindul copiilor cu sorcova şi de Moş Ajun, trebuie stârpit ca un prilej de furt de buzunare. Se povesteşte că în vreme ce un băieţaş urează trecătorului să fie «Tare ca piatra şi iute ca săgeata», cu o rimă pe care savanţii literaturii o repudiază ca pe o tentativă de modernism, băiatul mai mare l-ar fi scotocit prin ascunzătorile învelişului de samur.

Noi am apucat încă timpul când Steaua, Bună-dimineaţa şi Pluguşorul erau binevenite în curtea omului, populată uneori de irozi, ca un Ierusalim. Covrigii, nucile, merele şi paralele, aşteptau prin toate casele, în muşuroaie, şi primirea colindătorilor era o datorie, ca primirea preotului la zântâi, care a dispărut şi el din graficul colorat al deprinderilor noastre, mutându-se într-altă lume, cu unchiaşul cocoşat al Vicleimului, cu Surla, cu Buhaiul şi cu purtătorii de Stele… O concluzie trasă ştiinţific din torentul fericit al ideilor de realizare şi schimb industrial organizat, a făcut ca urările să fie interpretate, ca şi vechea pomană românească îndatinată, ca nişte cerşetorii, ca şi

cum şi cerşitul ar fi un act ruşinos, asimilat, în doctrina maşinismului, cu prostituţia şi hoţia.

Anul acesta, de Crăciun, străzile au fost goale de colindători, şi dacă n-ar fi fost jucăriile, nechemate şi nepăsătoare de ce gândesc oamenii gravi despre ele, uitam şi de Moşul care le duce-n spinare şi le împarte copiilor de pomană.

Relevăm, aici, o scrisoare de la o cititoare care ne mulţumeşte de grija, pusă, de sărbători, ca să prezintăm în scris jucării şi păpuşi. Corespondenta noastră ocazională, îndeamnă pe scriitori să nu mai scape din vedere bucuria pe care o produc, într-o lume unde niciun organ oficial şi niciun efort particular nu ies la predică pentru provocarea unei stări sufleteşti de încredere, de bunăvoinţă şi speranţă. Cititoarea anonimă ne-a înfiorat cu o mărturisire, a căreia substanţă o cunoaştem şi o punem direct şi indirect în povestirile noastre, încă demult şi zadarnic, - că mulţi din cititorii noştri, din zilele de Crăciun, târăsc de la o zi la alta şi de la ceas la ceas, un suflet de sinucigaşi, încă nehotărâţi să şi le curme. Aceştia au nevoie de surâsul, optimismul şi de lumina fragilă a cuvintelor frumoase, dacă suntem puţin capabili să facem acte sociale frumoase. Şi, doamna care ne-a scris, mai spune ceva: că, în toată copilăria, ea n-a avut niciodată nicio jucărie, nicio păpuşă, şi că i-a rămas un gol de atunci, decând muriseră pentru dânsa toate păpuşile, un gol moral, un fel de cimitir sufletesc… Nu a venit niciodată, la doamna care ne scrie, pecând era fetiţă, niciodată, Moş Crăciun. La vârsta de treizeci şi patru de ani, câţi are acum, doamna îşi caută la toate vitrinele cu jucării păpuşa pe care a visat-o în copilărie, dar cu care nu seamănă azi nicio altă păpuşă…

N-am putea spune dacă psihoanalistui Freud s-a gândit în special la lipsa păpuşii din copilăria unei fetiţe cuminţi, destinată să-şi balanseze prima păpuşă într-un leagăn viitor de căsătorie. Ceea ce ştim, este că de Crăciun ce abia trecu, mulţi copii

au rămas fără jucării. Imensa fertilitate a lui Moş Crăciun şi marea lui bunătate n-au fost în stare să-i mulţumească pe toţi. Există un vechi loc comun în literatura de almanahuri şi de reviste festive, al Crăciunului fără lemne, fără haine şi fără încălţăminte, şi toţi cititorii au lăcrimat la cald, citindu-le în fiecare an şi încheind, probabil, că lucrurile din literatură n-au nicio legătură cu viaţa şi că scriitorul, când îşi face manuscrisul, străin de orice împrejurări şi independent de timp, minte profesionalmente. Se petrece, într-adevăr, la cititorul nostru o întârziere, venită probabil din substrat, în nestare să puie lectura de acord cu viaţa şi să activeze în sensul unui lucru, citit, decât din simplă întâmplare. La el cuvântul s-a rupt atât de mult de sensul şi obiectul lui, încât nu-i poate acorda nicio fiinţă şi nicio durată în inteligenţă. Fenomenul nu se petrece numai cu sărăcia şi cu păpuşile. Păpuşi cu mult mai puţină vată în ele şi căpătându-şi volumul de la alte câlţuri şi de la alte tărâţi decât cele obişnuite în confecţionarea figurilor de ştofă vopsită; păpuşi fără gumilastic, cu voce adevărată şi cu prestigiu necenzurat, separă necurmat, în toate acţiunile profesionale, sensul de cuvânt şi cuvântul de viaţă… Cititorul nu are decât să se uite împrejurul lui. Este sigur însă că de Crăciun, ca să-i satisfacă, cititorul s-a ferit să le dea copiilor asemenea păpuşi…

Cu câteva zile înnainte de sărbători s-a putut citi într-un ziar o listă de vreo zece bordeie, în care o mizerie, chinuitoare pentru conştiinţa cetăţeanului dorit de societatea organizată, îşi dădea întâlnire cu greutăţile câte unei maternităţi multiple cumplite sau cu izolarea în neputinţă a câte unui bătrân. Le-a adus acestora ceva Moş Crăciun? Le-a adus măcar o jucărie? Şi le-a adus numai de Crăciunul care trece, şi celorlalţi, celor necunoscuţi? Nimeni nu le-a adus nimic?

Între colindătorii care nu mai vin pe la casele noastre, erau mulţi copii nevoiaşi. Dacă oamenii

cu principii au suprimat pe aceşti «cerşetori», ce le-au dat ei în schimb?

Să ne rugăm de ei. Copiii, în genere, au dreptul să fie mai buni la inimă şi chiar mai deştepţi decât părinţii lor. Fetiţe, care intraţi în viaţa oamenilor mari, cu ochii uimiţi de nu se ştie ce; băieţi dolofani, care veţi lua locul tăicuţilor şi unchilor; şi unele şi ceilalţi, nu veţi rămâne închişi într-o colivie. Voi veţi face drum în mijlocul lumii, şi aveţi nevoie de oameni zâmbitori împrejurul vostru, ca să nu vă pizmuiască pâinea, patul şi întristarea, ca acum, păpuşile şi caii pe rotile, copiii fără jucării. Ca să vă înţelegeţi omeneşte cu lumea în care veţi trece într-o zi, aveţi nevoie, şi voi şi lumea, pe lângă un vocabular de câteva sute de cuvinte şi pe lângă douăzeci şi patru de litere, cu care veţi scri cuvintele toate, de trei lucruri care potolesc ura şi blestemul: hrana, adăpostul şi haina. Pe acestea trebuie neapărat să le aibă fiecare copil şi fiecare om. Orice vi s-ar spune, de orişiunde, fără deplina lor realizare, viaţa, ştiinţa, talentul şi însăş averea sunt de prisos. Fiecare om dintr-o ţară, care suferă de această lipsă întreită, ispăşeşte un păcat săvârşit de altcineva, într-altă parte. Spune, Puiule, tatălui tău, să-şi aducă aminte de ce datoreşte în tot lungul anului, şi nu numai de Crăciun, suferinţii, şi spune-i că este drept: pomana nu vindecă, ci numai făgăduieşte. Vindecarea vine de la tăicuţul tău, dacă el va începe chiar de mâine dimineaţă să umble cu leacuri. Dacă tatăl tău e un om sărac, este de ajuns să-şi dea gândurile săracilor ca şi el; iar dacă el este un om avut sau puternic în meseria lui, spune-i să înceapă numaidecât să lucreze: nu este răgaz. Căci de astădată, băiatule care pici de somn, şi fetiţă nevinovată care nu mă prea înţelegi, am văzut în seara de Crăciun, pecând se strecura Unchiaşul, cu jucăriile în spate, pe uliţele noastre, am văzut mii de lumini vinete aprinse în ochii trişti ai păpuşilor de oase, care veneau din marginile

lumii şi din pământ, ca să se uite la jucăriile voastre… Şi au plâns şi au râs… E un plâns de cobe, scumpi copii, şi-i un râs prevestitor…

Acum, vă aducem o sorcovă de hârtie. Moş Crăciun a plecat. Cine ştie la ce han a tras de ziua, Sfântului Vasile, căci până la Ceahlău, pe jos şi în sanie, este drum greu şi lung. Sorcova o cumpărăm din piaţă, nu e nicio taină. Dacă s-ar mai fi însărcinat şi cu sorcovele, Moş Crăciun nu mai putea să isprăvească, şi a cam şi răcit. Lapoviţa l-a tras de la picioare, şi Unchiaşul a ieşit din oraş strănutând şi, uitând să-şi ia batiste mai multe în buzunar, s-a şters şi el la nas cu ce-a putut, cu sacul gol, de la jucării. Dar nu vă speriaţi: între piticii lui sunt doftori pricepuţi în buruieni, care o să-i facă ceaiuri, o să-i puie pahare şi o să-l tragă cu spirt de rădăcini. Când îl doftoricesc şi-l descântă, o sută de doftori pitici îl pun pe picioare într-o singură zi. Şi la anul vine iar.

Să nu mă întrebaţi decând se ştie sorcova şi cine a născocit-o; cum era sorcova pe vremea lui Vlad Ţepeş ori a lui Matei Basarab. E o chestiune de specialitate, şi când se va crea o catedră a florilor de hârtie, lipite cu cocă pe sârmă, o să putem afla şi mai mult. Apoi, nimeni nu s-a gândit să o conserve pentru istorie, sorcova neavând o întrebuinţare continuă ce nu poate să fie substituită; acolo unde trebuie, sorcova se înlocuieşte, cu succes, cu peria. Dar dacă ne întrebaţii ce sorcovă preferăm, vă vom răspunde: sorcova primitivă. Subt influenţa florilor imitate, care îşi propune să facă aidoma de pe natură trandafirul, ochiul-boului şi crinul, din ştofe divers manipulate şi colorate, fabricanţii şi-au pus de gând să dea de ruşine pe grădinăresele noastre din mahala, scoţând în vânzare un surogat de sorcovă, perfecţionat. Nimic mai urât, domnule tată, care te pregăteşti să cumperi o sorcovă pentru copiii dumitale. Sorcova, ca să fie sorcovă, trebuie să fie proastă, trebuie să aibe naivitatea şi codirile care

inspiră toată arta. Meşteşugul sorcovelor e un meşteşug de iconar. Cu cât o fi mai puţin cugetată, cu atât sorcova iese mai frumoasă. Inegalităţile şi grosolăniile florilor de hârtie dau o creaţie din nou florilor adevărate, care, aşa cum sunt, nu au nevoie să fie nici înlocuite nici contrafăcute. Ca la covoare, figurile cele mai interesante sunt acelea care s-au depărtat de motivul din model. Iar materialul hârtiei trebuie lucrat ca hârtia, nicidecum ca pomada botanică, din care natura îşi face florile ei, iar croiala foarfecilor trebuie recunoscută ca dintele dălţilor în piatra statuară. Într-o sorcovă sunt şase trandafiri, patru crăiţe, patru dălii, câteva capete de muşeţel. Florile ei pot să fie necunoscute; cu atât mai bine: floarea inspiraţiei, bobocul fanteziei. Într-o sorcovă am găsit cinci cornete cu vârful în sus, răsucite din hârtie albă, ca nişte miruri: cornetele înfăţişau ardeii iuţi. Sorcova brută e sorcova unei artiste: bagă de seamă şi cumpără-o, domnule tată. Pe aceea…

Ajunul Anului Nou 1931

MOGOŞOAIA

În dimineaţa, unei zile de iulie 1956, eram în noua gară Mogoşoaia.

Altădată, în copilărie, toată Calea Victoriei fusese Podul Mogoşoaiei, după cum Calea Şerban Vodă era Podul Beilicului. Pe acolo plătea turcilor biata ţară, pentru că fusese devastată, tributul cuvenit năvălitorului, începând cu cel de sânge: mii de copii pentru trupele ienicerilor musulmani.

La vârsta de doisprezece ani, în scarlatină, izolat câteva luni la croitorul Marcu şi îngrijit de soţia lui, Sofia, bătrâni amândoi, am stat în locuinţa lor, bând ceai de «Paparoanc». Am auzit acolo, povestite de mahalagii mult mai bătrâni ca ei, dramaticele despărţiri ale mamelor de copii, zmulşi din braţe după înţărcare. Se pare că au trecut de la aceste spectacole ale cruzimii numai câteva zile, atât sunt de apropiate de noi, care le-am uitat, cum ne uităm pe noi înşine în toată durata poporului românesc.

Nu aş putea descifra în numele Mogoşoaiei, care ar fi fost, se vede, o cucoană stăpânitoare, niciun Mogoş, poate că mocan venit cu oile încoace, către ţinuturile de iernat dobrogene. Orişicum, actuala Piaţa Victoriei era denumită Capul Podului, încă până acum vreo patruzeci de ani. Podul era strada acoperită cu bârne, ca un pod peste râu, pentru caleştile boiereşti, ferite de noroi. Bătrânii spuneau că, slab încheiate, bârnele jucau din capete, scuturate de roţi, şi că pe dedesubtul bârnelor circulau turme de şobolani. Era vremea Vadului Sacagiilor, din dosul fostei poliţii. Din vad sacalele se aprovizionau cu apa vândută cu doniţa prin oraş. Sacaua era un butoi pe două roate, astupat în fundul din spate cu cep. Sacagiul zmulgea cepul gros şi da drumul apei în găleata sau doniţa cumpărătorului, vârând cepul cu o lovitură scurtă la loc. Mocirla Dâmboviţei gâlgâind în Vadul

Sacagiilor da culoare vânătă apei, bătută cu băţul în putina de acasă pentru o limpezire, oarecum, cu «piatră acră».

O cana de tinichea, burduşită, spânzura de putina cu asemenea băutură, prin prăvălii, la îndemâna muşteriilor cu gura uscată, de căldură. Clientul însetoşat scufunda tinicheaua cu mână cu tot, şi când zeama, din ce în ce mai întunecată, era pe fund, el intra pe jumătate în putină, încălecând ca să o ajungă pe mâzgă, cu picioarele în aer. Braga bragagiului turc, era scumpă, cinci parale măsura. În doniţa lui cu bragă sau «limonadă» plutea un bolovan de gheaţă răcoritor, păstrând în cristalul lui nămolul lacului Herăstrău de unde fusese iarna, cu topoare, căngi şi lopeţi, recoltat. La Florească, pe maluri, un şir de bordeie ţuguiate, adânci, păstra pe toată vara gheaţa capitalei, răzbită de o arşiţă devastatoare.

Tot în doniţă călătorea pe uliţă şi limonada. Intrând şi oltenii în meserie, turcii au fost nevoiţi, unul câte unul, să se retragă, încercând alte negustorii.

Olteanul adevărat nu poate trăi fără poezie, vânzându-şi şi marfa cu diminutive:

Ardeiaşi
De ceia graşi,
Dovlecei, dovlecei,
joacă soarele pe ei.

Mai târziu, doniţa cu limonadă, părăsită, a dat loc unui aparat cu ţevi, construit ca o biserică şi purtat în spinare.

Oprit în faţa clientului înnălţat, negustorul se apleca, încovoind spinarea şi genunchiul, şi, zgârcit până la pământ, îşi lăsa limonada să curgă pe o ţeavă curbată într-o cană desprinsă dintr-un cârlig.

Aparatura lui îl făcea, de trei ori mai lung şi, văzându-l de departe venind, ţi se părea că iese din

mare un scafandru. În aspectul lui de dansator mistic cambodgian, era concurat de alte două metalice matahale: de omul-orchestră şi de omul-pian. Cel dintâi ducea în cârcă ceva enorm, care licărea din sumedenii de reflexe. În cap avea o chivără de clopoţei, şi, agăţat cu lanţ de pe undeva, călcâiul tras ritmic făcea, să răsune un clarinet meşteşugit şi o tipsie.

Ce lipsea concertului ambulatoriu era un repertoriu. Inventatorul simplei bazaconii nu putea merge înnainte, mărginit la o furtună de zgomote scrâşnite, împrăştiate şi dezarticulate. Era o aplicare a ceea ce se cheamă pe nemţeşte *Katzenmusik*, o muzică de mâţe.

Un alt concurent era omul-pian, exploatat în special de ţigani, cu vocaţie. Egală pentru romanţă şi hingherie.

Omul-pian erau doi, unul purtând tot în spinare un fel de coşciug, jumătate de dric, cu manivelă, pasivul, poziţia lui era obligatorie răscăcărată. Al doilea, solistul, făcând pe baiadera, dansând cu braţele ridicate şi bătând în tamburină. Unicul efect ai complexului era o furie nestăpânită să iei concertanţii cu un retevei la bătaie.

La concert se adăogau, decum intrau artiştii într-o curte, urletul câinilor şi huiduiala oamenilor adunaţi din toată mahalaua la poartă, galeria.

Fireşte că odată cu sfârşitul concertului dispăreau şi rufele de pe frânghie.

Încă un concurent al limonagiului cu carapace de alamă, era jugănarul, un om încins cu tot soiul de scule, înşirate pe o curea caricaturală. Acest specialist cunoştea o artă subtilă, a castrării de vieri şi armăsarilor. Armăsarii ajungând prea rari, probabil că profesioniştii scopitului au adoptat meseria de geamgii: «Jamùr, jamùr!». Ei ştiau să facă şi oi din berbeci şi din cocoşi claponi, senatori ai curţilor de găini.

Stolurile vaste de vrăbii se înmulţeau în Bucureşti văzând cu ochii. Dintr-un copac se

aruncau cu miile într-altul. Epoca le era prielnică şi generoasă, domnii cei de la trăsuri şi căruţe lăsându-le gratuit mingile cu ovăz risipite.

La Capul Podului funcţionau «axizele» de impozit pe alcool. O fabrică de spirt, afară din oraş, aproviziona capitala, cârciumile şi băcăniile, cu butoiul, iar contrabanda îşi făcea loc larg în câte un şir de căruţe.

Unul din marii contrabandişti, mai târziu proprietarul celei mai mari fabrici de bere, a fost prins aducând pe barieră butoaiele de apă prevăzute cu butoi interior de spirt. Rațele din dreptul butoiului de axize adăpându-se la picăturile strecurate, prin cană, se dădeau, îmbătate, peste cap.

Fabricantul de bere, om de iniţiativă, avea un concurent, de care trebuia să se scape, o a doua fabrică în Bucureşti, cu toate că berea ei era proastă.

Proprietarul acesteia murise, lăsându-i-o moştenire soţiei, o nemţoaică. Marele fabricant s-a căsătorit cu văduva consolată, şi din ziua nunţii avea două fabrici într-o mână.

Dar el nu era un ins oarecare. Se împrietenise cu Vlahuţă, pe care, generos, îl ajuta la nevoie.

Dintr-un timp, de câte ori se întâlnea cu poetul, fabricantul rămânea tulburat. Primise două scrisori de cerere de bani, banii îi fuseseră trimişi, şi, ca un ingrat, Vlahuţă nu-i mulţumea la nicio întâlnire. S-a descoperit mai târziu, şi mult mai târziu, când relaţiile dintre poet şi industriaş se răceau, că scrisorile veneau de la un plastograf, care cunoştea legăturile dintre cei doi contimporani.

Dar simpatiile fabricantului pentru scriitori nu izbutiseră să se răcească după asemenea pungăşii. Cumpărând o întindere mare de terenuri în vederea nerealizată a unei noi şi mai mari fabrici decât primele două, proiectul a fost zădărnicit de evenimente, şi bunul berar s-a gândit şi atunci la scriitori. Din miile de metri de teren le-au fost

dăruite mai multe locuri de casă. Unul din ei a fost scriitorul D. D. Pătrăşcanu, profesor de istorie şi colaboratorul revistei *Viaţa românească,* seria ieşeană. Noii proprietari au fost larg ajutaţi şi la clădit.

Vizitându-l pe atunci la librărie (Pătrăşcanu între timpuri se făcuse librar), îl aud parcă şi acum: «Ce să fac? Să mă încurc, ori nu? Ce zici mata?» - «Încurcă-te», i s-a răspuns. Şi umoristul s-a încurcat destul de avantajos, alegându-se cu o casă confortabilă şi nouă.

*

* *

Bucureştii clădiţi în golurile lor de meşteri şi zidari italieni, care înfiinţaseră o adevărată colonie, intrau în faza betonului armat, şi, parţial, într-o estetică a lui de mai târziu nouă. De la suprafeţe şi muchi, două elemente nelipsite nici egiptenilor, nici goticului medieval, arhitectura aştepta expresia unui echilibru inedit de volume, destinat să varieze tema după normele gândite, ale oricărei arte, asociată cu inspiraţia şi cu o personalitate.

Arhitecţii se împuţinaseră mult aproape, colaborând cu inginerii, interesaţi mai ales de rezistenţa materialelor şi de reţetele mai puţin inflenţate ale tencuielii. Ca în epoca azbestului şi cauciucului, s-au creat, - a crea implică temperatură, chimie, presă hidraulică, - sumedenii de surogate cu numele terminat în *it*. Se lua de la piatră, de la ciment, de la nisip sau var, molecula răspunzătoare de duritatea unui mortar, se trecea de-a lungul unui mediu artificial care ar reproduce o condiţie adecuată a naturii şi se obţinea o sticlă care nu era de geam, un granit ştiinţificeşte disciplinat, şi totul se transporta cu sacul mic, cu cornetul şi punga. În patru luni, o nouă corcitură a prizmei şi a cubului apărea în câte un colţ de stradă, graţie eforturilor financiare ale domnilor Matache sau Costică, băcani sau cârciumari, şi gustul acestor personalităţi de portmoneu

fecundase inspiraţia câte unui domn tehnic, iară Doctor în beton.

*

* *

Pe marginea Dâmboviţei buna inspiraţie a câtorva savanţi a creat o insulă de reculegere calmă, cedată studiului benedictinilor de laborator. Împărţită în câteva parcuri adânci, cu edificii distribuite între arbori şi crânguri, ea meditează în zeci şi sute de celule de faguri, tăcute. În interior, între cristale, cilindri, eprubete, autoclave, aparate, un doctor în stihar imaculat, cu ochiul prins de microscop, scrutează, examinează lumea infinitului mic. E câte o chilie de unul singur din nenumăraţii călugări albi ai mânăstirilor risipite în pădurea ştiinţei. Sute de chilii, zeci de săli şi coridoare, mii de ferestre mai apropiate şi mai depărtate de pământ. Insula Institutelor e mărginită, în cel mai liniştit peizaj al capitalei, de patru străzi, o şcoală de chimie, o şcoală pentru suferinţele bietelor animale, un Institut Pasteur şi Institutul Cantacuzino, universitatea serului şi a vaccinului, ilustră.

TOT BUCUREŞTII

E greu de explicat ivirea limbilor şi naşterea popoarelor, şi ele participă parcă de la un mister. Deodată, istoria înregistrează, într-o anumită parte a lumii, un popor neştiut şi o limbă nouă, probabil derivată şi înrudită, însă nouă. De ce? Când şi cum s-a petrecut fenomenul, ştiinţa presupune fără să ştie. Aici, în jurul Carpaţilor, într-o bună zi s-a vorbit *româneşte*. De ce? Nu se înţelegeau de ajuns oamenii în dacă, slavonă şi latină? De unde nevoia unei limbi noi, într-un timp de ignoranţă, care nu are facultatea să aleagă şi să prefere? Fără nimic artificial, s-a iscat o altă vorbire, pe care a grăbit-o toată lumea dintre graniţi.

Un mister pare să prezideze şi la întemeierea unui oraş. De ce-i situat acolo unde se găseşte şi nu cu o sută de kilometri mai sus, sau mai la dreapta sau mai la stânga, şi într-un peizaj mai confortabil şi mai aerat? Argumentul economistic nu pare suficient într-o regiune unde nu s-a ţinut seama nici de elementul strategie.

E cazul oraşului Bucureşti, aşezat nu se poate mai prost, pentru o capitală de ţară destul de mare şi cu regiuni infinit mai prielnice unei populaţii de vreo două milioane, mai plăcute şi mai pitoreşti. A rămas încă un secret în Europa, care cere numai şosele de asfalt pentru accesul rapid al peizajelor caracteristice, că România poate fi socotită, dacă nu absolut cea mai frumoasă, dar una din puţinele cele mai frumoase tărâmuri de pe continent. Varietatea solului, a perspectivelor şi a climatelor, e uimitoare, şi chiar populaţia, cu toate că omogenă în aceeaş substanţă de rasă, înfăţişare şi inteligenţă, prezintă o varietate de gusturi şi costume nebănuită. Şi la o ţară atât de frumoasă corespunde un popor nespus de frumos: acest lucru se vede pretutindeni decum intri în România, fie

prin Porţile de Fier, fie prin Careii Mari, Dobrogea sau Bucovina.

Legenda spune că întemeietorul capitalei ar fi fost un cioban pe nume Bucur, legendă simpatică dar desigur fantezistă! Ce l-ar fi apucat pe un pribeag de cioban cu oile să întemeieze o localitate şi să-şi aleagă un loc atât de nepotrivit cu o aşezare productivă? De fapt, mai repede decât originea ar putea să intereseze numele. Bucureşti ar deriva de la Bucur. Există, într-adevăr, şi azi o bisericuţă pe un mal al râului Dâmboviţa, primitivă, mai mult improvizată decât construită, acoperită cu şindrilă, cu o singură turlă, într-o formă de ciupercă, neobişnuită lăcaşelor de rugăciune ortodoxe şi purtând numele ciobanului din legendă. Desigur, ca să nu contrarieze legenda, serviciul urbanistic al capitalei, preocupat exclusiv de înfrumuseţarea şi confortul oraşului, păstrează cu grijă osemintele acestei vechituri, lipsită de stil şi de vreo semnificaţie istorică certă.

Nu e locul să intrăm în studiul istoriei şi să ne aducem aminte succesivele schimbări de domiciliu ale capitalei, în legătură cu împărţirile administrative ale ţării, pe principate. România a trăit numeroase forme de aventură, aşezată după spusa unui vechi cronicar «*în calea tuturor răutăţilor*». O capitală mai logic situată, relativ la neîntreruptele invazii străine, care sileau populaţia să fugă-n păduri şi să se ascundă de urgia năvălitorilor în munţi, a fost cândva mai aproape de asemenea refugiu, de pildă Câmpulung, într-o regiune unică de vegetaţie luxuriantă, unde cresc florile cele mai vii şi mai frumoase.

Din străvechi, Bucureştii au fost cel mai vulnerabil punct al Munteniei, la îndemâna năvălitorului turc, care-şi varia monotonia, trecând mereu Dunărea şi atacându-l pentru jaf. De la Dunăre în sus se întinsese Codrul Vlăsiei, aşa-numit, brigandajul precedând invaziile. După doborârea progresivă a Vlăsiei, din necesităţi de

combustibil şi cherestea, rămânea un teritoriu arid, uscat şi duşmănos, străbătut de un pârâu mai mult noroi decât apă cea mai mare parte din an.

E de repetat întrebarea: de ce tocmai în cele mai rele condiţiuni trebuia stabilit centrul comercial, cultural şi politic al provinciei de sud, destinat să ajungă vatra unei ţări de aproape douăzeci de milioane de oameni?

Trebuie să fie un farmec secret şi inexplicabil care, în chipul cel mai real, atrage şi pe străini, şi-i lipeşte de oraş. Cântecele nu se ivesc degeaba. Au şi Bucureştii cântecul lor.

Dâmboviţă apă dulce,
Cin’te bea nu se mai duce…

Pecând începuse cântecul, această apă dulce era turbure şi plină de nămol. Astăzi, râul care străbate capitala, lărgit şi construit inginereşte, slujeşte de albie de scurgere tuturor canalizărilor, şi apa cea «dulce» nu mai călătoreşte în sacale. Ea e extrasă cu pompe monumentale din adâncimile depărtate ale pământului. Bună, rea, asta a fost împrejurarea, lucrurile nu pot să se mai schimbe. Capitala e definitiv fixată, şi ceea ce nu i-au dăruit nesilit natura şi fatalitatea, face inteligenţa, care le obligă să colaboreze cu ea. De fapt, buna rânduială cere să te foloseşti de materialele la îndemână, ca vrabia, care-şi face cuibul în streaşina casei, din gheme de fulgi şi fire de iarbă. Încercările de a părăsi oraşul pe care l-au întocmit sutele de ani, pentru a muta capitala într-o regiune mai adecuată, au rămas simple proiecte de arhivă. Pe un bătrân nu-l întinereşte niciun elixir. Edilii fără spirit de aventură au înţeles că problema consistă în a căuta mai armonizate artificii pentru a birui rezistenţa duşmănoasă a condiţiilor în care a fost oraşul clădit.

Albumul închinat capitalei noastre[1] arată rezultatul victoriei omului hotărât inflexibil să nu

se lase învins de uscăciunile şi de praful care roade şi îngroapă de zeci de mii, de sute de mii de ani civilizaţiile succesive. Până acum, singure Piramidele şi singur Sfinxul au izbutit să scape de măcinarea cu care centimiligramul de pulbere îi aminteşte omului, biruitor într-alte privinţe, că din el iese şi în el se întoarce.

Bucureştii sunt astăzi o grădină, o mare grădină, pe un diametru de vreo douăzeci şi cinci de kilometri. Rădăcina nu cere decât să o muţi şi să o înmulţeşti pentru ca dintr-un copac să faci pădure. Locuitorii au avut grija şi toată răbdarea trebuincioasă ca să descânte pământul sec şi să-l fertilizeze. Acum vreo şaizeci de ani, pe care eu, unul, i-am trăit cu mult peste numărul lor, erau embrioane de vegetaţie, pe ici, colo, insule răzleţe de verdeaţă. Înconjurat de dealuri, deasupra cărora se ridică de jurâmprejur câte o mânăstire, povârnişurile erau o neîntreruptă centură de podgorii. Strugurii cei mai delicaţi, care puteau să concureze cu Malaga, Madera şi Chios, se revărsau în torente pe toţi păreţii de pâlnie ai împrejurimilor vaste. Pe neaşteptate şi brusc, s-a ivit filoxera, care a ruinat o sută de ani de viticultură, lăsând râpele goale. Câte o fostă cramă, altădată cu zăcători imense, storcătoare şi butii, într-un furnicar de oameni şi activităţi, mai spânzură, cariată, în depărtările câte unei coaste surpate. Cea mai pitorească şi mai înnaltă s-a prăbuşit de curând într-un mal abrupt.

Imaginea monumentalei capitale de azi, care se înfrumuseţează zi de zi, mulţumită acţiunii neobosite a edilităţilor actuale, e variată şi bogată. Ele nu mai tolerează niciun colţ uitat, şi din fiece maidan urât au făcut un parc de răcoare şi odihnă; parcurile, pe zeci de kilometri pătraţi, de-abia ieşite la iveală, par edificate de sute de ani. Lacurile din noile păduri, străbătute de bărci şi ondulate de vâsle, dau oraşului un caracter la frumuseţea căruia natura colaborează cu arhitecţii,

inginerii şi silvicultorii, fericit. Acolo unde nu se întind în oglinzi de unde, apele sar vesele din pământ şi bazine.

[1] Albumul Bucureşti, E.S.P.L.A., 1937 (n.r.).

CUPRINS

Cuvânt înainte
BUCUREȘTII
URBEA
O NOUĂ CAPITALĂ
CIȘMIGIU
FALIMENTUL
MITROPOLIA UNGRO-VLACHIEI
MĂRȚIȘORUL
ZÂNTÂI APRIL
MICȘUNELE
CREION
BIRJA
CERȘETOAREA
ȚĂRANUL ȘI IAPA
ȚIGANII
VIITORUL
NATURĂ MOARTĂ
GLOABA
ANTICARUL
PERSPECTIVA VERTICALĂ
FEMEIA CU COPILUL
SÂNGERECE
CIOCLII
CALUL DE DRIC
CÂINELE ȘI MAICA DOMNULUI
COLEA-N GRĂDINIȚĂ…
PICIOCILE
O ÎNDELETNICIRE ROMÂNEASCĂ
NEGUSTORIE
MOȘII
LA BÂLCI
LUNA-PARC
CONVOIUL DE PURPURĂ
O MASCĂ
TÂRGUL DE COVOARE
O AMINTIRE

GITANA
MIERE CU HREAN
STICLE GOALE CUMPĂRĂM…
MÂNĂSTIREA CERNICA
GORUNUL
MÂNĂSTIREA PANTELIMON
SORCOVA SFÂNTULUI VASILE
MOGOȘOAIA
TOT BUCUREȘTII

Table of Contents

Cuvânt înainte	2
BUCUREŞTII	10
URBEA	13
O NOUĂ CAPITALĂ	30
CIŞMIGIU	37
FALIMENTUL	41
MITROPOLIA UNGRO-VLACHIEI	43
MĂRŢIŞORUL	46
ZÂNTÂI APRIL	51
MICŞUNELE	55
CREION	57
BIRJA	59
CERŞETOAREA	61
ŢĂRANUL ŞI IAPA	63
ŢIGANII	65
VIITORUL	68
NATURĂ MOARTĂ	69
GLOABA	73
ANTICARUL	77
PERSPECTIVA VERTICALĂ	79
FEMEIA CU COPILUL	81
SÂNGERECE	83
CIOCLII	85
CALUL DE DRIC	88
CÂINELE ŞI MAICA DOMNULUI	90
COLEA-N GRĂDINIŢĂ…	93
PICIOCILE	95

O ÎNDELETNICIRE ROMÂNEASCĂ 97
NEGUSTORIE 103
MOŞII 105
LA BÂLCI 109
LUNA-PARC 113
CONVOIUL DE PURPURĂ 117
O MASCĂ 119
TÂRGUL DE COVOARE 121
O AMINTIRE 123
GITANA 125
MIERE CU HREAN 127
STICLE GOALE CUMPĂRĂM… 129
MÂNĂSTIREA CERNICA 131
GORUNUL 133
MÂNĂSTIREA PANTELIMON 134
SORCOVA SFÂNTULUI VASILE 139
MOGOŞOAIA 146
TOT BUCUREŞTII 152